

Հաստատված է
Հայաստանի Հանրապետության
կենտրոնական բանկի խորհրդի
18.01.2002 թ. թիվ 19 որոշմամբ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
2002 ԹՎԱԿԱՆԻ ԴՐԱՄԱՎԱՐԿԱՅԻՆ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԾՐԱԳԻՐ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն	5
ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԻՐԱՎԻՃԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	8
ՀԱՐԱՔՅՈՒՑԵՏՈՒՆ ԶԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ	12
ԱՐՏԱՔԻՆ ՀԱՏՎԱԾԸ	15
ՍԴԱՏԸ	21
2001 թ. ԴՐԱՄԱՎԱՐԿԱՅԻՆ ՄԻՋԱՎԱՅԻՐԻ ՋԱՐԳԱՅՈՒՄՆԵՐԸ	24
2002 թ. ԴՐԱՄԱՎԱՐԿԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎ ՈՒՂԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	31
ԴՐԱՄԱՎԱՐԿԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳՐԻ ԻՐԱԳՈՐԾՄԱՆ ՈՒՍԿԵՐԸ	34
ԲԱՆԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՋԱՐԳԱՅՈՒՄԸ	37
ՎճԱՐԱՀԱՇՎԱՐԿԱՅԻՆ ՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՋԱՐԳԱՅՈՒՄԸ	41
ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ	43

Ն Ե Ր Ա Ծ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

2002 թվականի դրամավարկային քաղաքականության ծրագիրն ուղղված է ՀՀ կենտրոնական բանկի գլխավոր նպատակի՝ սղաժի ձեռք բերված ցածր մակարդակի, մակրոտնտեսական և ֆինանսական կայունության պահպանմանը: Ծրագրի կառուցվածքը, ինչպես և նախորդ տարիներին, համապատասխանում է «ՀՀ կենտրոնական բանկի մասին» ՀՀ օրենքի պահանջներին: Այն ներկայացնում է տնտեսության իրավիճակը ըստ հատվածների և կանխատեսումները 2002 թվականի համար, ինչպես նաև մանրամասն նկարագրում է տարվա դրամավարկային քաղաքականության ուղղությունները և խնդիրները:

Այս տարի դրամավարկային քաղաքականության իրականացման միջավայրն առանձնանում է մի քանի ուղղություններով: Նախ՝ հաջորդում է Հայաստանում քրիստոնեությունը որպես պետական կրոն ընդունելու 1700-ամյակի տոնակատարությունների և այլ միջոցառումների արդյունքում ամենախաղաղ բարձր տնտեսական աճ արձանագրած 2001 թվականին, որի ընթացքում դրսևորվել են եկամուտների նախան աճ և արտադրական ներուժի ընդլայնում:

Երկրորդ, Լիճաի հիմնադրամի կողմից ՀՀ կառավարությանը հատկացվող մեծածավալ դրամաշնորհների իրացումը (որոնք ներառված են դրամավարկային քաղաքականության ծրագրում՝ ի լրումն ՀՀ պետական բյուջեի եկամուտներում ընդգրկված դրամաշնորհների) նախան ազդեցություն կունենա տնտեսական աճի և դրա կառուցվածքի վրա: Զանի որ դրամաշնորհների փոխարկումն իրականացնելու է ՀՀ կենտրոնական բանկը, ապա կարճ ժամանակահատվածում նման մեծածավալ ներհուսքը տնտեսությունը կառաջացնի դրամի առաջարկի շուկ՝ անդրադառնալով գների և ֆինանսական շուկայում ձեռք բերված կայունության վրա:

Տարին կառանձնանա նաև պետական բյուջեի պակասուրդի ֆինանսավորման արտաքին աղբյուրների (Համաշխարհային բանկի կողմից տրամադրվող վարկեր և ԴՌ նկատմամբ արտաքին պարտքի վերածնակերպում) հետ կապված բազմաթիվ անորոշություններում:

Ծրագրի առաջին բաժնում նկարագրվում է դրամավարկային քաղաքականության իրականացման մակրոմիջավայրը: Հիմնվելով 2001 թվականի ընթացքում և նախորդ տարիներին համախառն առաջարկի և պահանջարկի դրսևորած օրինաչափությունների և առանձնահատկությունների վրա՝ ներկայացվում են 2002 թվականի ընթացքում տնտեսական աճը պայմանավորող հիմնական գործոնները: Որպես տնտեսական աճի երկարատևության ապահովման հիմնական խնդիրներ են դիտվում տնտեսական աճի կառուցվածքի բարելավումը, արտաքին ֆինանսական աղբյուրներից կախվածության նվազեցումը և եկամուտների բևեռացման մեղմացման միջոցով աղքատության կրճատումը: Վերջիններս հաղթահարման ճանապարհով միայն բարենպաստ նախադրյալներ կստեղծվեն առկա արտադրական ներուժի լիարժեք օգտագործման և ընդլայնման համար:

Համադրելով համախառն առաջարկի և պահանջարկի միտումները, ինչպես նաև ՀՆԱ ծախսային և ճյուղային դեֆլյատորները՝ ներկայացվում են ՀՆԱ դեֆլատորի և դրա կառուցվածքի վերաբերյալ ՀՀ կենտրոնական բանկի գնահատումները:

Ծրագրի երկրորդ բաժինն անդրադառնում է հարկաբյուջետային քաղաքականության հիմնախնդիրներին: Նշվում են բյուջեի կատարման գործընթացում նախորդ տարիներին արձատարվող բացասական դրսևորումները և դրանց հնարավոր ազդեցությունը 2002 թվականի տնտեսական ծրագրի վրա: Տնտեսական ծրագրի իրականացման տեսանկյունից առկա է նաև անորոշություն՝ պայմանավորված դրամավարկային ծրագրում, ի լրումն «ՀՀ 2002 թ. պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքում ընդգրկված հոսքերի, լրացուցիչ արտաքին հոսքերի ներառմամբ: Հաշվի առնելով այդ խոչընդոտվող հոսքերի ազդեցությունը տնտեսության բոլոր հատվածներում՝ ՀՀ կենտրոնական բանկը առաջարկում է տնտեսական ծրագրի վերանայման հարցին անդրադառնալ նշված հոսքերի վերաբերյալ ապելի հստակ տեղեկատվություն ունենալուց հետո:

«Արտաքին հատված» բաժնում կարևորվում է վերոնշյալ մեծածավալ արտաքին հոսքերի ազդեցության ներքո ընթացիկ հաշվի պակասուրդի մի փոքր աճը՝ ի տարբերություն նախորդ տարիներին դիտվող շարունակական նվազման: Այն պայմանավորված կլինի նախորդ տարվա համեմատ ապրանքների և ծառայությունների ներմուծման աճի տեմպերի արագացմամբ: Արդյունքում՝ կդաճողի ՀՆԱ-ում ընթացիկ հաշվի պակասուրդի տեսակարար կշիռը՝ վերջին տարիներին դիտվող արագ կրճատումը: Նշվում է, որ ընթացիկ հաշվի պակասուրդը, համեմատաբար կարճաժամկետ շուկի հետևանք, միջինժամկետ հատվածում աստիճանաբար կբարելավվի՝ շարունակելով պակասուրդի բարելավման բնականոն ընթացքը:

Չզայի տեղ է հատկացվել նաև վերոնշյալ գործընթացների ներքո իրական փոխարժեքի ակնկալվող վարքագծի վերաբերյալ մեկնաբանություններին: Բաժնում դիտարկվում են նաև ՀՀ արտաքին պետական պարտքի վիճակն ու միտումները, դրանք մեկնաբանելու համար օգտագործվում են միջազգային պրակտիկայում կիրառվող մի շարք ցուցանիշներ:

«Արտաքին հատված» բաժնում նախ և առաջ հիմնավորվում են Հայաստանի Հանրապետությունում ցածր տղամի պահպանման դրական արդյունքները: Սղամի վերլուծությունը և կանխատեսումները 2002 թվականի համար կատարվել են ըստ առաջարկի գործոններին: Դիտարկվում է նաև այդ գործոնների վրա տնտեսության բոլոր հատվածների ազդեցությունը:

«2001 թվականի դրամավարկային քաղաքականության ուղղությունները և միտումները» բաժինն անդրադառնում է տարվա ընթացքում ձևավորված մակրոմիջավայրին համապատասխան փոփոխվող պահանջարկի, դրա և փողի առաջարկի կառուցվածքների փոփոխությունների առանձնահատկություններին:

Մասնավորապես, դիտարկվում է դրամային զանգվածի և դրա կառուցվածքում դրամային ավանդների՝ նախորդ տարիների համեմատ աճի բարձր տեմպերի գրանցումը: Վերջին երկու տարիների ընթացքում իրականացված դրամավարկային քաղաքականությունն արդյունքում վերականգնվել է դրամային զանգվածի շրջապատյալ արագության նվազման բնականոն հետագիծը, որը 1998 թվականին նույնիսկ ունեցել է աճի տեմպ:

64

08

Փողի բազայի կառավարման վերաբերյալ հաստատված նշվում է, որ ամբողջ տարվա ընթացքում ԳՀ կենտրոնական բանկը վարել է ընդլայնողական դրամավարկային քաղաքականություն: Հատկապես տարվա երկրորդ կեսից իրականացված՝ ծրագրվածի համեմատ առավել ընդլայնողական քաղաքականությունը նպատակաուղղվել է սղաճի վրա հարկաբյուջետային քաղաքականության և արտաքին հատվածի դրսևորումների զսպորդական ազդեցությունը չեզոքացնելուն: Ընդ որում, փողի առաջարկի ծավալային կարգավորմանը զուգընթաց, ԿԲ կողմից սահմանված ռեպո տոկոսադրույքները նպաստել են ֆինանսական շուկայում տոկոսադրույքների նվազման տեմպերի պահպանմանը:

2002 թվականի դրամավարկային քաղաքականության հիմնական ուղղությունները ներկայացվում են համաձայն բաժնուն և միտված են տնտեսական ծրագրով նախատեսված նպատակների իրականացմանը:

Նշվում է, որ ծրագրում արտացոլված ֆինանսական հոսքերի ստացումն ու ծախսումը կստեղծեն փողի առաջարկի շուկայի միաժամանակ ձախես խթանելով համախառն պահանջարկը: Ծրագիրն ամրագրում է, որ Կենտրոնական բանկը այս տարի և առաջընդվելու է ծավալային կարգավորման ռազմավարությամբ: Միևնույն ժամանակ, հաշվի առնելով տարվա ընթացքում ֆինանսական մեծածավալ մերիտսի ակնկալիքները և դրանց ստացման ժամկետների անորոշությունը, ԳՀ կենտրոնական բանկը ալելի է կարևորում դրամավարկային քաղաքականության ընթացքի թափանցիկության պահպանումը: Այս առումով, ԳՀ կենտրոնական բանկը նախատեսում է համդես գալ դրամավարկային քաղաքականության ընթացքը լուսաբանող եռամսյակային մեկնաբանություններով և հաջորդ եռամսյակի ծրագրի վերաբերյալ հայտարարությամբ:

Տնտեսության հատվածներին անդրադառնալուց հետո ներկայացվում են տնտեսության բոլոր հատվածներից բխող ռիսկերի հնարավոր դրսևորումները և դրանց առաջացման պայմաններում՝ դրամավարկային քաղաքականության ծրագրում հնարավոր ճշգրտումների ուղղությունները:

Առանձին բաժին է հատկացվել բանկային համակարգի զարգացման հիմնախնդիրներին: Ներկայացվում են 2001 թվականի ընթացքում բանկային համակարգի զարգացման առանցքային խնդիրների լուծման համար իրականացված միջոցառումները (օրենսդրական և նորմատիվային դաշտի փոփոխությունները, բանկերի առողջացման ծրագրերի մշակումը և այլն) և դրանց ազդեցության գնահատումը բանկային համակարգի հետագա զարգացման միտումների վրա: Նշվում են բանկային վերախնդրության և կարգավորման միջազգային պրակտիկայում լայն կիրառություն ստացած՝ ռիսկի վրա հիմնված վերախնդրության մերդրման ուղղությամբ ԳՀ կենտրոնական բանկում իրականացվող աշխատանքները՝ կարևորելով նաև ԳՀ-ում երկու անհրաժեշտ ինստիտուտների՝ ավանդների երաշխավորման և վարկային ռեզիստի կազմակերպման նախադրյալների ստեղծումը:

«Վճարահաշվարկային հարաբերությունների զարգացումը» բաժնում ներկայացվում են այդ բնագավառում 2002 թ. ընթացքում ԳՀ կենտրոնական բանկի կողմից իրականացվելիք քաղաքականության ուղղությունները: Նախատեսվում է ավարտել մշակման փուլում գտնվող համակարգերի ներդրումը, համապատասխանեցնել գործող համակարգերը միջազգային չափանիշներին, մշակել ԳՀ տնտեսության առանձին ճյուղերի (նեոբանկիսկա, ոռոգում և այլն) համար վճարային արդյունավետ մեխանիզմներ, կատարելագործել ԳՀ վճարահաշվարկային համակարգի իրավական դաշտը:

ՄԱԿՐՈՏԵՏԵՍԱԿԱՆ ԻՐԱՎԻՃԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

2001 թվականը յուրահատուկ տարի էր ԳՀ տնտեսության համար: Նախ, լրացավ ԳՀ անկախության տասը տարին, ապա նշվեց Հայաստանում ջրիստոնությունը որպես պետական կրոն ընդունելու 1700-ամյակը (այսուհետև՝ Քրիստոնեությունը 1700-ամյակ): Անցած տասը տարիների ընթացքում տնտեսությունը աստիճանաբար վերականգնվում էր 90-ականների սկզբի ճգնաժամից՝ կրելով զգալի կառուցվածքային փոփոխություններ և վերջին տարիներին ապահովելով տնտեսական աճի կայուն տեմպեր: Միաժամանակ, տնտեսությունում առաջացել և արմատավորվել են որոշ անհամաձայնություններ և հիմնախնդիրներ, որոնք իրենց բացասական ազդեցությունն են թողել տնտեսական գործընթացների վրա և 2002 թ. և հաջորդ տարիներին կարող են խոչընդոտել տնտեսական աճի բարձր տեմպերի պահպանումը:

Քրիստոնեության 1700-ամյակին նվիրված տոնակատարությունները ձևական ազդեցություն ունեցան ինչպես նախորդ տարվա, այնպես էլ 2001 թ. տնտեսական ակտիվության վրա: Տոնակատարությունների ազդեցությունը անխուսափելիորեն կփոխանցվի նաև 2002 թ. ընդլայնված արտադրական մերուծի և եկամուտների աճի միջոցով: Ընդհանուր առմամբ, 2001 թ. տնտեսական միտումները կարող են խթան հանդիսանալ տնտեսության արագընթաց զարգացման և բնակչության բարեկեցության բարձրացման համար:

2001 թ. տնտեսական աճը, ինչպես և ակնկալվում էր նախորդ տարվա դրամավարկային քաղաքականության ծրագրով, հիմնականում պայմանավորվեց համախառն պահանջարկի միտումներով: Մյուս կողմից, 2000 - 2001 թթ. արտադրական մերուծի զգալի ընդլայնման և առավել արդյունավետ օգտագործման շնորհիվ համախառն առաջարկի իրական աճը գերազանցեց սպասվող մակարդակը: Նշենք նաև, որ վերջին տարիների տնտեսական աճի ձևավորման վրա ձևական ազդեցություն են ունեցել արտաքին ֆինանսական հոսքերը (արտաքին վարկեր, պետական և մասնավոր տրանսֆերտներ և գործունային եկամուտներ)՝ ապահովելով մերձին պահանջարկի աճի կայուն տեմպեր:

Համախառն պահանջարկի և առաջարկի համահունչ զարգացման շնորհիվ տնտեսությունը զերծ մնաց գների վրա ազդող ձևական ճնշումներից: Միաժամանակ նշենք, որ, չնայած եկամուտների ընդհանուր աճին, առանց բնակչության եկամուտների բեռնացման զգալի մեղմացման, տնային տնտեսությունների ծախսերի համեմատաբար հավասարաչափ բաշխումը հնարավոր չէր: Արդյունքում՝ զրանցված բարձր տնտեսական աճը չհանգեցրեց սպառողական գների վրա լրացուցիչ ճնշման, ինչը արտադրական, մասնավորապես, սղաճի ցածր տեմպերի պահպանմամբ: Վերջին հաշվով, բեռնացման հարթափառումը ձևական հնարավորություն կընձեռնի՝ ապահովելու տնտեսական աճի կայունությունը և առավել արդյունավետ օգտագործելու տնտեսության օրեօր զարգացող արտադրական մերուծը: Թերևս այս հարցում կարևոր է հարկաբյուջետային քաղաքականության հիմնական ֆունկցիաներից մեկի՝ վերաբաշխման գործընթացի բարելավումը:

2001 թ. արձանագրված տնտեսական աճը ամենաբարձրն էր վերջին տասը տարիներին: Այն, ըստ ԳՀ ԿԲ գնահատումների, կազմել է 9.0%՝ 1995 - 2000 թթ. 5.4% միջին տարեկան աճի փոխարեն: Տարվա ընթացքում իրական աճ է զրանցվել տնտեսության բոլոր ճյուղերում, իսկ ԳՀ-ն իրական աճի նշված մակարդակին հիմնականում նպաստել

են գյուղատնտեսությունը և ծառայությունների ոլորտը՝ ապահովելով տնտեսական աճի 2.3 և 3.2 տոկոսային կետերը: Միևնույն ժամանակ, արդյունաբերության ճյուղում շարունակվել է վերջին տարիներին գրանցված ակտիվությունը: Այսպես, ըստ ԿԲ գնահատումների, 2001թ. արդյունաբերության իրական աճը (առանց էլեկտրաէներգիայի արտադրության) կազմել է շուրջ 7.0%:

Եթե 2001թ. իրական աճը զգալիորեն պայմանավորվել է ծառայությունների և գյուղատնտեսության ոլորտներով, ապա 2002 թ. տնտեսական աճը, որն ըստ ԴՀ ԿԲ գնահատումների կկազմի 6.0%, բացի ծառայությունների ոլորտից կապահովվի հիմնականում արդյունաբերության (պայմանավորված արտահանման աճով) և շինարարության (պայմանավորված արտաքին ֆինանսավորմամբ) ճյուղերի ակնկալվող բարձր ակտիվության շնորհիվ: Նշենք նաև, որ 2002 թ. ակնկալվող զգալի կապիտալ ներհոսքը կարող է լրացուցիչ աշխուժություն մտցնել տնտեսության ճյուղերում և մուլցինկ հանգեցնել տնտեսական աճի ավելի բարձր մակարդակի: Միաժամանակ, եկամուտների լրացուցիչ աճը կարող է ճնշում գործադրել սպառողական շուկայի վրա՝ հանգեցնելով ծրագրվածից բարձր սպառողական գների աճի:

Արդյունաբերության արտադրանքի իրական ծավալը 2002 թ., ըստ ԴՀ ԿԲ գնահատումների, կաճի 7.5%-ով, ինչը կապահովի ԴՆԱ իրական աճի 1.5 տոկոսային կետը: Հարկ է նշել, որ արդյունաբերական արտադրանքի իրական աճի վրա զգալի ազդեցություն կունենան ՌԴ և այլ երկրների հետ կնքված պայմանագրերը՝ կապված մի շարք խոշոր ձեռնարկությունների վերագործարկման հետ: Արդյունաբերության իրական աճի գերաշխի մասը կապահովի վերամշակող արդյունաբերությունը՝ հիմնականում քիմիական նյութերի արտադրությունը, մեքենաների և սարքավորումների արտադրությունը, մետալուրգիական արդյունաբերությունը: Զեռնարկությունների վերագործարկումը հնարավորություն կտա ստեղծել մոր աշխատատեղեր և ապահովել եկամուտների կայուն աճ՝ բարելավելով նաև բնակչության սոցիալական վիճակը:

Գյուղատնտեսության ոլորտում 2002 թ. ակնկալվում է 2.3% աճ, ինչը կապահովի ԴՆԱ աճի 0.6 տոկոսային կետը: 2001 թ. գյուղացիների եկամուտների զգալի աճը կապված է հիմնականում նպաստավոր բնակլիմայական պայմանների և գյուղմթերքների նկատմամբ բարձր պահանջարկի հետ, հնարավորություն կտա մշակել մոր հողատարածություններ և բարձրացնել առկա հողատարածքների օգտագործման արդյունավետությունը: Միևնույն ժամանակ, գյուղատնտեսության ոլորտի հետագա առաջընթացին մեծապես կարող է նպաստել գյուղմթերքների վերամշակմամբ զբաղվող ձեռնարկությունների զարգացումը, ինչպես նաև գյուղատնտեսական արտադրության ապահովագրման մեխանիզմների արդյունավետ կիրառումը: Ոլորտի զարգացման վրա նախաճառն է կարող է ազդել արտաքին պահանջարկի մեծացումը:

Շինարարության ոլորտում իրական աճի մակարդակը կկազմի 16.5%՝ ապահովելով ԴՆԱ աճի 1.8 տոկոսային կետը: Շինարարության ոլորտում վերջին երկու տարիներին տեղի ունեցած զգալի աշխուժացումը հիմնականում պայմանավորված էր Զրիստոնեության 1700-ամյակի միջոցառումների իրականացման համար անհրաժեշտ շինարարական աշխատանքներով: 2002 թ. որոշակիորեն կփոխվի կապիտալ շինարարության ճյուղային կառուցվածքը, մասնավորապես կաճեն արդյունաբերության ոլորտում (հիմնականում քիմիական և մետալուրգիական ենթամուլներում) իրականացվող կապիտալ ներդրումների ծավալները: Բացի այդ, ակնկալվում է զգալի կապիտալ շինարարություն կատարել աղետի գոտու վերականգնման, ինչպես նաև համրապետությունում ենթակառուցվածքների կապիտալ նորոգման ուղղությամբ:

Ծառայությունների ոլորտի իրական աճը 2002 թ., ըստ ԴՀ ԿԲ գնահատումների, կկազմի 2.6%, ինչը կապահովի տնտեսական աճի 0.9 տոկոսային կետը: Ակնկալվում է, որ 2002 թ. զգալի աշխուժություն կնկատվի տրանսպորտի և կապի ծառայությունների ճյուղերում՝ հիմնականում պայմանավորված արդյունաբերության, շինարարության և բնակչության կողմից ներկայացվող պահանջարկով: Հարկ է նկատել, որ վերջին տարիներին զգալիորեն զարգացել է ծառայությունների ոլորտը: Այդ է վկայում նաև ոլորտում կատարված կապիտալ ներդրումների աճը: Այսպես, ըստ ԴՀ ԿԲ գնահատումների, 2001թ. տրանսպորտի և կապի ոլորտներում իրականացված կապիտալ շինարարությունը կազմել է կապիտալ շինարարության ընդհանուր ծավալի շուրջ 18%-ը:

Տնտեսության ճյուղերի վերոնշյալ միտումների և ակնկալվող արտաքին հոսքերի պայմաններում 2002 թ. կամխատեսվում է համախառն ազգային տնօրինվող եկամտի 5.6% իրական աճ՝ 2001 թ. 7.1%-ի փոխարեն: Ընդ որում, 2001 թ. համախառն տնօրինվող եկամտի աճի վրա բացասական ազդեցություն է թողել արտաքին գույք տրանսֆերտների կրճատումը:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ԴՀ ԿԲ դրամավարկային քաղաքականություն ուղղված է համախառն պահանջարկի կարգավորմանը, կարևորվում է արտադրված ապրանքների և ծառայությունների նկատմամբ համախառն պահանջարկի վերաճությունը: Նշենք, որ վերջին երկու տարիներին ընդլայնված արտադրական ներուժի դրսևորումը հնարավոր է միայն 2002 թ. և հաջորդ տարիներին համախառն պահանջարկի համապատասխան աճի պայմաններում:

Ըստ ԿԲ գնահատումների, 2002 թ. մասնավոր վերջնական սպառման ծախսերն իրական արտահայտությամբ կաճեն 3.0%-ով: Նշված աճը զգալիորեն պայմանավորված կլինի տնային տնտեսությունների 2001 թ. եկամուտների աճով: Միևնույն ժամանակ, չնայած 2001թ. ապրանքների ձեռքբերմանն ու ծառայությունների վճարմանն ուղղված բնակչության ծախսերը նախորդին ավելացել են, այնուամենայնիվ, տնային տնտեսության մեկ անդամին բաժին ընկնող փաստացի ընթացիկ ծախսերը զիջում են մեկ չնչի հաշվով նվազագույն սպառողական զանրյուղի մեծությանը: Արդյունաբերական մի շարք խոշոր գործարանների վերագործարկման վերաբերյալ կնքված պայմանագրերը հիմք են տալիս ակնկալել, որ 2002 թ. համախառն մասնավոր ներդրումների ծավալը իրական արտահայտությամբ կաճի շուրջ 2.4%-ով: Ընդ որում, ինչպես և նախորդ տարիներին, 2002թ. ներդրումների մեծ մասը կիրականացվի արտասահմանյան արդյունքների հաշվին: Ի տարբերություն 2001 թ., մասնավոր հատկաժեշտի հետ մեկտեղ 2002 թ. համախառն պահանջարկի վրա զգալի ազդեցություն կունենա պետական հատկաժեշտը: Պետական սպառման ծախսերն իրական արտահայտությամբ կաճեն 24.9%-ով, իսկ ներդրումները՝ 85.4%-ով: Ընդ որում, պետական ներդրումները ֆինանսավորվելու են հիմնականում արտաքին արքյուրների հաշվին:

Այսպիսով, ըստ ԴՀ ԿԲ գնահատումների, 2002 թ. ապրանքների և ծառայությունների նկատմամբ ներքին պահանջարկը կաճի շուրջ 6.6%-ով: Ներքին պահանջարկի կառուցվածքում վերջնական սպառման իրական ծավալները կաճեն 4.3%-ով, իսկ համախառն ներդրումները՝ 19.3%-ով: Վերջին տարիներին նկատված վերջնական սպառում/ԴՆԱ հարաբերության նվազումը կշարունակվի նաև 2002 թ. և կկազմի 102.6%: Համախառն ազգային տնօրինվող եկամտի և վերջնական սպառման ծախսերի աճի պայմաններում տնտեսության խնայողությունները կաճեն 18%-ով և կկազմեն շուրջ 95.4 մլրդ դրամ: Զնայած խնայողությունների աճին, կապիտալ ներդրումների զգալի մասը կշարունակվի ֆինանսավորվել արտասահմանից ներգրավված միջոցների հաշվին:

Ապրանքների և ծառայությունների արտահանումը 2002 թ. իրական արտահայտությամբ կգերազանցի 2001 թ. մակարդակը 4.2%-ով: Հարկ է նկատել, որ արտահանվող ապրանքների նկատմամբ արտաքին պահանջարկի ավելացումը պայմանավորված է ՀՀ-ում արտադրվող ապրանքների և ծառայությունների արտաքին մրցունակության բարձրացմամբ:

2002 թ. ներմուծման իրական աճը, ըստ ԿԲ գնահատումների, կկազմի 3.3%՝ որոշակիորեն գերազանցելով 2001 թ. աճի ինդեքսը: Ներմուծման կառուցվածքում ինչպես ծավալային մակարդակով, այնպես էլ աճի տեմպերով առանձնանալու է վառելիքահումքային ռեսուրսների և սարքավորումների ներմուծման ցուցանիշը:

Ինչպես գիտենք, համախառն պահանջարկի և առաջարկի միտումների ազդեցությամբ փոփոխվում են նաև ապրանքների և ծառայությունների գները: Ըստ ՀՀ ԿԲ գնահատումների, 2002 թ. ՀՆԱ դեֆլյատորը կկազմի 3.1%՝ 2001 թ. 3.5%-ի փոխարեն: Դեֆլյատորի տեմպի նվազումը պայմանավորված է հիմնականում գյուղնրերքների գների մակարդակի համեմատաբար ցածր աճով՝ 3.3%՝ ի տարբերություն 2001 թ. գյուղատնտեսական արտադրանքի գների 9.8% աճի: Արդյունաբերական արտադրանքի իրական աճը կուղեկցվի արդյունաբերական արտադրանքի գների բարձրացմամբ, որոնք 2002 թ. կաճեն շուրջ 3.6%-ով:

Համախառն պահանջարկի առումով, վերջնական սպառման ծախսերի դեֆլյատորը 2002 թ. կկազմի 102.9%: Սպառման դեֆլյատորի մակարդակը կգերազանցի ակնկալվող ՍԳԻ մակարդակը, ինչը կպայմանավորվի այլ սպառողական ապրանքների նկատմամբ գյուղնրերքների գների համեմատաբար մեծ աճով: Կապիտալ ներդրումների դեֆլյատորը կկազմի 102.8%: Արտահանման գները կաճեն 4.4%-ով՝ կրելով փոխարժեքի որոշակի արժեզրկման և տեղական ապրանքների նկատմամբ արտաքին պահանջարկի ավելացման ազդեցությունը: Ներմուծման գների 3.3% աճը կպայմանավորվի ինչպես փոխարժեքի արժեզրկմամբ, այնպես էլ գործընկեր երկրներում սպառվող սղաճով:

ՀԱՐԿԱԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ¹

Վերջին տարիների տնտեսական քաղաքականության իրականացման ընթացքը վկայում է, որ վարվող հարկաբյուջետային քաղաքականությունը գերակայող ազդեցություն ունի տնտեսական ծրագրերով սահմանված մակրոտնտեսական ցուցանիշների ապահովման վրա: Իսկ բյուջեի կատարման գործընթացում արժանագրված բնութագրական խնդիրներն են.

- Ծրագրվածի նկատմամբ հարկային եկամուտների ցածր կատարողականը: Նշված խնդիրը առանձնահատուկ դրսևորում ունեցավ 2001 թվականի բյուջեի կատարման ընթացքում, երբ առաջին կիսամյակի ծրագրային համամասնությունների կատարումը, չնայած թերություններին (արձանագրվել է գերավճարների բարձր մակարդակ), հնարավորություն ընձեռեց Կենտրոնական բանկին ծրագրի չբացման նկատմամբ իրականացնելու փողի ազդեցատների կառավարումը և նպաստեց կիսամյակի արդյունքում ձևավորված սղաճի և մակրոտնտեսական այլ ցուցանիշների ծրագրված մակարդակների ապահովմանը: Սակայն պատկերը փոխվեց երկրորդ կիսամյակում, երբ հարկերի հավաքագրումը ուղեկցվեց զգալի լարվածությամբ և ի՞նչ ամսվա արդյունքում ձևավորված բյուջեի ցուցանիշները չեղվեցին ծրագրված մակարդակներից:
- Բյուջեի սեզոնայնության ավելի ցայտուն դրսևորումները: Նշված խնդրի լուծման համար անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել բյուջեի ցուցանիշների եռամսյակային համամասնությունների սահմանման վրա՝ փորձելով հարթել եռամսյակի վերջին ամիսներին, ամսվա վերջին շաբաթվա ընթացքում և վերջին երեք օրերին վառ դրսևորվող սեզոնային տատանումները: Այստեղ հիմնական խնդիրը հարկերի հավաքագրման ամսանշանափությունն է, որը հարթելու համար կպահանջվի իրականացնել վաղադարձական համալիր միջոցառումներ և հետևողականություն հանդես բերել այդ բնագավառում առկա խնդիրների լուծման գործում: Արդյունքում՝ բյուջեի կողմից տարվա ընթացքում ծախսերի կատարման համաչափության պահպանման միջոցով կապահովվի ամբողջական պահանջարկի հարթ դրսևորում, ինչպես նաև դրամավարկային քաղաքականության սահուն ընթացք:
- Արտաքին միջոցների թերտացումն ու ստացման ժամկետների անորոշությունը, որի հետևանքով բարդանում է հարկաբյուջետային և դրամավարկային քաղաքականությունների արդյունավետ կոորդինացումը, և շեղումներ են առաջանում դրամավարկային քաղաքականության ծրագրով նախատեսված մակրոտնտեսական ցուցանիշներում:
- Բյուջեի հարկային եկամուտների և պակասուրդի արտաքին ֆինանսավորման միջոցների թերտացման պայմաններում ծախսերի ծրագրված ցուցանիշի էական շեղումը: Այսպես, ճշված գործոններով պայմանավորված՝ 2001 թվականի ընթացքում բյուջեի չկատարված ծախսերը կազմել են ՀՆԱ 1.24² %-ը: Ընդ որում, ծախսերի թերակատարումը մեծացնում է ձևավորված ապառքների մակարդակը, խաչքնդուում է տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեությունը, մեծացնում է

¹ 2001 թվականի բյուջեի կատարողականի ցուցանիշները նախնական են:

² Ծախսերի 14.5 մլրդ դրամով թերակատարման պայմաններում (2001 թվականի բյուջեի կատարողականի ցուցանիշները նախնական են):

եկամուտների բևեռացումը՝ համգեցնելով սոցիալական հիմնախնդիրների խորացմանը:

- Կառուցվածքային և ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների, օրենսդրության կիրարկման և վարչարարական միջոցառումների իրականացման ոչ բավարար ընթացքը, որը իր հերթին խոչընդոտել է վերը նշված խնդիրների լուծումը:

Ի լուում «2002 թվականի ԳՀ պետությունի մասին» ԳՀ օրենքով նախատեսված արտաքին ֆինանսական հոսքերի, ԳՀ դրամավարկային քաղաքականության ծրագրում ներառված են նաև հետևյալ հոսքերը: Ըստ դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի, ակնկալվում է Լինսի հիմնադրամից 55.6 մլն ԱՄՆ դոլարի արտաքին դրամաշնորհների լրացուցիչ ներհոսք, Զամաշխարհային բանկի կողմից տրամադրվող կառուցվածքային բարեփոխումների վարկի 54.5 մլն ԱՄՆ դոլարի մուտք՝ վերոնշյալ օրենքով նախատեսված 20 մլն ԱՄՆ դոլարի փոխարեն, ինչպես նաև նույն օրենքի նախագծով սահմանված 17 մլն ԱՄՆ դոլար ՈՂ պարտքի վճարման փոխարեն վերջինիս վերածնակերպման հետևանքով լրացուցիչ ծախսերի կատարում: Նշվածի արդյունքում 2002 թվականին պետական բյուջեի եկամուտներն ու դրամաշնորհները 2001 թվականի համեմատ կաճեն 29.0%-ով² և կկազմեն ԶՆԱ 19.6%-ը, ընդ որում՝ հարկային եկամուտները կաճեն 15.3 %-ով և կկազմեն ԶՆԱ 15.3%-ը, նախորդ տարվա նույն ժամանակաշրջանի համապատասխանաբար 16.6%-ի և 14.5%-ի փոխարեն: 2002 թվականին նախատեսվում է ապահովել ԶՆԱ-ում բյուջեի պակասուղի 5.3% մակարդակ, որի 93.5%-ը ֆինանսավորվելու է արտաքին աղբյուրների հաշվին: Դարկ է նշել, որ 2001 թվականին նախատեսված արտաքին ֆինանսավորման միջոցներից մեծ մասն է կախվածության և տարեկան ծրագրայինի նկատմամբ 74.9% փաստացի ստացված մուտքերի պայմաններում դժվարություններ առաջացան բյուջեի կատարման գործընթացում: 2002 թ. ֆինանսավորման ներքին աղբյուրներից՝ պետական արժեթղթերի տեղադրաշխույժից ակնկալվող 3.5 մլրդ դրամ զուտ եկամտի ապահովումը իրատեսական է: Դաշվի առնելով արժեթղթերի նկատմամբ պահանջարկի՝ նախորդ երկու տարիների ընթացքում ձևավորված դիմամիկան, ԳՀ կենտրոնական բանկը առաջարկում է առաջին եռամսյակում նախատեսել արժեթղթերի համեմատաբար մեծ առաջարկ՝ պայմանավորված նշված ժամանակահատվածում տնտեսական ակտիվության նվազման հետևանքով տնտեսավարող սուբյեկտների մոտ ավելցուկային դրամի առկայությամբ:

Բյուջեի եկամուտների և պակասուղիի ծրագրված ցուցանիշների արդյունքում 2002 թվականին բյուջեի ծախսերը կաճեն 38.7%-ով և կկազմեն ԶՆԱ 24.9%-ը՝ 2001 թվականի 19.7%-ի փոխարեն:

2002 թվականի հարկաբյուջետային ծրագրի կատարումը, ինչպես արդեն նշվել է, էապես կախված կլինի հարկերի հավաքագրման մակարդակից և արտաքին միջոցների՝ նախատեսված ծավալներով և սահմանված ժամկետներում ստացումից: Ընդ որում, հաշվի առնելով վերջին տարիներին հարկեր/ԶՆԱ ցուցանիշի նվազումը (1999 թվականի 16.1%-ից մինչև 14.5%՝ 2001 թվականին), ինչպես նաև հարկերի հավաքագրման բնագավառում առկա դժվարությունները, 2002 թվականի համար հարկեր/ԶՆԱ ցուցանիշի՝ նախորդ տարվա համեմատությամբ 0.8%-ով աճի կանխատեսումը բավականին ռիսկային է:

2002 թվականի բյուջեի ծրագրային ցուցանիշների հիման վրա հաշվարկված հարկաբյուջետային ազդակները ցույց են տալիս, որ համախառն պահանջարկի վրա հարկաբյուջետային քաղաքականությունը կունենա ընդլայնող ազդեցություն (2.4%):

² 2001 թվականի հարկային եկամուտների 4.5 մլրդ դրամ թերակատարման պայմաններում:

Վերջինս հիմնականում պայմանավորված կլինի սպասվող մեծածավալ ֆինանսական հոսքերի արդյունքում ամբողջական պահանջարկի վրա ծախսերի ընդլայնող բնույթով: Միևնույն ժամանակ նշենք, որ մյուս կողմից, ըստ 2002 թվականի պետբյուջեի ցուցանիշների՝ առաքնային պակասուղի/ԶՆԱ հարաբերակցության 4.3%⁴ և եկամուտներ/ԶՆԱ հարաբերակցության 18% մակարդակները չեն բավարարում նախորդ տարվա պարտք/ԶՆԱ հարաբերակցության կայուն պահպանման նախապայմանը, որի համար անհրաժեշտ են պակասուղի/ԶՆԱ հարաբերակցության 2.6% և եկամուտներ/ԶՆԱ հարաբերակցության 21.1% մակարդակներ (ըստ պարտքի կայունության հաշվարկման ընդունված մեթոդաբանության, որը հրապարակվել է ԿԲ կողմից):

Վերջին երկու տարիների հարկաբյուջետային և դրամավարկային քաղաքականությունների կոորդինացման ձևերն բարելավվում է նկատվել: Դրան նպաստել են նաև նշված քաղաքականությունների կոորդինացման ուղղությամբ իրականացված ինստիտուցիոնալ բարեփոխումները, 2001 թվականի հուլիսի 24-ին ԳՀ կենտրոնական բանկի և ԳՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության միջև ստորագրված «Դաշվի սպասարկման մասին պայմանագիրը» և «ԳՀ կենտրոնական բանկի և ԳՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության միջև փոխհարաբերությունների կանոնակարգի» հաստատումը: Որպես արդյունավետ կոորդինացման արդյունք կարելի է նշել 2001 թվականի իրացվելություն կատարված և տեղադրաշխույժների սցենարների փոխհամաձայնությունների պայմաններում պետական արժեթղթերի տեղադրաշխույժի տարեկան ծրագրով նախատեսված 4.5 մլրդ դրամի փոխարեն 5.9 մլրդ դրամի փաստացի մուտքերը, ինչպես նաև տոկոսադրույքների նվազման պարագայում պետական ներքին պարտքի միջին ժամկետայնության երկարացումը: Վերջինիս հաշվին եռամսյակների ընթացքում հաջողվեց փոքր-ինչ մեղմել բյուջեի միջոցների թերի ստացման պայմաններում նախատեսված ծախսերի իրականացման խնդիրը:

Զնայած կոորդինացման բնագավառում վերը նշված դրական միտումների՝ այնուհանդերձ, առկա են ինստիտուցիոնալ բնույթի հետևյալ խնդիրները.

- Չի ձևավորվել տարվա ընթացքում կատարության կողմից բյուջեի ծրագրային ցուցանիշների ճշգրտման պրակտիկա՝ ելնելով բյուջեի կատարման ընթացքից: 2001 թվականին ԳՀ կենտրոնական բանկը երկու անգամ միակողմանի վերամայել է իր ծրագրերը և իրականացրել համախառն պահանջարկի ու սուգի վրա հարկաբյուջետային քաղաքականության զսպողական ազդեցությունը՝ չեղաքացող ավելի ընդլայնողական դրամավարկային քաղաքականություն:
- Համախառնված բյուջեի միասնական փնտլագրության բացակայություն՝ մասնավորապես տեղական բյուջեների և սոցիալական ապահովագրության պետական հիմնադրամի փաստացի ֆինանսական հոսքերի վերաբերյալ:
- Զվազիֆիսկալ ոլորտի ֆինանսական հոսքերի տեղեկատվության և կանխատեսելիության բացակայություն:

Ամփոփելով նշենք, որ չնայած 2002 թվականի ԳՀ դրամավարկային քաղաքականության ծրագրում ներառված՝ ԳՀ պետբյուջեի տարեկան համաձայնությունները ամբողջական պահանջարկի վրա կթողնեն ընդլայնող ազդեցություն, այնուամենայնիվ, ելնելով նախորդ տարիներին նկատված՝ բյուջեի կատարման (մասնավորապես՝ արտաքին միջոցների թերի ստացման և հարկերի թերի հավաքագրման) գործընթացից, դրամավարկային ծրագրի կազմման ժամանակ ցուցաբերվել է փոքր-ինչ պակասամոդական մոտեցում:

⁴ Ի լուում բյուջեի մասին օրենքի, բյուջեի պակասուղիի հաշվարկներում ներառված են ՈՂ նկատմամբ արտաքին պարտքի վերածնակերպում 17 մլն ԱՄՆ դոլար, SAC IV վարկի երկու մասնաբաժինները՝ 34.5 մլն ԱՄՆ դոլար ընդհանուր գումարով:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՀԱՏՎԱԾԸ¹

Ակնկալվում է, որ 2002 թվականին, ի տարբերություն նախորդ տարիների, ՀՀ վճարային հաշվեկշիռը կղոսկորի առանձնահատուկ վարքագիծ՝ որոշ հողվածների գծով շեղվելով վերջին տարիներին զրանցված միտումներից: Առանձնահատկությունները պայմանավորված կլինեն նախ՝ Լիճաի հիմնադրամից սպասվող մեծածավալ միջոցների ներհոսքով (շուրջ 55.6 մլն ԱՄՆ դոլար)², ինչպես նաև արտահանվող ծառայությունների նվազմամբ: Արդյունքում՝ 2002 թվականին, նախորդ տարվա համեմատությամբ, կնկատվի ներմուծման ծավալների աճ՝ Լիճաի հիմնադրամի միջոցներով իրականացվող ծրագրերի և տնտեսությունում ներդրումային ապրանքների նվազմամբ պահանջարկի աճի հետևանքով: Մյուս կողմից՝ կոխովի արտահանվող ծառայությունների նվազում, ինչի արդյունքում, չնայած ապրանքների արտահանման աճին, ապրանքների ու ծառայությունների հաշվեկշռի պակասուրդը զգալիորեն կխորանա՝ 13.8 մլն ԱՄՆ դոլարով: 2002 թվականին ընթացիկ հաշվի մյուս հողվածների համրագումարը կաճի մոտ 6.7 մլն ԱՄՆ դոլարով՝ պայմանավորված եկամուտների հաշվեկշռի վատացմանը զուգահեռ ընթացիկ տրանսֆերտների աճով: Արդյունքում՝ 2002 թվականին կզրահանվի վճարային հաշվեկշռի ընթացիկ հաշվի պակասուրդի 7.0 մլն ԱՄՆ դոլարով կախվածություն, ինչը, սակայն, լինելով կարճաժամկետ շուկի հետևանք, միջոցառվելու հատվածում կնվազի՝ շարունակելով պակասուրդի աստիճանական կրճատման բնական ընթացքը:

Ըստ հետադարձական բանկի կանխատեսումների՝ արտահանումը (կոեդիտ) 2002 թվականին կկազմի 388 մլն ԱՄՆ դոլար՝ 2001 թվականի համեմատությամբ աճելանալով 43 մլն ԱՄՆ դոլարով (12.5 %-ով): Արտահանման կանխատեսված ցուցանիշների հիմքում նախորդ տարիներին դրսևորված միտումներն են, ինչպես նաև արտահանող ճյուղերի՝ 2002 թվականին ակնկալվող վարքագծի ուսումնասիրությունը: Արտահանման մոտ 20.2 մլն ԱՄՆ դոլարով աճը (տե՛ս հավելված 5.2) պայմանավորված կլինի «Պատ-բաստի սնդի արտադրանք» հողվածում ներառված ապրանքների արտահանման ծավալների աճով: Այս ապրանքախմբի արտահանման աճը զգալի էր նաև 2001 թվականին՝ շուրջ 22.5 մլն ԱՄՆ դոլար: Վերջինս վկայում է նշված ճյուղում արտադրության ծավալների աճից անսխի: Արտահանման 7.7 մլն ԱՄՆ դոլարով աճը պայմանավորված կլինի «Թանկարժեք և կիսաթանկարժեք ջարդեր, մետաղներ և դրանցից իրեր» հողվածի ցուցանիշի աճով: Չնայած 2001 թվականին նվազել են նշված հողվածի ինչպես ներմուծման (7.4 մլն ԱՄՆ դոլարով), այնպես էլ արտահանման ծավալները (9.8 մլն ԱՄՆ դոլարով), սակայն վերջինս կապված էր միջազգային շուկայում մշակված աղամանդի գների անկմամբ: 2002 թվականին նշված հողվածի ցուցանիշի աճը պայմանավորված կլինի ինչպես տարվա երկրորդ կեսից միջազգային շուկայում իրավիճակի ակնկալվող փոփոխությամբ, այնպես էլ 2001 թվականի 4-րդ եռամսյակում և 2002 թվականին Ռուսաստանից ներմուծվող աղամանդի վերամշակման հաշվին: «Հանքահումքային ժթերներ» ապրանքախմբի ծավալները կախված 2.4 մլն ԱՄՆ դոլարով 2001 թվականի 6.1 մլն ԱՄՆ դոլարի փոխարեն: Վերջինս զերազանցապես պայմանավորված է պղնձի և մոլիբդենի հանքաքարի արտահանման ծավալների աճով, ինչը կշարունակվի նաև 2002 թվականին: Վերոնշյալ հողվածներում ընդգրկված ապրանքների արտահանման ծավալների աճը ցույց է տալիս, որ հիմնականում աճում են ար-

տահանման այն ճյուղերը, որտեղ իրականացվել են ուղղակի օտարերկրյա ներդրումներ, ինչը վկայում է, որ նման ձեռնարկություններն ունեն ստրատեգիական գործընկերներ ու նոր շուկաներ գտնելու հնարավորություն: Արտահանման ծավալների ուսումնասիրությունը ըստ երկրների ցույց է տալիս, որ դեպի ԱՊՀ երկրներ կատարվող արտահանման մեջ աճել են Ռուսաստան արտահանվող ապրանքների ծավալները՝ հիմնականում պայմանավորված իրական արտահայտությամբ ռուսական ռուբլու նվազմամբ հայկական դրամի մոտ 15 % արժեզրկմամբ և Ռուսաստանի տնտեսության ու իրական եկամուտների զգալի աճով: Իրական փոխարժեքի վարքագծի նման միտումները կշարունակվեն նաև 2002 թվականին՝ նպաստելով Ռուսաստան արտահանվող ապրանքների աճին: Եական է ԱՄՆ և Իսրայել արտահանվող ապրանքների ծավալների աճը, հիմնականում արտահանվում են բանկարժեք մետաղներ, որոնց միավոր արտադրանքն բաժին ընկնող տրանսպորտային ծավալները բավականին ցածր են: Նշված ճյուղի արտահանման ծավալների աճը կարելի է հետևակաբարին համարել, քանի որ տրանսպորտային ցածր ծախսերը նպաստավոր հանգամանք են և կարևոր նախապայման՝ Չայնաստանից արտահանվող ապրանքների ծավալների հետագա աճի և մրցունակության պահպանման տեսանկյունից:

Ըստ ԿԲ գնահատումների՝ ներմուծումը (դեբետ) 2002 թվականին կկազմի 821 մլն ԱՄՆ դոլար՝ նախորդ տարվա համեմատ աճելով 43 մլն ԱՄՆ դոլարով (5.5 %-ով): Ներմուծման շուրջ 13.3 մլն ԱՄՆ դոլարով աճը (տե՛ս հավելված 5.2) պայմանավորված կլինի «Թանկարժեք ջարդեր, մետաղներ ու դրանցից իրեր» հողվածում ընդգրկված ապրանքների ներմուծման ծավալների աճով՝ Ռուսաստանից աղամանդի ներմուծման ծավալների աճի հետևանքով: «Հանքահումքային ժթերներ» ապրանքախմբի ներմուծումը կախված 18.7 մլն ԱՄՆ դոլարով՝ ինչպես Լիճաի հիմնադրամի միջոցներով իրականացվող շինարարական աշխատանքների համար որոշ ապրանքների ներկրման աճի, այնպես էլ գործարար ակտիվության աստիճանական բարձրացման հետևանքով: ձեռնարկությունների կողմից վառելիքի նվազմամբ պահանջարկի աճի արդյունքում: «Մեքենաներ ու սարքավորումներ» հողվածի ցուցանիշների 21.3 մլն ԱՄՆ դոլարով աճը պայմանավորված կլինի օտարերկրյա ներդրումների աճով, չնայած 2001 թվականին նշված հողվածի 24.5%-ով նվազմանը, այն կաճի որոշ ներդրումներ 2001 թվականից 2002 թվական տեղափոխելու, ինչպես նաև նոր ներդրումների աճի հետևանքով: Սկզբնականից ներմուծման ծավալները փոքր-ինչ կնվազեն՝ պայմանավորված ներմուծման փոխարինիչների արտադրության աստիճանական աճով, ինչի առկայությունը 2001 թվականին ակնհայտ արտահայտվեց ներմուծման մեջ սպառողական ապրանքների ծավալների աճի տեմպերի նվազմամբ: Հարկ է նշել, որ վերջինս արժանազավեց ռուբլիսի Զրիստոնություն 1700-ամյակի արարողությունների ժամանակաշրջանում, երբ զբոսաշրջիկների աճի հետ մեկտեղ նախատեսվում էր սպառողական ապրանքների ներմուծման ծավալների զգալի աճ: Ներմուծման ծավալների աճին կնպաստի նաև 2001 թվականի 2-րդ կիսամյակում դրսևորված՝ տնտեսության համախառն պահանջարկի աճը, ինչի ազդեցությունը, ըստ գնահատումների, նախնակիորեն կդրսևորվի նաև 2002 թվականին:

Ծառայությունների արտահանումը կնվազի 4.2 մլն ԱՄՆ դոլարով և կկազմի 181.2 մլն ԱՄՆ դոլար: Սակայն նրանում զգալիորեն կաճի վերջին տարիներին արագ զարգացող տեղեկատվական տեխնոլոգիաների արտահանումը: Ներմուծվող ծառայությունները կաճեն 9.6 մլն ԱՄՆ դոլարով, ինչը կատարապես պայմանավորված կլինի տրանսպորտային ծառայությունների ու զբոսաշրջության և դրա հետ կապված՝ ապրանքների ներմուծման և տնօրինվող եկամուտների աճով: Ընդ որում, զբոսաշրջության աճը տեղի

¹ 2001 թվականի վճարային հաշվեկշռի տվյալները ՀՀ կենտրոնական բանկի գնահատումներն են՝ 3 եռամսյակների փաստացի տվյալների հիման վրա:

² Նշված միջոցները զրանցվելու են վճարային հաշվեկշռի կապիտալ և ֆինանսական հաշվի կապիտալ տրանսֆերտներ բաժնում:

կունենա համաշխարհային զբոսաշրջության ծավալների կտրուկ նվազման պայմաններում: Ներմուծվող ծառայությունների ակնկալվող մակարդակը կկազմի 203.8 մլն ԱՄՆ դոլար: Արդյունքում՝ ծառայություններ հողվածի (զուտ) բացասական հաշվեկշիռը 2001 թվականի համեմատությամբ կմեծանա 13.7 մլն ԱՄՆ դոլարով և կկազմի 22.6 մլն ԱՄՆ դոլար:

«Եկամուտներ» հոդվածը, ըստ կանխատեսումների, կկազմի 52 մլն ԱՄՆ դոլար՝ նախորդ տարվա համեմատությամբ նվազելով 8.7 մլն ԱՄՆ դոլարով, ինչը հիմնականում պայմանավորված է ոչ ռեզիդենտների տրվող եկամուտների աճով՝ գերազանցապես վերաներդրված շահույթի ձևով:

Ընթացիկ տրանսֆերտները 2002 թվականին կկազմեն 177 մլն ԱՄՆ դոլար՝ նախորդ տարվա համեմատությամբ աճելով 15.5 մլն ԱՄՆ դոլարով: Ընդ որում, աճելու են ինչպես պետական (10 մլն ԱՄՆ դոլարով), այնպես էլ մասնավոր (5.5 մլն ԱՄՆ դոլարով) հատվածների ընթացիկ տրանսֆերտները:

Վերոնշյալ միտումների արդյունքում վճարային հաշվեկշիռի ընթացիկ հաշվի պակասորդը կմեծանա՝ կազմելով 226.6 մլն ԱՄՆ դոլար՝ նախորդ տարվա համեմատությամբ աճելով 7 մլն ԱՄՆ դոլարով (3.2%-ով): Սակայն ՀՆԱ-ում վերջինիս տեսակարար կշիռը կնվազի՝ կազմելով 10.0%՝ նախորդ տարվա 10.4%-ի փոխարեն, իսկ առանց պաշտոնական տրանսֆերտների՝ համապատասխանաբար 13.5% և 13.8%:

2002 թվականին վճարային հաշվեկշիռի ընթացիկ հաշվի պակասորդի ծավալը կզիջի կապիտալ ու ֆինանսական հաշվին, ինչի արդյունքում Կենտրոնական բանկի պահուստները (առանց սեփականաշնորհման հաշվի միջոցների) կաճեն 14.5 մլն ԱՄՆ դոլարով՝ ապահովելով շուրջ 4.1 ամսվա ներմուծման ծածկույթ: 2001 թվականի նկատմամբ նշված ցուցանիշի մույն մակարդակի պահպանումը³ պայմանավորված է 2001 թվականի համեմատ համախառն արտաքին պահուստների աճին՝ զուգահեռ ներմուծման ծավալների աճով: Արտաքին պահուստների բավարար մակարդակի գնահատման մյուս ցուցանիշը՝ դրամային զանգված/պահուստներ հարաբերակցությունը⁴, 2002 թվականին կկազմի մոտ 0.46՝ պահպանելով նախորդ տարվա մակարդակը: Ընկ. նշված ցուցանիշների առումով պաշտոնական պահուստների մակարդակը դեռևս մնում է բավարար, այնուամենայնիվ առկա է դրանց նվազման վտանգ: Վերջինս կարող է ծագել ծրագրով նախատեսված արտաքին պարտքի ապաստանման պայմաններում 33 կառավարության տրամադրվող կառուցվածքային բարեփոխումների վարկի (SAC) երեք մասնաբաժինների՝ 54.5 մլն ԱՄՆ դոլար և ԱՄՀ-ի կողմից տրամադրվող Արձաատության կրճատման և տնտեսական աճի վարկի (PRGF) երկու մասնաբաժինների՝ 26 մլն ԱՄՆ դոլար ընդհանուր ծավալներով միջոցների մասնակի ստացման հետևանքով:

Կապիտալ և ֆինանսական հաշվում (առանց ԿԲ համախառն արտաքին պահուստների ու պարտավորությունների), ինչպես նախորդ տարիներին, 2002 թվականին և զգալի տեսակարար կշիռ կկազմեն ուղղակի ներդրումները, պետական վարկերը և որպես 2001-2003 թվականների առանձնահատկություն՝ նաև կապիտալ տրանսֆերտները: Վերջինս պայմանավորված է լինելու Լիմսի հիմնադրամի կողմից հիշատակված ծրագրերի իրականացմամբ:

³ 2001 թվականին նշված ցուցանիշը կազմել է 4.1 ամիս:

⁴ Կշված ցուցանիշը ցույց է տալիս կապիտալի արտադրողի պայմաններում արտադրության պահուստների համապատասխանության աստիճանը: Այսպես, արտաքին ցուցանիշի դեպքում տեղական արժույթով իրացվելու էր տնտեսական անվտանգությունը ցանկանում են իրենց միջոցները փոխարինել արտադրության միջոցների և դրանք տեղափոխել արտադրանքում: Հետևաբար, կշված ցուցանիշը կարևոր ազդակ է ֆինանսական անվտանգության նկատմամբ երկրի զարգացման ուղղությամբ որոշելու համար:

Ուղղակի ներդրումները կպահպանեն 2001 թվականի մակարդակը՝ կազմելով շուրջ 100 մլն ԱՄՆ դոլար: 2001 թվականին ուղղակի ներդրումները նվազել են 4.1 մլն ԱՄՆ դոլարով՝ պայմանավորված ուղղակի ներդրումն ունեցող ձեռնարկություններում վերաներդրված շահույթի անկմամբ, ինչպես նաև որոշ պետական ձեռնարկությունների սեփականաշնորհման ծրագրի ձախողմամբ: Ուղղակի ներդրումների աճի տեմպերի նվազումը պայմանավորված էր նաև մի քանի խոշոր սեփականաշնորհված ձեռնարկություններում պայմանագրով նախատեսված ուղղակի ներդրումների ավարտով: Ինչ վերաբերում է մասնավոր հատվածում իրականացված ուղղակի ներդրումներին, ապա դրանք ավելացել են. ակնկալվում է, որ աճի տեմպերը կպահպանվեն նաև 2002 թվականին:

2002 թվականին առևտրային բանկերի զուտ արտաքին ակտիվները կավելանան 30 մլն ԱՄՆ դոլարով: Առևտրային բանկերի ՀՆԱ աճը որոշ չափով պայմանավորված կլինի առևտրային բանկերի կանոնադրական կապիտալի մեծության մորմատիվի խստացման արդյունքում ոչ ռեզիդենտների կողմից միջոցների ներդրման աճով, ինչպես նաև ակնկալվող մոր բանկերի ստեղծմամբ: Առևտրային բանկերի ՀՆԱ աճը հնարավոր կլինի ապահովել նաև բանկերի միջոցով տնտեսության ստացված արտաքին պարտավորությունների մարման արդյունքում: 2002 թվականին կշարունակեն աճել նաև բանկերում ռեզիդենտների արտաբերվող ավանդների ծավալները:

Վճարային հաշվեկշիռի ընթացիկ հաշվի պակասորդի ֆինանսավորման աղբյուրներում շարունակելու են մեծ տեսակարար կշիռ կազմել արտաքին պետական վարկերը: 2002 թվականի ընթացքում արտաքին վարկերի ներհոսքը կազմելու է 166.4⁵ մլն ԱՄՆ դոլար, իսկ արտաքին պետական պարտքի ընդհանուր ծավալը (ներառյալ պետական երաշխիքները)՝ 967.8⁶ մլն ԱՄՆ դոլար: Ընդ որում, վարկային ներհոսքի նման ծավալների մեջ մեծ տեսակարար կշիռ են կազմում SAC վարկային ծրագրով (SAC IV և SAC V) ստացվելիք մոտ 54.5 մլն ԱՄՆ դոլար (որից մոտ 34.5 մլն ԱՄՆ դոլար SAC IV վարկային ծրագրի՝ 2001 թվականից 2002 թվական տեղափոխված մասն է) և PRGF վարկային ծրագրով ստացվելիք մոտ 26.1 մլն ԱՄՆ դոլար վարկային միջոցները: Քանի որ վերոնշյալ միջոցները, որոնք կազմում են 2002 թվականի ամբողջ վարկային ներհոսքի մոտ 48.4%-ը, տրամադրվում են ցածր եկամուտ ունեցող երկրներում իրականացվող ծրագրերի շրջանակներում և հետևաբար արտոնյալ պայմաններով են, ապա 2002 թվականի արտաքին պետական պարտքի կառուցվածքում, ինչպես և 2001 թվականին, գերակշռելու են արտոնյալ՝ վարկերը (մոտ 91 %): Համեմատության համար նշենք, որ 2001 թվականի արտաքին պետական պարտքը կազմել է 837.3⁷ մլն ԱՄՆ դոլար, որի 89.5 %-ը արտոնյալ վարկեր են:

Չնայած այն համեմատմանին, որ 2001 թվականին իրականացվել է Ռուսաստանի համեմատաբար շարժառնային մոտ 95 մլն ԱՄՆ դոլար պարտքի վերածակերպում, հիմնականում պայմանավորված 2002 թ. պարտքի աճի բարձր տեմպով, արտաքին պարտքը դեռևս գտնվելու է բարձր մակարդակի վրա: Արտաքին պարտքի աճի բարձր տեմպով է պայմանավորված 2002 թ. արտաքին պարտքի բեռը՝ գնահատող վճարումնական ցուցանիշների վատացման միտումը: Սասնավորապես՝ արտաքին պետական պարտքի վճարումնական ցուցանիշները գնահատող արտաքին պարտք/ՀՆԱ և զուտ ներկա արժեքով արտաքին պարտք/ՀՆԱ ցուցանիշները 2002 թվականին համապատասխանաբար

⁵ Արտաքին պարտքի տվյալները վերջինս են 33 ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության և Արտաքին միջազգային հիմնադրամի հետ համաձայնեցված արտաքին պարտքի արդյունքի:

⁶ Ներառված չէ Ռուսաստանի համեմատաբար շարժառնային արտաքին պետական պարտքը:

⁷ Ներառված է այն երկարաժամկետ պարտքը, որի գրանցվածները բարձր է 35 %-ից, որն էլ համապատասխանում է մոտավորապես 3.5 %-ից ցածր տոկոսադրույքով վարկերին:

կազմելու են՝ 42.7% և 27.3%՝ 2001 թ. 39.8% և 25.3%-ի փոխարեն: Արտաքին պարտքի ընդհանուր ծավալների մասին է վկայում նաև 2002 թվականին արտաքին պետական պարտքի իրացվելիության գնահատման ցուցանիշների վատացման միտումը: Այսպես, իրացվելիության առումով անկայուն փոխառությունների⁸ ցուցանիշը 2002 թվականին կազմելու է 4.0% այն դեպքում, երբ 2000 և 2001 թթ. այս ցուցանիշը ունեցել է դրական միտում՝ համապատասխանաբար կազմելով 18.0% և 20.9%: Վերջինս հիմնականում պայմանավորված է 2001 թվականի համեմատ 2002 թվականին ապրանքների և ծառայությունների արտահանման աճի տեմպի անկմամբ: Այսինքն՝ ՀՀ արտաքին պարտքն արդեն մի այնպիսի մակարդակում է, որ ապրանքների և ծառայությունների արտահանման աճի տեմպի մի փոքր կրճատումը կարող է առաջացնել իրացվելիության խնդիրներ:

Եվ ըսելի որ Ռուսաստանի հանդեպ վերաձևակերպված պարտքը հիմնականում բաղկացած է ոչ արտոնյալ վարկերից, հետևաբար դա հանգեցնելու է 2002 թվականին արտաքին պարտքի սպասարկման ծավալների զգալի կրճատման: Մասնավորապես, 2002 թվականին արտաքին պարտքի սպասարկումը կազմելու է 56.9 մլն ԱՄՆ դոլար՝ ծրագրված մոտ 90.5 մլն ԱՄՆ դոլարի փոխարեն: Արդյունքում՝ նվազման միտում են դրսևորելու նաև արտաքին պարտքի սպասարկման բեռը բնութագրող ցուցանիշները՝ արտաքին պարտքի սպասարկում/արտահանում և արտաքին պարտքի սպասարկում/ՀՆԱ ցուցանիշները համապատասխանաբար կազմելու են 10.0% և 2.5%՝ նախորդ տարվա 10.7% և 2.7%-ի փոխարեն:

Այսպիսով, դեռևս 2000 թվականին գրանցված արտաքին պարտքի վճարումա-կության խնդիրները, որոնք արտահայտված էին Ռուսաստանի հանդեպ ժամկետանց վճարումների կուտակումներով, ավելի խորացան 2001 թվականին: Վերջինս վարկատուի հետ վերաձևակերպման վերաբերյալ փոխհամաձայնության չգալու դեպքում եա-կան բարդություններ կառաջացնել 2002 թվականի արտաքին պարտքի սպասարկման ուղիղտուն: Հետևաբար 2002 և հետագա տարիներին ոչ միայն ամրապնդել է պահպանել արտոնյալ վարկերի ներգրավման ռազմավարությունը, այլև արտաքին պետական պարտքի գծով պետությունից հոսքերի կառավարման, դրանց արդյունավետ օգտագործման հստակ ծրագիր մշակել: Արդյունքում՝ հնարավոր կլինի խուսափել ժամկետանց վճարումների կուտակումներից, վերաձևակերպումների վերաբերյալ ծանրագույն բա-նակցություններ վարելուց և հետագա տարիների վրա դրանց բեռը փոխանցելուց:

2002 թ. ընթացքում ՀՀ դրամի իրական փոխարժեքը հիմնականում կպահպանի նախորդ տարվա միտումը՝ արժեզրկվելով առևտրային գործընկեր երկրների արժույթ-ների նկատմամբ⁹: Ըստ ՀՀ կենտրոնական բանկի գնահատումների, դրամի իրական փոխարժեքը կարծեզրկվի մոտ 5.0%¹⁰-ի սահմաններում (գծանկարը ներկայացված է հավելված 5.3-ում): Իրական փոխարժեքի նշված արժեզրկումը պայմանավորված կլինի առևտրային գործընկեր երկրների համեմատ Հայաստանում ծրագրված ցածր սղամի մակարդակով (10.0% և 2.7% համապատասխանաբար), որը փոքր-ինչ կզսպվի դրամի անվանական արդյունավետ փոխարժեքի արժեքավորմամբ (1.9%), քանի որ

դրամի անվանական փոխարժեքի արժեզրկման տեմպը փոքր կլինի գործընկեր երկրների արժույթի՝ ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ փոխարժեքի արժեզրկման տեմպից¹¹:

Ընդհանուր առմամբ, իրական փոխարժեքի արժեզրկման չափը մի փոքր ավելի ցածր կլինի, քան 2001 թ., սակայն դա և բավական բարձր ցուցանիշ է՝ համեմատած 1996 – 2000 թթ. գրանցված միջին տարեկան արժեզրկման հետ, որը կազմել է ընդամենը 0.6%: Իրական փոխարժեքի նման վարքագիծը նպաստավոր պայմաններ է ստեղծում երկրի մրցունակության բարձրացման և առևտրային հաշվեկշռի լավացման համար: Սակայն Հայաստանում արտաքին առևտրի ծավալների (արտահանման և ներմուծման) առածգականությունն իրական փոխարժեքից բավական ցածր է, որը պայմանավորված է արտաքին առևտրի կառուցվածքի առանձնահատկություններով: Այնուամենայնիվ, տարեցտարի նկատվում է այդ փոփոխականության ուժեղացում: Այսինքն՝ երկարաժամկետ հաստատված կարելի է ակնկալել, որ իրական փոխարժեքի արժեզրկումը կնպաստի արտահանման աճին և ներմուծման կրճատմանը՝ բարելա-վելով վճարային հաշվեկշռի ընթացիկ հաշիվը:

Հայաստանի առևտրային գործընկեր երկրները պայմանականորեն բաժանվում են երկու խմբի՝ բարձր և ցածր սղամով երկրների: Բարձր սղամով երկրներից են՝ Ռուսաս-տանը, Իրանը, Թուրքիան, իսկ ցածր սղամով երկրների թվում են ԱՄՆ-ը և Եվրամիու-թյան երկրները: Զանի որ Եվրամիության երկրների տեսակարար կշիռը Հայաստանի արտաքին ապրանքաշրջանառության կառուցվածքում ունի աճի միտում, այդ իմաստով իրական փոխարժեքի դիմամիկայի վրա կարող է ունենալ բացասական ազդեցություն: Նշված ազդեցությունը կարելի է չեզոքացնել Կենտրոնական բանկի կողմից ցածր սղամի պահպանման և անվանական փոխարժեքի աստիճանաբար արժեզրկման քա-ղաքականության իրականացման միջոցով:

Գործընկեր երկրների սղամի և փոխարժեքների նման ազդեցությունը կարելի է դիտարկել նաև Հայաստանի առևտրի պայմանների փոփոխության վրա: Այսպես, 2002 թվականին առևտրի պայմանները կբարելավվեն 2.2%-ով, ընդ որում՝ արտա-հանման գները դրաբային արտահայտությամբ կաճեն 4.3%-ով, իսկ ներմուծման գները՝ 2.1%-ով^{12,13}:

Արտահանման գների աճը դրաբային արտահայտությամբ իր հերթին պայմա-նավորված է գործընկեր երկրների սղամով՝ 5.6% և փոխարժեքների փոփոխությամբ՝ -1.3%¹⁴: Ինչ վերաբերում է դրաբային արտահայտությամբ ներմուծման գներին, ապա դրանց վրա գործընկեր երկրների սղամի ազդեցությունը կազմել է 5.0%, իսկ փոխար-ժեքի ազդեցությունը՝ -2.7%¹⁵ (ըստ հիմնական գործընկեր երկրների՝ մանրամասն ցուցանիշները ներկայացված են հավելված 5.1-ում): Սա նշանակում է, որ Հայաստանի արտահանման մեջ բարձր սղամով երկրները ավելի մեծ տեսակարար կշիռ են կազ-մում, քան ներմուծման մեջ (համապատասխանաբար՝ շուրջ 64% և 41%): Բացի դրանից, ներմուծման մեջ ներառված են նախամթերքները, որոնց միջազգային գինը, ըստ ԱՄՀ գնահատումների¹⁶, 2002 թվականին, 2001 թվականի միջինի նկատմամբ, նվազելու է 8.6%-ով: Ինչ վերաբերում է ներմուծման գներում գործընկեր երկրների փոխարժեքների ազդեցության ավելի մեծ լինելուն, ապա դրա պատճառը Թուրքիայի աճածանոցառ փոքր կշիռն է արտահանման մեջ՝ մոտ 2% (24.6% -ի հասնող փոխարժեքի արժեզրկման պայմաններում), մինչդեռ ներմուծման մեջ նրա կշիռը հասնում է 11%-ի:

⁸ Անկայուն փոխառությունների ցուցանիշը հաշվարկված է որպես համախառն պատիստների ու ապրանք-ների և ծառայությունների արտահանման աճերի տեմպերի հանրագումարի և արտաքին պետական պարտ-քի աճի տեմպի տարբերություն:

⁹ Հաշվարկված է 1995-1999 թթ. արտաքին առևտրի միջին կշիռներով՝ առանց Քելզիայի հետ ապրան-քաշրջանառության, Խուճաճիսար օգնության, բնական գազի և նավթամթերքների ցուցանիշների: Առևտրային գործընկեր երկրների սղամի ու փոխարժեքի կամխառնումները վերցվել են "World Economic Outlook" ձեռնարկի 2001 թվականի հոկտեմբերի համարից:

¹¹ Զեկային զումարների անճշտությունների պատճառը իրական փոխարժեքի և արտահանման և ներմուծ-ման գների հաշվարկման երկրաչափական միջինի մարդն է:

¹² Արտահանման և ներմուծման սղամի կամխառնումն մեթոդաբանությունը տե՛ս 2001 թվականի Դաճա-վարկային քաղաքականությունը ծրագրում:

¹³ Հիմնականում ծրագրավորման արդյունավետից բղերի չճշտումների պատճառը Քելզիայի հետ ապրանքա-շրջանառության բացառումն է, որը սակայն նախև առաջնություն չունի գների ընդհանուր միտումների վրա:

ՄԱՐԱԾԸ

Ինչպես և նախորդ տարիներին, 2001 թվականին ևս սղաճի՝ ընտրված տարեկան նպատակը բխում էր միջինժամկետ ծրագրի ուղղություններից, որը նախանշում էր ցուցանիշի 3 - 4% մակարդակ:

ՀՀ դրամավարկային քաղաքականության տարեկան ծրագրում հստակ ընդգծված էին այն ռիսկերը, որոնց ազդեցությանը հնարավոր էին ճնշումներ գնելի վրա և դրանց՝ միջինժամկետ ծրագրային մակարդակներից որոշակի շեղումներ: Նախատեսվում էր նաև ակնկալվող շեղումները նվազագույնի հասցնելու ճանապարհով հետազայում արագ վերադառնալ միջինժամկետ ծրագրին: Այնուհանդերձ, ԿԲ-ն ձգտելու էր տարվա ընթացքում սղաճը կառավարել մինչև 3.5%-ի, իսկ միջին տարեկան սղաճը՝ 3.4%-ի սահմաններում:

Ընդ որում, վերջին տարիներին ՀՀ ԿԲ կողմից ընտրված՝ ցածր սղաճի նպատակը հիմնավորվում է մի շարք դրական արդյունքներով: Նախ, բարձրացում է արտաքին առևտրի բնագավառում երկրի մրցունակությունը (առաջին հերթին տարածաշրջանում): Երկրորդ, ցածր սղաճի պայմաններում ցածր են լինում նաև տոկոսադրույքները, ինչը նպաստում է դրամի նկատմամբ վստահության բարձրացմանը և շրջանառելիության ուղղորդ ընդլայնմանը:

Մյուս կողմից, հաշվի առնելով առկա խիստ բևեռացումը, գների զգալի աճը խորացնում է հատկապես անապահով խավի սոցիալական հիմնախնդիրները՝ էապես ազդելով նրանց իրական եկամուտների վրա:

Համաձայն ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության պաշտոնական տվյալների՝ 2001 թվականին գրանցվել է 2.9% սղաճ, իսկ այդ ժամանակահատվածի միջին սղաճը կազմել է 3.2%: Սղաճի ծրագրային ցուցանիշի ապահովման առումով, քերև, տարին կարելի է առանձնացնել կիսամյակներով, քանի որ, եթե առաջինում ձևավորվել է ակնկալվող մակրոմիջավայրը, և սղաճի փաստացի մակարդակը համընկել է ծրագրված ցուցանիշի հետ՝ 3.8%, ապա երկրորդ կեսին տնտեսության տարբեր հատվածներում արդեն նկատվել են զգալի շեղումներ, որոնք արտացոլվել են նաև գների տատանումներում: Այդ պայմաններում ԿԲ կողմից երկրորդ կիսամյակում իրականացված դրամավարկային քաղաքականությունն հիմնականում ուղղվել է դիտված շեղումների հաղթմանը՝ արդեն փոփոխելով դրամավարկային հատվածի ծրագրային ցուցանիշները:

Երկրորդ կիսամյակի առանձնահատկությունն այն էր, որ համախառն պահանջարկի, հետևաբար և գների աճն էապես զսպվել է հարկաբյուրեցության քաղաքականության արդյունքում, որին համապատասխան էլ ԿԲ-ն այդ ընթացքում իրականացրել է ծրագրվածի համեմատ առավել ընդլայնողական դրամավարկային քաղաքականություն: Միևնույն ժամանակ, տարվա երկրորդ կեսին է բաժին ընկել համախառն պահանջարկի եական խթանումը և արտաբյուրեցային ներհոսքի զգալի մասը՝ պայմանավորված Քրիստոնեության 1700-ամյակի տոնակատարություններով: Այնուհանդերձ, համախառն պահանջարկի խթանումն առավելապես արտահայտվել է տնտեսական աճի ցուցանիշում, քան սղաճի, որի հետևանքով երրորդ եռամսյակում գրանցվել է նախորդ երկու տարիներից առավել մեծ դեֆլյացիա՝ 4.5% (2000 թ.՝ 3.0%, 1999 թ.՝ 3.8%): Համախառն ներքին արդյունքի կառուցվածքային այսպիսի չկանխատեսված տեղաշարժը, քերև, պայմանավորված էր տնտեսական ակտիվության աճի ներուժի՝

ակնկալվածից ավելի դրսևորմամբ: Դեռևս 2000 թվականի սկզբից կապիտալ ներդրումների ծավալների աճը՝ տնտեսավարող սուբյեկտների նախապատրաստություններն էին ապրանքների և ծառայությունների առաջարկի ընդլայնման ուղղությամբ, որը 2001 թվականի համար էականորեն մեծացրել է տնտեսական աճի մեուծը: Վերոնշյալ ազդեցությունների արդյունքում՝ գների մակարդակի ծրագրված աճն ամբողջությամբ տեղի չի ունեցել, և փաստացի ձևավորված սղաճը տարվա վերջի դրությամբ շեղվել է ծրագրվածից 0.6 տոկոսային կետով:

2001 թվականին ևս ԿԲ-ն շարունակել է սղաճի ձևավորված մակարդակի գնահատումն ու մեկնաբանումը՝ ըստ առաջարկի գործոնների՝, որն, ըստ էության, սղաճի տարեկան վարքագծի հիմնավորումն է միկրոտնտեսական չափանիշների տեսանկյունից և արտահայտում է գների վրա տնտեսության բոլոր հատվածների հիմնական ազդեցությունները:

Գործոնային վերլուծության արդյունքները ցույց են տալիս, որ 2001 թվականին սղաճի վրա ազդեցության ամենամեծ տեսակարար կշիռն ունեցել է աշխատավարձի և արտադրողականության տարբերության գործոնը: Քրիստոնեության 1700 - ամյակի, ինչպես նաև այլ տոնակատարություններով պայմանավորված իրական աշխատավարձի, իրական ՀՆԱ աճերը և նոր աշխատատեղերի ստեղծումը հանգեցրել են նրան, որ նախորդ տարվա համեմատ իրական աշխատավարձի աճի տեմպը գերազանցել է արտադրողականության աճի տեմպը՝ նպաստելով սղաճի 2.1 տոկոսային կետով ավելացմանը: 2002 թվականին տնտեսական ակտիվության տեմպերի անկումը կհանգեցնի սղաճի վրա այս գործոնի (նախորդ տարվա համեմատ) նվազեցման ազդեցությանը: Սակայն, եթե հաշվի առնենք ծրագրով նախատեսված՝ Լինսի հիմնադրամից ակնկալվող մեծածավալ դրամաշնորհների ստացումն ու ծախսումը, ապա տարվա ընթացքում հնարավոր է սղաճի վրա այդ գործոնի զսպողական ազդեցության որոշ չափով մեղմում:

2001 թվականին ՀՆԱ-ում զուտ անուղղակի հարկերի տեսակարար կշիռը կազմել է 9.8%՝ տվյալ ցուցանիշի նախորդ տարվա մակարդակը գերազանցելով 0.7 տոկոսային կետով: Արդյունքում՝ զուտ անուղղակի հարկերի ազդեցությունը սղաճի վրա կազմել է 0.6 տոկոսային կետ: Ընդ որում, ծրագրի համեմատ այն եղել է զսպողական, քանի որ պայմանավորված անուղղակի հարկերի քերականազանցմամբ՝ չի ապահովվել զուտ անուղղակի հարկեր/ՀՆԱ հարաբերության 10.8% ծրագրային մակարդակը: 2002 թվականին ՀՆԱ-ում զուտ անուղղակի հարկերի տեսակարար կշիռը կավելանա 0.7 տոկոսային կետով՝ նպաստելով սղաճի նույն չափով ավելացմանը:

Տարվա ընթացքում դրամային արտահայտության մեքսիմումն աճ գների աճը, ըստ ԿԲ գնահատումների, սղաճի վրա ունեցել է ընդլայնողական ազդեցություն՝ 0.4 տոկոսային կետով: Շուրջ 1.8% նվազման ազդեցություն են թողել դոլարային արտահայտությամբ մեքսիմումն աճ գները, ինչը միաժամանակ զուգակցվել է նաև դրամի անվանական փոխարժեքի 2.9% արժեզրկմամբ: 2002 թվականին արտաքին հատվածի գործոնների ակնկալվող ազդեցությունը գների մակարդակի վրա կլինի ընդլայնողական՝ պայմանավորված ինչպես դրամի անվանական փոխարժեքի 1.4%-ով արժեզրկմամբ, այնպես էլ դոլարային արտահայտությամբ մեքսիմումն աճ գների շուրջ 2% աճով: Դա հիմնականում տեղի կունենա գործընկեր երկրներում ավելի բարձր սղաճի և եվրոյի անվանական փոխարժեքի սպասվող արժեքավորման հետևանքով:

¹ Սերբիի մեկնաբանությունները և այն ներառող ցուցանիշների չարժեքը ներկայացված են հավելված 6-ում:

Պետության կողմից կարգավորվող գները սղաճի վրա ունեցել են չեզոք ազդեցություն, քանի որ վարչական գների փոփոխությունը գրեթե տեղի չի ունեցել: Պետության կողմից կարգավորվող գների փոփոխություններ 2002 թ. նախատեսված չեն: Արդյունքում, ըստ առաջարկի գործոնների ազդեցության զնախառնման, 2001 թվականին գրանցված 3.17% միջին տարեկան սղաճին կապելանա 0.16% սղաճ և 2002 թվականի միջին տարեկան սղաճը կկազմի 3.33%:

2002 թվականին կշարունակվի վերջին տարիներին հայաստանում հաստատված ցածր սղաճային փուլը և, հաշվի առնելով նաև գլխավոր նպատակի իրագործմանը խոչընդոտող հնարավոր ռիսկերը, ԿԲ-ն կծգտի տարվա ընթացքում ապահովել սղաճի մինչև 3% մակարդակ:

2001 ԹԱՎԱԿԱՆԻ ԴՐԱՄԱՎԱՐԿԱՅԻՆ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԶԱՐԿԱՑՈՒՄՆԵՐԸ

2001 թվականին իրականացված դրամավարկային քաղաքականությունը պահպանել է նախորդ տարիներին որդեգրած դրամավարկային ռազմավարության սկզբունքները: Մասնավորապես, գների կայունության ապահովման նպատակով դրամավարկային քաղաքականության «անվանական խարիսխ» է ընտրվել փողի առաջարկը, որի կարգավորումն իրականացվել է փողի բազայի կառավարման օգնությամբ՝ առանձնակի ուշադրություն դարձնելով տոկոսադրույքների վարքագծին:

Կլուկանդեր, 2001 թվականին իրականացված դրամավարկային քաղաքականությունն ունեցել է զգալի առանձնահատկություններ:

Հիմնական առանձնահատկությունն այն է, որ դրամավարկային տարեկան ծրագրով նախանշված ուղղությունները հաշվի առնելով՝ ՀՀ ԿԲ-ն առավել հետևողական է եղել փողի ազդեցատներին՝ համախառն պահանջարկի դրսևորված աճի տեմպերին և արտաթուփային զգալի ներհոսքի ծավալներին (պայմանավորված Քրիստոնեության 1700-ամյակի տոնակատարությունների անցկացմամբ) համառուն: Կառավարում ապահովելու գործընթացին: 2001 թվականին դրամավարկային միջավայրի զարգացումների վրա չարունակել է նաև ազդեցություն ունենալ արտաքին աշխարհում պահպանվող ռիսկերի անորոշությունը (նախնավորապես մեղմվածման գների՝ կատարված կանխատեսումներից շեղումներ), որը լուրջ դժվարություններ է առաջացրել սղաճի ծրագրված ցուցանիշի պահպանման առումով: 2001 թվականն առանձնացել է նաև պետական բյուջեի պակասուրդի ֆինանսավորման արտաքին աղբյուրների ստացման անորոշությունների և քվադիֆիսկալ դրոշմում առկա խնդիրների խորացմամբ, որոնք իրենց բացասական ազդեցությունն են ունեցել դրամավարկային քաղաքականության իրականացման ընթացքի վրա:

Պայմանավորված տարվա ընթացքում գրանցված տնտեսական ակտիվության բարձր տեմպերով՝ փողի նկատմամբ պահանջարկի աճի տեմպերը զգալիորեն արագացել են: Վերջինս առավելագույն վերաբերում է դրամային զանգվածի ցուցանիշին, որի միջին տարեկան աճի տեմպը կազմել է 24.7% (նախորդ տարվա 11.2%-ի համեմատ): Ծողի զանգվածի աճի ցուցանիշը նույնպես բարձր է եղել միջին տարեկան աճի տեմպը կազմել է 27.9% (նախորդ տարվա 24.1%-ի համեմատ):

Նախորդ տարվա համեմատ 2001 թվականն աչքի է ընկել փողի պահանջարկի և առաջարկի կառուցվածքում դրսևորված որոշակի առանձնահատկություններով: Դրանք են.

- Զգալիորեն դանդաղել են արտաթուփային ավանդների աճի տեմպերը: Այսպես, արտաթուփային ավանդների միջին տարեկան ցուցանիշը նախորդ տարվա համեմատ աճել է 29.3%-ով, այն դեպքում, երբ 2000 թվականին դրա միջին տարեկան աճի տեմպը տատանվել է 38%-ի շրջանակներում, իսկ 1998 - 2000 թթ.՝ միջին տարեկան աճի տեմպը կազմել է ավելի քան 52%: Արտաթուփային ավանդների նկատմամբ հակվածության նվազման հիմնական պատճառներից կարելի է նշել դրամային շրջանակների մեղացումը, որին մեծապես նպաստել

¹ Դրամային շրջանակի ցուցանիշը հաշվարկվում է բանկային համակարգի ընդհանուր ավանդների կառուցվածքում արտաթուփային ավանդների հարաբերությամբ կամ փողի զանգվածում արտաթուփային ավանդների կշռով:

են այդտարժույթային ավանդների տոկոսադրույքի նվազումը և փոխարժեքի արժեզրկման վերջին տարիներին գրանցված ցածր տեմպերը: Թեև արտարժույթային զգալի ներհոսքի պայմաններում խնայողությունների հոսքը բանկային համակարգ դանդաղել է, սակայն 2001 թվականին գրանցված տնտեսական աճի բարձր տեմպերից կարելի է եզրակացնել (9%), որ այդ միջոցների մի մասը տոկոսադրույքների նվազման պայմաններում ուղղվել է տնտեսության առավել շահութաբեր բնագավառները և առավելապես արտահայտվել կանխիկ արտարժույթի տեսքով: Նշված երևույթի դրսևորման ոչ պակաս կարևոր գործոն է հանդիսացել տարվա ընթացքում բանկերի՝ սնանկացման գործընթացում գտնվելու փաստը: Այնուհանդերձ, արտարժույթային ավանդները փողի զանգվածում դեռևս գերակշռում են՝ կազմելով ավելի քան 50%: Հատկանշական է, որ 2001 թվականին ցպահանջ արտարժույթային ավանդների աճի տեմպը գերազանցել է ժամկետային ավանդների աճի տեմպը, այն դեպքում, երբ նախորդ տարիներին ցպահանջ ավանդների աճի տեմպը եղել է ավելի ցածր, քան ժամկետային ավանդներինը: Բացի տոկոսադրույքների նվազման գործոնի ազդեցությունից, դա կարող է բացատրվել նաև հատկապես 2001 թվականին տնտեսական ակտիվության տեմպերի արագացման և արտահանման ծավալների չարունակական մեծացման ազդեցությամբ:

- 2001 թվականին տնտեսության վարկավորման աճի տեմպերը դանդաղել են: Տնտեսության վարկավորման ցուցանիշի անկումը մեծ չափով պայմանավորված է եղել բանկերի սնանկացման գործընթացում գտնվելու հանգամանքով և բանկերից վատ վարկերի մեծածավալ դուրսգրումներով: Եթե բացառենք նշված բանկերի դերը վարկավորման գործընթացում, ապա տնտեսության վարկավորման ցուցանիշի աճի տեմպը կազմել է 11.1%², այն դեպքում, երբ 2000 թ. համապատասխան ցուցանիշը կազմել է շուրջ 22%³, իսկ 1998-2000 թթ. ժամանակահատվածում տնտեսության վարկավորման միջին տարեկան աճի տեմպը կազմել է մոտ 16%:

Տնտեսության վարկավորման նման ռիսկերի առկայության պայմաններում բանկերի կողմից ներգրավված արտարժույթային ավանդների մի մասն ուղղվել է օտար-երկրյա բանկերում տնօրինվող թղթակցային հաշիվներին: Նշվածը, արտաքին որոշ պարտավորությունների մարման պայմաններում, հանգեցրել է բանկերի ՑԱԱ աճի դրանք ավելացնելով ավելի քան 5 մլրդ 790 մլն դրամով: Չնայած դոլարիզացման տեմպերի դանդաղեցմանը, այնուհանդերձ, տնտեսավարող սուբյեկտների շրջանում դեռևս պահպանվում է արտարժույթային ակտիվներ տնօրինելու մեծ հակվածություն, որի պատճառով տնտեսությանը տրամադրված վարկերի գերակշիռ մասը դեռևս պատկանում է արտարժույթով վարկավորմանը՝ կազմելով շուրջ 83%:

- Դոլարիզացման միտումների շարունակական նվազման ազդեցությամբ պայմանավորված՝ նկատվել է դրամային ավանդների աճի տեմպերի արագացում: Դրանց միջին տարեկան աճի տեմպը կազմել է 15.5%, այն դեպքում, երբ նախորդ տարվա համապատասխան ցուցանիշը չի գերազանցել 1%-ը: Ի դեպ, գրանցվել են և՛ ցպահանջ, և՛ ժամկետային ավանդների աճի բարձր տեմպեր: Այսպես, ժամկետա-

յին դրամային ավանդներն ավելացել են 21%-ով, իսկ ցպահանջ դրամային ավանդները՝ շուրջ 13%-ով: Դրամային ավանդների ծավալների մեծացման հիմնական պատճառ են դարձել վերջին երկու տարիներին արդյունաբերության նյութա-ղում գրանցված աճի բարձր տեմպերը: Սակայն դրամային ավանդների նման աճի պարագայում անգամ դրանց կշիռը ընդհանուր ավանդների (ռեզիդենտների ավանդներ) կառուցվածքում մնում է բավականին ցածր՝ մոտ 19%:

- 2001 թվականին կանխիկ դրամի միջին տարեկան աճի տեմպը կազմել է շուրջ 27%՝ գերազանցելով նախորդ տարիների միտումները (1997 - 2000 թթ. կանխիկ դրամի միջին տարեկան աճի տեմպը կազմել է 8.4%): Վերջինս պայմանավորված էր 2000 թվականի երկրորդ կեսին կանխիկ դրամի աննախադեպ աճով, որը կազմել է 51.4% (տարվա երկրորդ կիսամյակի աճի տեմպ): Ըստ էության, 1998 թ. 2-րդ կեսից մինչև 1999 թ. վերջը իրականացված դրամավարկային քաղաքականությունը եղել է զսպոդական, որի արդյունքում փողի տրանսակցիոն պահանջարկը գերազանցել է փողի առաջարկը: Այս պայմաններում, դրամի շրջապտույտի արագության նվազման տեմպերը դանդաղել են, իսկ 1998 թվականին նույնիսկ աճել: Նման քաղաքականության իրականացման անհրաժեշտությունը մասամբ պայմանավորված էր Ռուսաստանի Դաշնության ճգնաժամի ազդեցությամբ: Մյուս կողմից՝ քվազիֆիսկալ դոկտրինի կողմից արտաքին պարտքի մարման հետևանքով զգալիորեն կրճատվել է իրացվելությունը, որն առավելապես արտահայտվել է կանխիկ դրամի տեսքով: Նշված երևույթի դրսևորումը հանգեցրել է նրան, որ 2000 թ. երկրորդ կեսից սկսած՝ տեղի է ունեցել կանխիկ դրամի նկատմամբ տրանսակցիոն պահանջարկի աննախադեպ աճ, որը 4Բ կողմից իրացվելության մեծածավալ ներարկման անհրաժեշտություն է առաջացրել: Ընդ որում, դրան նպաստել է նաև այդ տարիներին փողաթղթերի դրսևորման կայուն վարքագիծը և սղաճի ցածր մակարդակը: Իսկ 2000 թ. վերջից սկսած և ամբողջ 2001 թվականն ընդգրկող ժամանակահատվածում՝ փողի առաջարկն առավել համա-հունչ է եղել տնտեսական ակտիվության մակարդակին, իսկ դրամի շրջապտույտի արագությունը վերադարձել է իր բնականոն նվազման հետագծին⁴: 2001 թվա-կանին իրականացված դրամավարկային քաղաքականության ընդլայնողական բնույթի մասին է վկայում նաև փողի ազդակների (փողի բազայի և հարբեցված դրամի շրջապտույտի արագության փոփոխությունների համընթացումը) հաշ-վարկը (տե՛ս հավելված 9, աղյուսակ 9.2): Ստացված արդյունքները ցույց են տալիս, որ 2001 թվականին փողի ազդակի ցուցանիշը կազմել է 15.8%, մինչդեռ անվճարական ՀՆԱ աճը, համաձայն ՀՀ ԳՖ համադրման, կազմել է 12.9%:
- 2001 թվականի առանձնահատկություններից է նաև այն, որ փողի պահանջարկի բաղադրատարրերի աճի տեմպերի միջև նախորդ տարիներին նկատվող զգալի տարբերությունները կրճատվել են, և դրանց վարքագծերը նկատելիորեն համա-հարթվել են:

Փողի և դրամի շրջապտույտի արագությունների՝ դեռ 1995 թվականից դրսևորված նվազման միտումը շարունակվել է նաև 2001 թվականին, սակայն նվազման ավելի դանդաղ տեմպերով: Փողի շրջապտույտի արագությունը նվազել է 11.8%-ով, իսկ դրա-

² Երկված թիվն արտահայտում է տնտեսության վարկավորման ցուցանիշի փոփոխությունը տարեկների շրջանում: Երկված թիվն արտահայտում է ընդ որ առևտրային բանկերի կողմից տնտեսության վարկավորման ցուցանիշի փոփոխությունը տարեկների շրջանում (տվյալ ժամանակահատվածում սնանկացման գործընթացում գտնվող բանկեր չեն եղել):

⁴ Դա էին մակարդակում է նաև Մակ-Քելանի դրամավարկային կանոնի օգնությամբ կատարված փողի բազայի գնահատումներով, համաձայն որի՝ 1999 թվականից մինչև 2000 թվականի առաջին կիսամյակն ընկած ժամանակահատվածը փողի բազայի ցուցանիշը ցածր է եղել նշված կանոնի միջոցով գնահատված մակարդակից, իսկ 2000 թվականի վերջից սկսած և 2001 թվականի ընթացքում դրանց վարքագծերը գրեթե համընկել են (տե՛ս հավելված 7):

մի շրջապատույթի արագությունը՝ 9.5%-ով: Թեև մոնետարիզացիայի աստիճանը բարձրացել է՝ 2001 թվականին փողի և դրամային զանգվածների համար կազմելով համապատասխանաբար 13.4% և 6.3%, այնուամենայնիվ, նշված ցուցանիշները զիջում են անցումային տնտեսության շատ երկրների համապատասխան ցուցանիշներին (մոնետարիզացիայի ցուցանիշը 2000թ. 33-ում կազմել է 11.9%, Ռուսաստանում՝ 18.2%, Մոլդովայում՝ 18.7%, Ուկրաինայում՝ 14.9%, Ղազախստանում՝ 12.4%): Որպես կանոն, մոնետարիզացիայի ցածր աստիճանն ուղեկցվում է նաև սեմյորաժի ցածր մակարդակով: 2001 թվականին սեմյորաժի ցուցանիշը 35-ի-ում մեզ մոտ կազմել է շուրջ 1%, որից 0.9%-ը բաժին է ընկել զուտ սեմյորաժին և 0.1%-ը՝ ինֆլացիոն հարկին: Սեմյորաժի ցուցանիշում զուտ սեմյորաժի բաժնի կշիռը վկայում է, որ 2001 թվականին փողի առաջարկի աճն առավելագույնս համահունչ է եղել տնտեսական ակտիվության տեմպերին, հետևաբար նաև՝ փողի իրական պահանջարկին, որի արդյունքում ինֆլացիոն հարկի զուտ արժեքը սեմյորաժի ցուցանիշում ունեցել է փոքր կշիռ: Վերջինս զգալիորեն զիջում է Արևելյան Եվրոպայի զարգացող երկրների համապատասխան ցուցանիշին (տե՛ս հավելված 8):

2001 թվականի ընթացքում փողի բազմարկչի միջին տարեկան ցուցանիշը կազմել է 2.24, իսկ դրամային բազմարկչինը՝ 1.06: Թեև նախորդ տարվա նվազման համեմատ դրամային բազմարկիչը դրսևորել է աճի միտում, այնուհանդերձ, դրա մակարդակը մնում է դեռևս ցածր: Դրամային բազմարկչի վարքագիծը հիմնականում պայմանավորվել է երկու գործոնների ազդեցությամբ: Դրանք են՝ շրջանառության մեջ կանխիկ դրամի ծավալների աճը, որը նվազեցրել է դրամային բազմարկիչը և ոչ ռեզիդենտներից ներգրավվող ավանդների նվազումը, որն էլ հավասար ուղղությամբ է ազդել դրամային բազմարկչի վրա: Նշված գործոնների և մնացած այլ գործոնների ոչ նական ազդեցության արդյունքում զրանցվել է դրամային բազմարկչի 1.3% աճ: Փողի բազմարկչի աճի տեմպը զգալիորեն զիջել է նախորդ տարիների ցուցանիշին՝ կրելով արտարժույթային ավանդների աճի տեմպերի դանդաղեցման ազդեցությունը: Այս պայմաններում, փողի բազմարկչի աճի տեմպը կազմել է 3.9% (նախորդ տարվա 7.6%-ի փոխարեն): Փողի բազմարկչի վրա ազդող կարևորագույն գործոն է բանկերի ավելցուկ պաշարների վարքագիծը, որը, սակայն, փողի բազմարկչի մակարդակի փոփոխության վրա նական ազդեցություն չի ապահովել, քանի որ ավելցուկ պաշարների մակարդակն ընդհանուր առմամբ զտնվել է նախորդ տարվա ցուցանիշի շրջանակներում (ավելցուկ պաշարների միջին մակարդակը 2001 թվականին կազմել է շուրջ 1 մլրդ 200 մլն դրամ՝ 2000 թվականի 1 մլրդ դրամ ցուցանիշի պարագայում): Թեև առանձին ամիսներին արժանագրվել են ավելցուկ պաշարների մակարդակի տատանումներ, սակայն տարվա կտրվածքով դրանց վարքագիծն ընդհանուր առմամբ եղել է ավելի հարթ, քան նախորդ տարի: Սակայն, եթե հաշվի առնենք նախորդ տարիների համեմատ միջբանկային շուկայում կատարվող գործարքների ծավալային աճը, որն, ըստ էության, պետք է համզեցներ բանկերի ավելցուկ պաշարների կրճատման, ապա կարող ենք եզրակացնել, որ ավելցուկ պաշարների անփոփոխ մակարդակի պահպանման պատճառ է հանդիսացել տոկոսադրույքների նվազումը՝ պայմանավորված իրականացված ընդլայնողական դրամավարկային քաղաքականության ազդեցությամբ:

Կենտրոնական բանկը հետևողական է եղել հայտարարված ընդլայնողական դրամավարկային ծրագրի սկզբունքների իրականացման հարցում և մշտապես ձգտել է ապահովել փողի բազայի ծրագրված ցուցանիշները: Սակայն դրամավարկային քաղաքականությունը մեծապես կրել է հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցու-

թյունը, որի պայմաններում ԿԲ-ն, դրամավարկային պայմանների խտացման կամ մեղմացման ճանապարհով, փորձել է առավելագույնս չեզոքացնել մակրոտնտեսական ցուցանիշների վրա հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը: Այսպես, առաջին կիսամյակում դրամավարկային քաղաքականությունն ընթացել է առավել հարթ, քանի որ պետական բյուջեի ծրագրված ցուցանիշները գրեթե ապահովվել են, իսկ երկրորդ կիսամյակում, բյուջետային ծախսերի թերակատարման հետևանքով, դրամավարկային ցուցանիշները պարբերաբար զերազանցել են տարվա ծրագրով նախանշված ցուցանիշները՝ նպատակ հետապնդելով մեղմել հարկաբյուջետային զսպողական քաղաքականության ազդեցությունը: Դրամավարկային քաղաքականության ընթացքի վրա նական ազդեցություն են թողել նաև սեփականաշնորհման արտարժույթային հաշվից ծախսված միջոցների վերականգնման աղբյուրների, ստացվելիք և վճարվելիք արտաքին պարտքի ծավալների ու ժամկետների անորոշությունը և զանապետարանի միասնական հաշվի միջոցների խիստ տատանողական վարքագիծը:

Ի տարբերություն նախորդ տարիների, 2001 թվականին ԿԲ-ն, ելնելով դրամավարկային ծրագրի իրագործման ռիսկերի սեփական զննահատումներից, հունիսին արդեն փողի բազայի կառավարումն իրականացրել է տատանումների թույլատրելի միջակայքի վերին սահմանի շրջանակներում: Իսկ օգոստոսից՝ կատարել է դրամավարկային ծրագրի միակողմանի վերանայումներ, որի նպատակով պարբերաբար հանդես է եկել հայտարարություններով: Օգոստոսին արված հայտարարության մեջ նշվում էր, որ ելնելով հարկաբյուջետային և արտաքին հատվածներում պահպանվող ռիսկերից՝ 33 ԿԲ-ն, սղաճի տարեկան ծրագրային մակարդակն ապահովելու նպատակով, երրորդ եռամսյակի ընթացքում նախատեսում էր փողի բազան կառավարել տատանումների թույլատրելի միջակայքի վերին սահմանի՝ 71.9 մլրդ դրամի շրջակայքում: 3ետագայում ևս, նշված ռիսկերի պահպանման հետևանքով, ԿԲ-ն երկրորդ անգամ վերանայեց դրամավարկային ծրագիրը, համաձայն որի՝ փողի բազան պետք է աստիճանաբար մեծացվեր և հոկտեմբեր-նոյեմբերի առաջին կեսին հասցվեր 75 մլրդ դրամ մակարդակի: Մինևույն ժամանակ, ԿԲ-ն փորձելու էր պահպանել դրամավարկային տարեկան ծրագրով նախանշված տարեվերջի 73.8 մլրդ դրամ ցուցանիշը:

2001 թվականին փողի բազայի աճն առավելապես ապահովվել է ԿԲ ԶԱԱ աճի հաշվին: Դրանք տարեվերջի դրությամբ կազմել են 85 մլրդ 323 մլն դրամ՝ նախորդ տարվա համեմատ ավելանալով ավելի քան 8 մլրդ 980 մլն դրամով: Ուշագրավ է, որ այս տարի արտարժույթի առջի ծավալները առաջին անգամ զերազանցել են վաճառքի ծավալները, այն դեպքում, երբ նախորդ տարիներին ֆինանսական շուկայում ԿԲ արտարժույթային գործառնությունների արդյունքում արժանագրվում էր զուտ վաճառք: Այսպես, 2001 թվականին արտարժույթի զուտ առը կազմել է շուրջ 719 մլն դրամ, իսկ նախորդ տարի արժանագրվել էր զուտ վաճառք՝ մոտ 5 մլրդ 468 մլն դրամին համարժեք ԱՄՆ դոլարի չափով:

Այս առումով, 2001թ. դրսևորված առանձնահատկություններից է եղել այն, որ ԿԲ կողմից արտարժույթի առըն առավելապես ապահովվել է տնտեսության մեջ արտարժույթային ներհույքի գնման հաշվին: Իսկ նախորդ տարիներին ԿԲ ԶԱԱ համալրումը տեղի է ունեցել հիմնականում բյուջեի արտաքին ֆինանսավորման միջոցների փոխարինման արդյունքում: Այս պարագայում, փողի բազայի կտրուկ տատանումներից խուսափելու նպատակով, ԿԲ-ն անմիջապես միջամտում էր՝ ֆինանսական շուկայում արտարժույթային գործառնություններ իրականացնելու միջոցով, որի արդյունքում արժանագրվում էր փոխարժեքի արժեքավորում: Նման երևույթներ 2001 թվականին չեն

արժանագրվել, իսկ ԿԲ միջամտությունն արտարժույթի շուկայում ուղեկցվել է փոխարժեքի արժեզրկման հարթ վարքագծի դրսևորմամբ:

2001 թվականին փողի բազայի միջին տարեկան աճը կազմել է շուրջ 22.3%, իսկ նախորդ տարվա վերջի համեմատ աճել է 11%-ով՝ 2001 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ կազմելով մոտ 80.4 մլրդ դրամ: Իսկ փողի բազայի բաղադրատարրերը դրսևորել են հետևյալ վարքագիծը. ԿԲ-ից դուրս կանխիկ դրամը տարվա ընթացքում միջին հաշվով աճել է 24.7, իսկ թղթակցային հաշիվները՝ 14.2%-ով:

Առանձին ամիսների ընթացքում փողի բազան դրսևորել է տատանողական վարքագիծ, որի վրա մեծ ազդեցություն են թողել հատկապես ամիսների վերջին օրերին խոշորածավալ հարկային մուտքերի աճի հետևանքով զանազան տարամի միասնական հաշվի միջոցների առաջացած կուտակումները:

Ինչ վերաբերում է ֆինանսական շուկայի տոկոսադրույքների վարքագծին, ապա 2001 թվականին ևս պահպանվել է 2000 թվականի սկզբից դրսևորված նվազման միտումը: Այսպես, պետական կարծաժամկետ պարտատոմսերի միջին տարեկան տոկոսադրույքը նախորդ տարվա դեկտեմբերի 27.7%-ից աստիճանաբար նվազելով՝ 2001 թվականի տարեվերջին կազմել է շուրջ 17% (6 - 9-ամսյա պետական պարտատոմսեր): Հատկաճշակաճ է, որ պետական պարտատոմսերի առաջնային տեղաբաշխման զուտ ծավալները գերազանցել են նախորդ տարվա համապատասխան ցուցանիշը (2001 թ. զուտ տեղաբաշխման ծավալները կազմել են շուրջ 6 մլրդ 600 մլն դրամ՝ նախորդ տարվա 4 մլրդ 480 մլն դրամի փոխարեն), իսկ տեղաբաշխման կառուցվածքում գերակշռել են ավելի մեծ ժամկետայնության արժեթղթերը (2001 թ. միջինժամկետ արժեթղթերային պարտատոմսերի կշիռը տեղաբաշխման ծավալում կազմել է շուրջ 27.5%՝ նախորդ տարվա 18.9%-ի փոխարեն, իսկ 9 - 12-ամսյա պարտատոմսերի կշիռը՝ 29.2%՝ նախորդ տարվա 15.1%-ի փոխարեն), որոնք, ըստ էության, տոկոսադրույքի բարձրացման ուղղությամբ ազդող գործոններ են: Այսպիսով, պետական պարտատոմսերի տոկոսադրույքի նվազումն առավելապես կրել է տարվա ընթացքում բանկային իրացվելիության՝ համեմատաբար կայուն և բավարար մակարդակի պահպանման ազդեցությունը: Այս երևույթը կարող է բացատրվել նրանով, որ բանկային ավանդների աճին զուգահեռ տեղի է ունենում տնտեսության վարկավորման ծավալների նվազում, որի արդյունքում, մերոյման այլընտրանքային հնարավորությունների բացակայության պայմաններում, բանկային իրացվելիությունն առավելապես ուղղվել է պետական պարտատոմսերի շուկա՝ նպաստելով պետական պարտատոմսերի տոկոսադրույքների նվազմանը: Վերջինիս վրա էական ազդեցություն են թողել նաև փոխարժեքի կայունությունը և տղաճի ցածր մակարդակն ու առավել կանխատեսելի լինելը:

Պետական պարտատոմսերի տոկոսադրույքների նվազման ազդեցությունը կրել են նաև բանկային տոկոսադրույքները: Դրամային ավանդների միջին տարեկան տոկոսադրույքը (մինչև 1 տարի ժամկետայնությամբ) աստիճանաբար նվազել է՝ տարեվերջին կազմելով 17%՝ նախորդ տարվա 20%-ի փոխարեն: Ավանդների տոկոսադրույքների նվազմանը զուգընթաց, նվազել են նաև դրամային վարկերի տոկոսադրույքները՝ տարեվերջին կազմելով 29%՝ նախորդ տարվա շուրջ 34%-ի փոխարեն: Դրամային շուկայում դրսևորված վերոնշյալ միտումներն արտացոլվել են նաև արտարժույթային շուկայում: Այնուհանդերձ, արտարժույթային ավանդների տոկոսադրույքը, փոխարժեքի արժեզրկման սպասումներով պայմանավորված, դեռ զիջում է դրամային ավանդների տոկոսադրույքին: Տարեվերջին արտարժույթային ավանդների միջին տարեկան տոկոսադրույքը (մինչև 1 տարի ժամկետայնությամբ) տատանվել է 11%-ի շրջանակներում:

Չնայած դրամային և արտարժույթային ավանդների տոկոսադրույքների միջև սպրեդի առկայությանը, այնուհանդերձ, դրամային և արտարժույթային վարկերի տոկոսադրույքները զրեթե իրար հավասարվում են: Այս հանգամանքը կարող է մասնակիորեն բացատրվել արտարժույթային վարկերի ծավալում միջազգային ծրագրերի կողմից տրամադրված ցածր տոկոսադրույքներով վարկերի գերակշռությամբ:

Ֆինանսական շուկայի տոկոսադրույքների նվազման միտումներին զուգընթաց, ԿԲ-ն աստիճանաբար իջեցրել է դրամավարկային քաղաքականության գործիքների տոկոսադրույքը՝ ռեպո գործառնությունների համար տարեկան 25%-ի փոխարեն տարեվերջի դրությամբ սահմանելով 15%, իսկ արժեթղթերի առջուկանառքի գործառնությունների տոկոսադրույքը տարեկան 27%-ի փոխարեն տարեվերջի դրությամբ սահմանելով 16%: Ինչ վերաբերում է մշտական հնարավորության գործիքների տոկոսադրույքին, ապա լոմբարդային վարկերի տոկոսադրույքը մեծ չափով կրճատվել է՝ տարեկան 45%-ից հասնելով 30%-ի, իսկ ավանդների տոկոսադրույքը տարվա ընթացքում պահպանվել է նույն մակարդակի վրա:

Յեւ ԿԲ-ն տոկոսադրույքների կառավարումն իրականացրել է՝ հետևելով ֆինանսական շուկայում իրացվելիության և տոկոսադրույքների վարքագծին, սակայն մյուս կողմից՝ ԿԲ կողմից սահմանված տոկոսադրույքները իրենց հերթին ուղղորդել են ֆինանսական շուկայում ծավալորդող տոկոսադրույքները՝ նպաստելով տարվա ընթացքում դրամից դրսևորած հանձնդիմանոր նվազմանը:

96

**2002 ԹՎԱԿԱՆԻ ԴՐԱՄԱՎԱՐԿԱՅԻՆ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎ
ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

2002 թվականին տնտեսական ծրագրի և դրամավարկային քաղաքականության իրականացման առումով առաջնությունը խնդիր դառնալու է արտարժույթային մեծածախ միջոցների ներհոսքը հանրապետություն և դրա կազմում տնտեսության մեջ: Ծրագրում նշված ողջ ֆինանսական ներհոսքի ստացումն ու ծախսումը, ըստ էության, կատեղի փողի առաքարի շուկայի միաժամանակ էապես խթանելով համախառն պահանջարկը:

Վերը նշված պայմաններում Կենտրոնական բանկը կարճաժամկետ հատվածում հնարավոր է համարում թույլ տալ փողի բազայի ծրագրվածից բարձր մակարդակներ՝ նախապատվությունը տալով վերջին տարիներին ձեռք բերված ֆինանսական կայունության պահպանմանը: Ընդ որում, Կենտրոնական բանկը առաջնորդվելու է ծավալային կառավարման ռազմավարությամբ, իսկ ծրագրի վերանայումները ցանկալի են միայն Կառավարության կողմից ֆինանսական հոսքերի ճշգրտումից և միասնական ծրագրի ներկայացնելուց հետո:

Ինչևիցե, 2002 թվականին Կենտրոնական բանկն իրականացվող դրամավարկային քաղաքականությունը նպատակաուղղելու է սղաճի 3% առավելագույն մակարդակի պահպանմանը՝ 6% տնտեսական աճի պայմաններում:

Դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի մշակման ընթացքում փողի պահանջարկը կանխատեսվել է դրամի նկատմամբ պահանջարկի ֆունկցիայի գնահատման և արտարժույթային ավանդների կանխատեսման միջոցով (տե՛ս հավելված 9): Դրամի պահանջարկի ֆունկցիայում բավականին մշակակալի են ՀՆԱ-ի և դրամային զանգվածի նախորդ մեծության ազդեցությունները (տե՛ս հավելված): Փողի պահանջարկի գնահատման ժամանակ տոկոսադրույքը հաշվել չի առնվել, քանի որ դրա ազդեցությունը փողի պահանջարկի վրա սկսել է դիտարկվել միայն վերջին երկու տարիներին: Փողի պահանջարկի գնահատված ֆունկցիայի միջոցով կատարված կանխատեսումների արդյունքներով՝ 2002 թվականին դրամային զանգվածի աճը ժամկետի վերջի դրությամբ կկազմի 11.6%, տարեկան միջին աճը՝ 17.1%՝ 7.8 տոկոսային կետով գերազանցելով անվանական ՀՆԱ աճի տեմպը: Դրամային զանգվածի կառուցվածքում, հաշվի առնելով հատկապես 2001 թվականի միտումները, կանխիկի և դրամային ավանդների աճը տարեվերջի դրությամբ համապատասխանաբար կկազմեն 4.9% և 34.2%: Փողի ազդակների աճը 2002 թվականին գրեթե կհամընկնի անվանական ՀՆԱ աճին՝ պայմանավորված դրամի շրջապտույտի արագության երկարաժամկետ բնականոն նվազման միտումների վերականգնմամբ:

Տոկոսադրույքների շարունակական նվազումը, որն ավելի ցածր տեմպերով է անկախվում նաև 2002 թվականին, որոշակի զսպողական ազդեցություն կունենա արտարժույթային ավանդների աճի տեմպի վրա: Որոշ բանկերի սնանկացման փուլում գտնվելը և համակարգում նոր բանկերի հիմնադրման գործընթացները ևս համապատասխան հակադիր ուղղություններով կազդեն ավանդների ծավալների վրա: Հաշվի առնելով այդ գործոնները՝ 2002 թվականին, ժամկետի վերջի դրությամբ, նախատեսվում է արտարժույթային ավանդների 24.1% աճ: Ավանդավորված և ցայահանք արտարժույթային ավանդների աճի տեմպերի արագացումը՝ պայմանավորված տոկոսադրույքների նվազմամբ և հատկապես արտահանման ծավալների շարունակական աճով:

Ի հաշիվ արտարժույթային ավանդների, որոնց կշիռը զանգվածում նշանակալի է, փողի զանգվածի աճը կգերազանցի դրամային զանգվածի աճը և տարվա կտրվածքով կկազմի 17.9% (միջին տարեկան աճը՝ 20.1%):

Վերոնշյալ զարգացումների առկայությամբ, ծրագրային ժամանակահատվածում, երկարաժամկետ միտմանը (տրենդին) համապատասխան, նախատեսվում է փողի զանգվածի (M2X) շրջապտույտի արագության նվազման տեմպերի անկում: 2002 թվականին այն կնվազի 9%-ով, այն դեպքում, երբ նախորդ չորս տարիներին այդ ցուցանիշը կազմել է մոտ 12%: Ինչ վերաբերում է դրամային զանգվածի (M2) շրջապտույտի արագության վարքագծին, ապա այն կպահպանի նախորդ տարիներին դրսևորված միտումները: Վերջինս 2002 թվականին կնվազի 6.7%-ով՝ 3.4 տոկոսային կետով գերազանցելով նախորդ չորս տարիներին գրանցված միջին ցուցանիշը: Այն, որ փողի զանգվածի շրջապտույտի արագության նվազման տեմպերը կրճատվել են (ի տարբերություն դրամային զանգվածի (M2) շրջապտույտի արագության), հիմնականում պայմանավորված է 2002 թվականին անկախվող արտարժույթային ավանդների աճի տեմպերի նվազմամբ:

2002 թվականին նախատեսվում է Լ՝ դրամային բազմարկչի (0.8%), և՛ փողի բազմարկչի (3.3%) աճ, որը հիմնականում պայմանավորված կլինի կանխիկի աճի նկատմամբ ավանդների (և՛ դրամային, և՛ արտարժույթային) առավել առաջանցիկ աճով: Ինչ վերաբերում է ավելցուկ պաշարների՝ որպես բազմարկչի վրա ազդող գործոնի, ապա ըստ ԿԲ գնահատումների՝ վերջինիս մակարդակը նախորդ փոփոխությունների չի ենթարկվի: Տոկոսադրույքների նվազումը իր հերթին կպակասեցնի ավելցուկ պաշարների պահպանման այլընտրանքային ծախսերը: Եվ միայն միջբանկային շուկայում գործառնությունների ծավալների աճին, որը կնպաստի ավելցուկ պաշարների նվազմանը, այլընտրանքային ծախսերի նվազման պատճառով ավելցուկ պաշարների զգալի փոփոխություն չի ակնկալվում: Փողի զանգվածի և բազմարկչի մեծ մասը վարքագծերը 2002 թվականի վերջի դրությամբ կհանգեցնեն փողի բազայի 9 %-ով կամ 7.1 մլրդ դրամով աճի, իսկ ցուցանիշի աճի միջին տեմպը կկազմի 16.2%: Ընդ որում, փողի ազդակների 9.2% ցուցանիշը համահունչ է անվանական ՀՆԱ-ի անկախվող 9.3% աճին (տե՛ս հավելված 9): Նախորդ տարիների համեմատ, 2002 թվականին ծրագրվել է փողի բազայի, հետևաբար և՛ փողի զանգվածի համեմատաբար հարթ սցենար, որը համախառն պահանջարկի տատանումներով պայմանավորված գնային սեզոնայնությունը հարթելու նպատակ ունի: Այդ ուղղությամբ Կենտրոնական բանկը նախընտրելի է համարում պետական պարտատոմսերի առաջնային տեղաբաշխման միջոցով իրացվելիության կարճաժամկետ պահանջարկի ձևավորումը՝ փողի առաջարկի կառավարման հիմնական սցենարին համապատասխան (նախապատրաստված առաջին եռամսյակում): Հարկաբյուջեային մարմինների հետ կոորդինացված բայերի դեպքում վերոնշյալ միջոցառումը հնարավորություն կտա հարթել նաև պետական ծախսերի սեզոնայնությունը: Մասնավորապես՝ առաջին եռամսյակում արժեթղթերի տեղաբաշխման ծավալների ընդլայնումը թույլ կտա պետական ծախսերի միջոցով որոշակիորեն կանխել ամբողջական պահանջարկի սեզոնային անկումը՝ զուգահեռ կանխելով նաև փողի պահանջարկի անկումը:

Ըստ ծրագրի, առաջին եռամսյակում նախատեսվում է փողի բազայի մոտ 5.2 մլրդ դրամով նվազում (2001 թվականին նվազել է մոտ 11 մլրդ դրամով), իսկ հաջորդ երեք եռամսյակների ընթացքում փողի բազայի աճի տեմպերը ժամկետի վերջի դրությամբ նույնպես չստ չեն տատանվի՝ համապատասխանաբար կազմելով 4.3%, 4.9% և 6.5%:

26

Քանի որ փողի բազայի տատանումների թուլատրելի միջակայքը հաշվարկվում է ավելցուկային պաշարների ստանդարտ շեղման հիման վրա, և 2002 թվականին այդ ցուցանիշի վարքագծում կտրուկ փոփոխություններ չեն ակնկալվում, փողի բազայի ծրագրային մակարդակի տատանումների թուլատրելի միջակայքը կրկին կկազմի $\pm 2\%$:

Ինչպես և նախորդ տարիներին, այս տարի ևս փողի առաջարկի ընդլայնումը հիմնականում տեղի կունենա ՋԱԱ աճի հաշվին: Տնտեսությունում սպասվող մեծածափալ ֆինանսական ներհոսքը¹ կդառնա ավելցուկային իրացվելիության աղբյուր, որը չեզոքացնելու նպատակով Կենտրոնական բանկը կկիրառի ներքաշող գործիքներ: 2002 թվականին բանկերի ֆինանսական միջոցները հիմնականում կծնավորվեն ներգրավվող ավանդների և ստացված ֆինանսական ներհոսքի հաշվին: Այդ միջոցների մի մասը կուղղվի մասնավոր հատվածի վարկավորմանը, որը կավելանա 15.9%-ով: Չեղք բերած միջոցների հաշվին նախատեսվում է նաև բանկերի կողմից սպասարկվող ձեռնարկու-թյունների արտաքին պարտավորությունների մի մասի մարում: Միևնույն ժամանակ, նկատի ունենալով առևտրային բանկերի կանոնադրական կապիտալի համալրման պահանջը և համակարգում նոր բանկերի ավելացումը, առևտրային բանկերի ՋԱԱ-ը կաճեն 16.9 մլրդ դրամով (ենթադրվում է, որ կապիտալի համալրման հիմնական մասը տեղի կունենա արտարժույթային միջոցներով):

Բանկերի կողմից ձեռք բերված միջոցների մնացած մասը կուղղվի ներքին պետական պարտքի ֆինանսավորմանը, որը 2002 թվականին կաճի 2.2 մլրդ դրամով: Ամփոփելով 2002 թվականին իրականացվելիք դրամավարկային քաղաքականու-թյան նախանշված ուղղությունները՝ հարկ է առանձնացնել տարվա համար կարևորվող հետևյալ խնդիրները.

- Հաշվի առնելով տարվա ընթացքում մեծածափալ ֆինանսական ներհոսքի ակնկալիքները և որոշ անորոշություններ՝ կապված դրանց ստացման ժամկետ-ների հետ, ՀՀ կենտրոնական բանկը նախատեսում է հանդես գալ դրամավար-կային քաղաքականության ընթացքը լուսաբանող եռամսյակային մեկնաբանու-թյուններով և հաջորդ եռամսյակի ծրագրի վերաբերյալ հայտարարությամբ:
- Ֆինանսական շուկայում ձևավորված կայուն միտումների պահպանման և զար-գացման առումով նապես կարևորվում է դրամավարկային և հարկաբյուրեցության քաղաքականությունների կոորդինացման բնագավառում առկա ձեռքբերումների ամրապնդումը: Այն կնպաստի արժեթղթերի շուկայի ընդլայնմանը և հետագա զարգացմանը, որը հնարավորություն կտա լուծել նաև բյուջեի պակասուրդի կարճաժամկետ ֆինանսավորման հարցում առկա մի շարք խնդիրներ:
- Դրամավարկային և հարկաբյուրեցության քաղաքականությունների կոորդինաց-ման հարցում առավել կարևորվում է նաև Կառավարության կողմից 2002 թվա-կանին սպասվող մեծածափալ ֆինանսական հոսքերի ստացման և ծախսման ծրագրման կոորդինացումը Կենտրոնական բանկի հետ: Ընդ որում, Կենտրո-նական բանկը նախատեսում է նշված հոսքերի առավել հարթ ծախսման սցենար:

¹ Ի տրամ Բյուջեի մասին օրենքի՝ ակնկալվում է նաև, ՈՂ նկատմամբ արտաքին պարտքի վերանախմու-րում մոտ 17 մլրդ դրամ, ՏԱՀ IV կարգի երկու մասնաբաժինները՝ մոտ 35 մլրդ դրամ ընդհանուր գումարով և Լիճքի հիմնադրամի կողմից՝ ՀՀ կառավարությանը հատկացվող դրամաշնորհները՝ 55.6 մլրդ դրամ, ընդ-հանուր ծավալը՝ 107.6 մլրդ դրամ:

ԴՐԱՄԱՎԱՐԿԱՅԻՆ ԶԱՆԱՔԱՎԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳՐԻ ԻՐԱԳՈՐԾՄԱՆ ՌԻՍԿԵՐԸ

Տնտեսական միջավայրի և արտաքին աշխարհի հետ կապված ռիսկերի ազդե-ցությամբ հնարավոր են սղամի՝ ծրագրային մակարդակից որոշակի շեղումներ: Ըստ տնտեսության առանձին հատվածների՝ դրանք կունենան հետևյալ ուղղությունները.

Հարկաբյուրեցության հատված

2002 թվականին հարկաբյուրեցության հատվածի ռիսկերը կարող են դրսևորվել և՛ զսպողական, և՛ ընդլայնողական ուղղություններով: Ընդ որում, ավելի հավանական է հարկաբյուրեցության քաղաքականության առավել ընդլայնողական ընթացք, քանի որ 2002 թվականի ՀՀ դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի կազմման ժամանակ սղամի և տնտեսական աճի ցուցանիշների գնահատման առումով ցուցաբերվել է փոքր-ինչ պահպանողական մոտեցում՝ ելնելով նախորդ տարիներին նկատված՝ բյուջեի կատարման (մասնավորապես՝ արտաքին միջոցների թերի ստացման և հարկերի թերի հավաքագրման) գործընթացից: Այնուամենայնիվ, դրամավարկային քաղաքականու-թյան ծրագրով նախատեսված ֆինանսական հոսքերի ամբողջական դրսևորման դեպ-քում հնարավոր է նաև, նշված ցուցանիշների ծրագրային համամասնությունների գերա-զանցում:

Բացի այդ, հարկաբյուրեցության քաղաքականությունը կարող է ունենալ զսպողա-կան ազդեցություն նաև նշված պահպանողական ծրագրի պայմաններում, հետևյալ պատճառներով.

- Նախ նշենք, որ 2001 թվականի համեմատ, 2002 թվականի հարկային մուտքերի ծրագրված աճը, հաշվի առած նաև այն, որ տնտեսական աճը 2002 թվականին կգիջի՝ 2001 թվականին գրանցված ցուցանիշին, բավական ռիսկային է: Ամենայն հավանականությամբ, կպահպանվի հարկային եկամուտների՝ նախորդ տարիներ-ին արձանագրված թերիավաքագրումը:
 - Հնարավոր են նաև Համաշխարհային բանկի ու այլ ֆինանսական կազմակերպու-թյունների կողմից միջոցների տրամադրման ժամկետների ու ծավալների անկանխատեսելի նախկին փոփոխություններ, ինչպես նաև Լիճքի հիմնադրամի կողմից հատկացվող դրամաշնորհների՝ ծրագրի համեմատ նախկին թերստացում-ներ: Վերը նշվածը կհանգեցնի բյուրեցության ծախսերի գզայի թերակատարման:
 - Սնուղղակի հարկերի թերիավաքագրմամբ պայմանավորված՝ կծնավորվի անուղ-ղակի հարկեր/ՅԵԱ ցուցանիշի ցածր մակարդակ:
- Ինչպես նախորդ տարիներին, 2002 թ. ևս բյուրեցության ծախսերի թերակատար-ման հետևանքով բյուջեի կողմից եկամուտների վերաբաշխման ֆունկցիան կիրակա-նացվի ոչ արդյունավետ, և աշխատավարձի ու տրամաֆերտների գծով կկուտակվեն պետական պարտքեր՝ հանգեցնելով տնտեսությունում եկամուտների բևեռացման խորացման:

Արտաքին հատված

Արտաքին հատվածից եկող հավանական ռիսկերը հիմնականում երկուսն են՝

- Եվրոյի փոխարժեքի հնարավոր շեղումները: Ըստ միջազգային փորձագետների գնահատումների, 2002 թվականին եվրոյի փոխարժեքի միջին արժեքավորումը

կկազմի 3.6%: Սակայն այստեղ գոյություն ունի ռիսկային այն գործոնը, որ հնարավոր է կրկնվի 2001 թվականի սցենարը, երբ սպասվող 5.6% արժեքավորման փոփոխությունն տեղի ունեցավ 2.9%-ով արժեզրկելու: Նույնը կրկնվելու դեպքում, ինչը հավանական է ԱՄՆ տնտեսության վերականգնման սպասվածից ավելի բարձր տեմպերի պարագայում, այն կարող է ճնշում գործադրել ներմուծման գների վրա՝ նվազման ուղղությամբ:

- Էներգետիկայի միջազգային գների՝ ԿԲ կողմից արված կանխատեսումներից շեղումները, քանի որ դրանց տատանողականությունը շատ բարձր է՝ պայմանավորված հիմնականում քաղաքական իրավիճակներով:

Ֆինանսական հատված

Աճած երկու տարիներին ֆինանսական հատվածում դրսևորված ռիսկերն ընդհանուր առմամբ էապես չեն ազդել ձևավորված մակրոմիջավայրի վրա, քանի որ ԿԲ-ին հիմնականում հաջողվել է մեղմել ոչ միայն դրանց, այլև մյուս հատվածներից եկող ռիսկերի ազդեցությունը: 2002 թվականին ևս ֆինանսական հատվածում հնարավոր չեղումները տնտեսության այլ հատվածների վրա կունենան քույլ ազդեցություն: Այդուհանդերձ, թվենք առավել հավանական շեղումները.

- 2002 թվականին հնարավոր է կանխիկ աճի համեմատ ավանդների առաջանցիկ աճի ակնկալիքների գերազանցում՝ կապված մոր բացվող բանկերի գործունեության հետ: Այս դեպքում բանկերի համար կարող են խնդիրներ ծագել պարտադիր պահուստավորման նորմատիվի ապահովման առումով, ինչի հետևանքով բանկերի կողմից դրամի նկատմամբ ներկայացված ավելի մեծ պահանջարկը ԿԲ-ն կբավարարի փողի բազան միջակայքի վերին սահմանի շրջակայքում կառավարելու միջոցով:
- 2002 թվականին հնարավոր է պահպանվեն բանկերի կողմից տնտեսության վարկավորման աճի տեմպերի անկման՝ նախորդ տարվանից դիտված միտումները, որոնք պայմանավորվել են տնտեսության իրական հատվածի վարկավորման որոշակի ռիսկայնությամբ և բանկեր-տնտեսություն կապի բուլացմամբ: Դա կհանգեցնի ընդհանուր ներդրումների ծավալների կրճատման և արդյունքում՝ կցածր պահի համախառն պահանջարկը:

Կառուցվածքային բարեփոխումների գործընթաց

Տնտեսության առանձին հատվածներում, մասնավորապես՝ էներգետիկ և ոռոգման համակարգերում, կառուցվածքային բարեփոխումների դանդաղ իրականացումն ու քերացումները, դրանց ֆինանսական հոսքերի վերաբերյալ հատակ տեղեկատվության բացակայությունը և գործունեության ոլորտների ոչ թափանցիկ միջավայրն էականորեն կդժվարացնեն տնտեսական ծրագրի հետևողական իրականացման գործընթացը:

Նախորդ տարիներին դրամավարկային քաղաքականության ծրագրերում ամրագրված ռիսկերի դրսևորումների փորձը ցույց է տվել, որ դրանք երբեմն առաջացրել են դրամավարկային քաղաքականության ծրագրված տարեկան ուղղությունների վերանայման անհրաժեշտություն: Ընդ որում նշենք, որ վերանայումներ տեղի են ունեցել առավելապես ընդլայնման ուղղությամբ՝ կապված համախառն պահանջարկի վրա իրականացված զսպողական հարկարյուլեռային քաղաքականության ազդեցությունը հաղթելու խնդրի հետ:

2002 թվականի դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի իրագործման ռիսկերը հնարավոր կլինի գնահատել ակնկալվող արտաքին ֆինանսական ներհոսքի իրական ծավալներն ու ստացման ժամկետները հստակեցնելուց հետո միայն: Հակառակ դեպքում, հաշվի առնելով նաև այն, որ սպասվող ֆինանսական ներհոսքի մի զգալի մասն էլ ներառված չէ «ՀՀ 2002 թվականի պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքում, հնարավոր չէ այսօր անգամ մոտավոր կանխատեսում անել ծրագրի իրականացման ռիսկերի և դրանց չեզոքացման նպատակով քաղաքականության ուղղությունների վերանայման վերաբերյալ: Այնուհանդերձ ակնհայտ է, որ նշված հոսքերով պայմանավորված առաջարկի շուկա կկրի կարճաժամկետ ընույթ, և տնտեսական երևույթների զարգացման իրական պատկերն ու միտումների մեկնաբանումներն այս առումով հարկ կլինի դիտարկել երկու տարվա կտրվածքով՝ միջինժամկետ ծրագրի շրջանակներում:

Երբ բոլոր ֆինանսական հոսքերը որոշակիաճան և ճշգրտվեն դրանց ստացման պայմանները, առավել նպատակահարմար կլինի ըննարկել այդպիսի համատեղ տնտեսական ծրագրի ուղղությունների վերանայման խնդիրը:

ԲԱՆԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԶԱՌԳԱՅՈՒՄԸ

2001 թ. ընթացքում բանկային համակարգի կայունության և հուսալիության ապահովումը նպատակաուղղված էր ՀՀ-ում բանկային բիզնեսի մրցակցային դաշտի կատարելագործմանը, որն իրականացվեց բանկերի գործունեության ընթացքում առաջացող ռիսկերի հնարավոր նվազեցման, դրանց գործունեության համար առավել արդյունավետ պայմանների ապահովման և հիմնախնդիրներ ունեցող բանկերի առողջացման ծրագրերի միջոցով:

2001 թ. երկրորդ կիսամյակի ընթացքում բանկային համակարգը համալրվեց ևս մեկ՝ 100% օտարերկրյա կապիտալով բանկով՝ իր բանկային գործունեությունը ՀՀ-ում սկսեց «Յունիբանկը»: Այս բանկի ստեղծմամբ, օտարերկրյա մասնաբաժինը կազմեց ՀՀ տարածքում գործող բանկերի փաստացի համալրված կանոնադրական հիմնադրամի գրեթե կեսը:

2001 թվականին առանձնահատուկ վերահսկողության դաշտում են գտնվել այն բանկերը, որոնք իրենց գործունեության ընթացքում կանգնել էին մի շարք հիմնախնդիրների առջև: Ֆինանսական վիճակի վատթարացման արդյունքում, երկու՝ «Էկո-նոմիկվեստբանկ» և «Շիրակինվեստբանկ» բանկերի լուծարման հետ մեկտեղ, ՀՀ ԿԲ կողմից խնամակալության գործընթաց սկսվեց ևս 4 բանկերի նկատմամբ:

2001 թ. ավարտին հասցվեց բանկային համակարգի սեփականաշնորհման գործընթացը: Ապապետականացվեց վերջին պետական բանկը՝ «Հայխնայբանկը»: Արդյունքում նվազել է պետության մասնակցությունը բանկերի կանոնադրական հիմնադրամում և կազմել մոտ 3%:

Նախորդ տարիներից կուտակված վատորակ ակտիվները, վարկերի վերադարձվելու ցածր մակարդակը բացասաբար անդրադարձան բանկերի ֆինանսական վիճակի վրա, և տարվա ընթացքում բանկերի հիմնական տնտեսական ցուցանիշների աճը զգալիորեն զիջեց նախորդ տարիներին արձանագրված զարգացման միտումներին:

Նախորդ տարիների համեմատ, հաշվետու տարվա ընթացքում արձանագրվել է բանկային համակարգի ընդհանուր ակտիվների, այդ թվում վարկային ներդրումների չնչին աճ, և կանխատեսվում է, որ 2002 թ. ընթացքում կպահպանվի ակտիվների և վարկային ներդրումների աճի հետևյալ միտումը, հատուկ վերահսկողության դաշտում գտնվող որոշ բանկերի լուծարման արդյունքում հնարավոր է բանկային համակարգի ընդհանուր ակտիվների ծավալի նվազում (դրանց ցուցանիշները հաշվարկում չընդգրկելու հետևանքով), ինչը, սակայն, կուղեկցվի համակարգի առողջ բանկերի ակտիվների աճի միտումների պահպանմամբ:

Դեռևս նախորդ տարիներին նկատված՝ ակտիվների որակի վատթարացումը բացասական ազդեցություն ունեցավ բանկերի շահութաբերության և կապիտալացման մակարդակի վրա: 2001 թ. ընթացքում բանկային համակարգը մշտապես աշխատել է վնասով, և տարին առանձնացել է շահութաբերության մակարդակի կտրուկ անկմամբ:

Ենթադրվում է, որ ակտիվների դասակարգումը կանոնակարգող դաշտի հստակեցման և բանկերի կողմից ակտիվների տեղաբաշխման հիմնավորված և զգուշավոր քաղաքականության վարման արդյունքում 2002 թ. կարծանագրվի համակարգի առողջ բանկերի շահույթի մակարդակի աճ, սակայն շատ բանկերից դեռևս ժամանակ կպահանջվի՝ նախորդ տարիների վնասաբեր գործունեության հետևանքներից ձերբազատվելու համար:

Վնասաբեր գործունեության արդյունքում՝ բանկերի կապիտալն ընթացիկ տարում նվազել է մոտ 30%-ի չափով, չնայած այն հանգամանքին, որ տարվա ընթացքում տեղի է ունեցել բանկերի կանոնադրական հիմնադրամի գրեթե նույնքան աճ:

Հաշվի առնելով բանկային համակարգի զարգացման միտումները, մասնավորապես 2001 թ. ընթացքում բանկերի վնասաբեր գործունեությունը և կապիտալի նվազման միտումը, 2002 թ. տարեսկզբից հարկ է մշտական մոնիտորինգի ենթարկել բանկերի կապիտալացման մակարդակը: Նկատի ունենալով վերջին տարիներին բանկային համակարգի շահութաբերության մակարդակի անկման միտումները, ենթադրվում է, որ 2002 թ. հուլիսի 1-ից ընդհանուր կապիտալի 1.650 մլն ԱՄՆ դոլարի նվազագույն սահմանաքանակի ապահովումը հիմնականում կիրականացվի կանոնադրական հիմնադրամի համարման ճանապարհով: Այս նպատակով ՀՀ բանկային նվազագույն սահմանաքանակի բանկերի վերականգնմանը և միացում: Բանկային ոլորտի մոնիտորինգային աշխատանքները կարգավորվել են ԿԲ խնդիրն է աջակցել բանկերին՝ առավել սահուն իրականացնելու կապիտալացման բավարար մակարդակի ապահովման հիմնախնդիրը:

Չնայած 2001 թ. ընթացքում ՀՀ բանկային համակարգի ընդհանուր պարտավորությունների աճը գերազանցել է ընդհանուր ակտիվների աճի տեմպը, այնուամենայնիվ այն զիջել է նախորդ տարիների ընթացքում նվազող աճի միտումներին: Դա պայմանավորված է ժամկետային (տոկոսով) ներգրավված միջոցների աճի տեմպերի նվազմամբ, որը հետևանք է 2001 թ. ընթացքում տոկոսադրույքների զգալի անկման: Նշենք նաև, որ տոկոսադրույքների նվազումը ՀՀ բանկային համակարգը պակաս գրավիչ է դարձրել ոչ ռեզիդենտ ներդրողների համար, և տարվա ընթացքում արձանագրվել է ոչ ռեզիդենտ իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց ժամկետային ավանդների ծավալի նվազում: Վերը նշվածին կարելի է ավելացնել նաև, որ տարվա երկրորդ կիսամյակից ֆիզիկական անձանց ավանդները հարկման դաշտ էին տեղափոխվել, և որոշակիորեն նաև, դրանով էր պայմանավորված ֆիզիկական անձանց ավանդների չնչին աճը, որը գրեթե 10 անգամ զիջել է նախորդ տարվա աճի մակարդակը: Ընդհանուր առմամբ, 2001 թ. ընթացքում բանկերի ստանձնած պարտավորությունների կազմում է ֆիզիկական և իրավաբանական անձանցից ներգրավված ժամկետային ավանդների աճի միտումը զիջել է նախորդ տարվա աճի տեմպերը մոտ 5 անգամ:

Ելնելով ընդհանուր պարտավորությունների աճի ցուցանիշներից՝ կարելի է ակնկալել, որ 2002 թ. ընթացքում կապիտալի պարտավորությունների աճի միտումը: Հատուկ վերահսկողության դաշտում գտնվող որոշ բանկերի լուծարման հետևանքով հնարավոր է բանկային համակարգի ընդհանուր պարտավորությունների ծավալի նվազում:

2001 թ. բավականին բարձր տնտեսական աճով կարելի է բացատրել ցպահանջ պարտավորությունների մոտ 20%-ով աճը (նախորդ տարվա աճի միտումը գրեթե պահպանվել է): Տնտեսական աճի այս տարվա մակարդակի ապահովման դեպքում, հավանական է, որ ցպահանջ պարտավորությունների աճի միտումը կպահպանվի 2002 թ. և:

Զարգացման արդի փուլին բնորոշ է գլոբալացման և միջազգային տնտեսական համակարգերին ինտեգրվելու խորացող միտումը: ՀՀ բանկային համակարգը, չնայած ծագած լուրջ հիմնախնդիրներին, չի կարող անմասն մնալ այդ գործընթացից: Վերջին մի քանի տարիների ընթացքում ՀՀ բանկերի կողմից լուրջ քայլեր են իրականացվել այդ ուղղությամբ, որոնք միջազգային պրակտիկան ավելի խորը ուսումնասիրելու և միջազգային ֆինանսական ինստիտուտների հետ համագործակցելու նպատակ ունեն:

Վերահսկողության միջազգային մարմինները ռիսկի վրա հիմնված վերահսկողության ներդրման աշխատանքներ են իրականացնում, ինչը ենթադրում է առանձնահատուկ մոտեցում յուրաքանչյուր բանկի ռիսկերի գնահատման և այդ ռիսկերի ծածկման նպատակով կապիտալի բավարար մակարդակի ապահովման հիմնախնդրին:

Վերահսկողության դերի և նշանակության բարձրացման նպատակով 2001 թ. ծավալուն աշխատանքներ են իրականացվել բանկերի գործունեությունը կանոնակարգող օրենսդրական և ենթօրենսդրական դաշտի վերանայման և կատարելագործման ուղղությամբ: Օրենսդրական փոփոխությունները նպատակ ունեն ավելի ճկուն դարձնել վերահսկողության գործընթացը, այսինքն՝ հարկ է, որ բանկի գործունեության զննահատման ջանակական ցուցանիշների համակարգը հնարավորինս զուգորդվի բանկի ֆինանսական վիճակի գնահատման որակական ցուցանիշների կատարելագործված համակարգի հետ, ինչը կիրականացվի ՀՀ ԿԲ կողմից մշակված և բանկերի հետ մախտորը համաձայնեցված ընթացակարգին համապատասխան: Այս ամենը հնարավորություն կընձեռի առավել ինտենսիվ դարձնել ռիսկի վրա հիմնված վերահսկողության ներդրման նպատակով ձեռնարկվող քայլերը:

Բանկերի ֆինանսական վիճակը որոշելու համար կարևորվում է բանկերի կողմից այլ կազմակերպությունների կամոնադրական հիմնադրամում իրականացրած ներդրումների և բանկի ֆինանսական վիճակի վրա այդ կազմակերպությունների ֆինանսական վիճակի ազդեցության աստիճանի գնահատումը: Այս առումով աշխատանքներ են կատարվում և 2002 թ. կշարունակվեն համախմբված վերահսկողության ներդրման ուղղությամբ:

Չնախդրված մոր օրենսդրական դաշտի շրջանակներում կարևորվում է բանկային գործունեությունը կանոնակարգող ենթօրենսդրական ակտերի և կանոնակարգերի վերանայումը: Այսպես օրինակ, Ազգային ժողովի կողմից «Լիցենզավորման մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումից հետո, կարևորվում է ՀՀ ԿԲ կողմից բանկերի լիցենզավորման գործընթացը կանոնակարգող մորների վերանայումը: Այս ուղղությամբ աշխատանքներն արդեն սկսվել են և ավարտին կհասցվեն 2002 թ.:

Բանկային մոր օրենսդրությունը նպատակաուղղված է որակական մոր աստիճանի բարձրացմանը ՀՀ-ում բանկային գործը և վերահսկողությունը: Օրենսդրորեն ամրագրվել են ՀՀ-ում երկու կարևոր ինստիտուտների՝ ավանդների երաշխավորման և վարկային ռեզիստորի կազմակերպման մախադրյալները: Ավանդների պարտադիր երաշխավորումը կմեծացնի բնակչության վստահությունը ՀՀ բանկային համակարգի նկատմամբ, կիսթանի բանկերի կողմից խնայողությունների հավաքագրման գործառույթի առավել արդյունավետ իրականացումը: 2002 թ. կկանոնակարգվեն բանկային ավանդների երաշխավորման հատուկ հիմնադրամի ստեղծման և գործունեության կազմակերպման հիմնախնդիրները: Հաջորդ տարվա երկրորդ կեսից բանկերը կսկսեն երաշխիքային վճարումների իրականացումը: Վերոնշյալ խնդիրները բարեհաջող կատարելուց հետո, 2005 թ. այս կարևորագույն կառույցը կսկսի իր գործունեությունը: Կարկային ռեզիստորի շրջանակներում տեղեկատվություն փոխանակելով, բանկերը հնարավորություն կունենան վարել ակտիվների տեղաբաշխման առավել զգուշավոր քաղաքականություն: Կարկային ռեզիստորի կազմակերպման հայեցակարգը արդեն մշակված է, և 2002 թ. ռեզիստորի աշխատակարգի վերջնական մշակման աշխատանքներ կիրականացվեն:

Ձաղագսման արդի փուլում փոքր բիզնեսի գործունեությունը խթանելու, փոքր ծավալի վարկային և ավանդային միջոցների նկատմամբ առաջարկը և պահանջարկն

առավել արդյունավետ բավարարելու, ինչպես նաև ֆինանսական միջնորդությունը զարգացնելու նպատակով, ամիրաժեշտություն է առաջանում ձևավորել մասնագիտացված ֆինանսավարկային ինստիտուտներ: Վերջիններիս գործունեությունը կնպաստի բանկային համակարգում տնային տնտեսությունների խնայողությունների հետագա ավելացմանը, բանկերի կողմից ֆինանսական գործառնությունների ընդլայնմանը, ինչպես նաև բանկային ծառայություններից օգտվելու մակարդակի բարձրացմանը:

Այս առումով ՀՀ կենտրոնական բանկը 2002 թվականի ընթացքում մախատեսում է ներկայումս գործող բանկերից բացի, ստեղծել սահմանափակ բանկային գործառնություններ իրականացնելու իրավունք ունեցող մասնագիտացված ֆինանսավարկային ինստիտուտներ և դրանց բնականոն գործունեության համար ձևավորել համապատասխան իրավական դաշտ և պայմաններ:

ՎՃԱՐԱՀԱՇՎԱՐԿԱՅԻՆ ՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄԸ

Վճարահաշվարկային հարաբերությունների բնագավառում ՀՀ կենտրոնական բանկի քաղաքականությունը 2002 թ. ընթացքում ընդհանուր առմամբ ուղղված է լինելու.

- մշակման փուլում գտնվող համակարգերի ներդրմանը,
- գործող համակարգերի կատարելագործմանն ու միջազգային չափանիշներին համապատասխանեցմանը,
- ՀՀ տնտեսության առանձին ճյուղերի համար վճարային մեխանիզմների մշակմանը,
- ՀՀ վճարահաշվարկային համակարգի իրավական կարգավորմանը:

Վճարահաշվարկային համակարգեր և վճարային մեխանիզմներ

Պետական արժեթղթերի հաշվառման և հաշվարկների իրականացման համակարգում նախատեսվում է ավարտին հասցնել DVP («առաքում» վճարման դիմաց») սկզբունքի հիման վրա գործող «Երկրորդային շուկայում պետական կարծաժամկետ և միջին ժամկետային պարտատոմսերով գործառնությունների» մոդուլի մշակման և ներդրման աշխատանքները:

Էլեկտրոնային վճարումների համակարգում նախատեսվում է մշակել ՀՀ կենտրոնական բանկի իրացվելության կառավարման արդյունավետության բարձրացմանը նպաստող միջոցառումների ծրագիր և սկսել այդ միջոցառումների իրականացումը:

2002 թվականին կառուցվել են ՀՀ տարածքում վարկառուների վարկաբաժանության վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրման և տրամադրման միասնական համակարգի՝ «Վարկային ռեզիստի» ստեղծման համար կատարվող տեխնիկական առաջադրանքի մշակման և ծրագրավորման աշխատանքները, և մինչև տարվա վերջը կներդրվի համակարգի սկզբնական տարրերակը:

Հաշվի առնելով Հայաստանի Հանրապետությունում էլեկտրաֆինանսային, գազի, ջեռուցման և ջրի մատակարարման համակարգերի, այդ թվում՝ վերջիններիս հետ կապված ֆինանսական հոսքերի վերաբերյալ տվյալների հավաքագրման, մշակման և այդ տվյալների հիման վրա ֆինանսական միջոցների նկատմամբ իրականացվող վերահսկողության ռազմավարական կարևորությունը՝ ՀՀ կենտրոնական բանկը նախատեսում է 2002 թ. ընթացքում, համագործակցելով ՀՀ պետական համապատասխան գերատեսչությունների և շահագրգիռ կազմակերպությունների հետ, մշակել և ներդրել Հայաստանի Հանրապետությունում էլեկտրաֆինանսային, գազի, ջեռուցման և ջրի սպառման դիմաց վճարումների հաշվառման միասնական համակարգ:

Շարունակվելու են ՀՀ կենտրոնական բանկի ներքին ավտոմատացված համակարգերի զարգացման և արդյունավետության բարձրացման աշխատանքները:

Աշխատանքներ են կատարվելու նաև ՀՀ կենտրոնական բանկի SWIFT համակարգի հուսալիության բարձրացման և ապագայում IP տեխնոլոգիաների կիրառման նպատակով համապատասխան ուսումնասիրությունների կատարման ուղղությամբ:

Վճարահաշվարկային բնագավառի իրավական ակտերի, այլ փաստաթղթերի մշակում

Հաշվի առնելով վճարահաշվարկային բնագավառի դերը տնտեսության մեջ և վերջին տարիներին այդ բնագավառի զարգացման տեմպերը՝ նախատեսվում է մշակել ՀՀ վճարահաշվարկային համակարգի գործունեությունը կարգավորող իրավական ակտ, որով կսահմանվեն վճարահաշվարկային ծառայություններ մատուցող կազմակերպությունները, դրանց լիցենզավորումն ու վերահսկումը, ներկայացվող պահանջները և չափանիշները:

Նախատեսվում են նաև ՀՀ տարածքում պատկերային քարտերի և էլեկտրոնային փողերի շրջանառության ուսումնասիրման և անհրաժեշտության դեպքում՝ վերջիններիս կարգավորող նորմատիվային ակտերի մշակման աշխատանքները:

Նախատեսվում է Միջազգային հաշվարկների բանկի կողմից առաջադրված մեթոդիկայի և ուղեցույցի հիման վրա լրամշակել «Հայաստանի Հանրապետության վճարահաշվարկային համակարգը» նյութը և ներկայացնել Միջազգային հաշվարկների բանկ՝ հրատարակման:

Կարևորելով ՀՀ վճարահաշվարկային համակարգերը միջազգային չափանիշներին համապատասխանեցնելու խնդիրները՝ նախատեսվում է մշակել ՀՀ վճարահաշվարկային համակարգերի զննիչություն, իսկ անհրաժեշտության դեպքում՝ նաև համակարգերում առկա անհամապատասխանությունների շտկման հետ կապված միջոցառումների ծրագիր:

Հիմնական ցուցանիշների վերաբերյալ բացատրագիր

1. Համախառն ներքին արդյունքի և դրա ծախսային բաղադրատարրերի փաստացի անվանական մակարդակների, իրական աճերի և դեֆլատորների ցուցանիշների մասով 33 ԿԲ 2002 թ. դրամավարկային քաղաքականության ծրագրում հրապարակված փաստացի տվյալների և 33 ԿԲ 2001 թ. ծրագրում և այլ պարբերականներում հրապարակված նույն տվյալների միջև առկա են թվային անհամապատասխանություններ: 2001 թ. ընթացքում այդ ցուցանիշները վերահաշվարկվել են 33 ազգային վիճակագրական ծառայության կողմից և հրապարակվել «ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը» զեկուցագրի 2001 թվականի հունվար-մայիս և հունվար-հունիս համարներում, ինչն էլ հիմք է ընդունվել 33 կենտրոնական բանկի կողմից՝ 2002 թ. ծրագրի մշակման համար:
2. 1-ին կետում նշված 2000 թվականի ցուցանիշները դեռ ենթակա են ճշգրտման, իսկ 2001 թվականինը՝ 33 ԿԲ գնահատումներն են:
3. 2002 թվականի դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի «2001 և 2002 թվականների սղաճի գնահատումն առաջարկի գործոնների միջոցով» աղյուսակների և 2001 թվականի ծրագրի նույն աղյուսակների՝ 2000 թ. իրական աշխատավարձի, աշխատանքի իրական արտադրողականության և ներմուծման գների մակարդակների փոփոխությունները պայմանավորված են ինչպես 33 ազգային վիճակագրական ծառայության կողմից 1999 թ. համապատասխան ցուցանիշների վերահաշվարկով, այնպես էլ այն հանգամանքով, որ 2001 թվականի ծրագրում օգտագործվել էին 33 ԿԲ գնահատումները:
4. 2002 թվականի դրամավարկային քաղաքականության ծրագրում արտաքին և հարկաբյուջետային հատվածների 2001 թվականի տվյալները և 2001 թվականի դրամավարկային քաղաքականության ծրագրում նշված հատվածների 2000 թվականի տվյալները 33 կենտրոնական բանկի գնահատումներն են:
5. Համախառն և մասնավոր հատվածի տնօրինվող եկամուտների ցուցանիշները հաշվարկված են 33 ԿԲ կողմից:
6. 2002 թվականի դրամավարկային ծրագրի 2.1 աղյուսակի «Արտաքին հատված» բաժնի 1999 թվականի ցուցանիշներում առկա են մի քանի շեղումներ 2001 թվականի դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի համապատասխան ցուցանիշներից: Նախ, համախառն ներքին արդյունքում արտահանման և ներմուծման հարաբերակցության 0.1 տոկոսային կետով շեղման պատճառը սույն բացատրագրի թիվ 1 կետում նշված համախառն ներքին արդյունքի ցուցանիշի ճշգրտումն է: Երկրորդ, ներմուծման ծածկույթի՝ 1999 թվականի ցուցանիշի փոփոխությունը պայմանավորված է հաշվարկի ընթացքում տարբեր մեթոդների կիրառմամբ: 2001 թվականի դրամավարկային քաղաքականության ծրագրում նշված ցուցանիշի հաշվարկման համար համախառն արտաքին պահուստներում ներառվել են սեփականաշնորհման հաշվի միջոցները, մինչդեռ 2002 թվականին նշված ցուցանիշը հաշվարկվել է առանց սեփականաշնորհման միջոցների: Հետայսու Կենտրոնական բանկը նշված ցուցանիշը հաշվարկելու է որպես համախառն արտաքին պահուստների (առանց սեփականաշնորհման միջոցների) և տվյալ տարվա ապրանքների և ծառայությունների միջին ամսական ներմուծման հարաբերակցություն:

ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ

85

7. 2002 թվականի դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի 2.5 աղյուսակի՝ 1999 թվականի կապիտալ և ֆինանսական հաշվի փաստացի որոշ տվյալների ու 2001 թվականի դրամավարկային ծրագրի և 1999 թվականի փաստացի նույն տվյալների անհամապատասխանությունը պայմանավորված է ԴՀ ազգային վիճակագրական ծառայության և ԴՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության կողմից նշված տվյալների ճշգրտմամբ:
8. 2002 թվականի դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի 2.6 աղյուսակի՝ 1999 թվականի համախառն արտաքին պահուստների և պարտավորությունների փոփոխություններ տողերի և 2001 թվականի դրամավարկային ծրագրի նույն ցուցանիշի անհամապատասխանությունը պայմանավորված է տարբեր ծրագրային փոխարժեքներով հաշվարկմամբ:
9. 2001 թվականի վերջի դրությամբ բանկային համակարգի և դրամավարկային ցուցանիշները նախնական են և ենթակա են ճշգրտման: «Բանկային համակարգի զարգացումը» բաժնում օգտագործված թվերը համադրելի չեն ծրագրի նյութ բաժնիներում և հավելվածներում ներկայացված թվերի հետ՝ դասակարգման և խմբավորման տարբեր սկզբունքների պատճառով:
10. 2002 թվականի դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի աղյուսակներ 2.8 և 2.9-ում ԴՀ ԿԲ «Զուտ արտաքին ակտիվներ» և «Զուտ այլ ակտիվներ» 1999 և 2000 թթ. ցուցանիշները տարբերվում են 2001 թ. ծրագրի նույն ցուցանիշներից՝ պայմանավորված վերականգնողական վարկերի բանկից (ԿԲՎ) ստացված վարկի՝ արտաքին պարտավորություններից այլ պարտավորությունների վերադասակարգմամբ:
11. 2002 թվականի դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի «Դարկաբյուջե-տային քաղաքականություն» բաժնում, ի տրամ «2002 թվականի ԴՀ պետական բյուջեի մասին» ԴՀ օրենքի, 2002 թվականի բյուջեի պակասուրդի հաշվարկներում ներառված են ՌԴ նկատմամբ արտաքին պարտքի վերաձևակերպումը՝ 17 մլն դոլար, SAC IV վարկի երկու մասնաբաժինները՝ 35 մլն ԱՄՆ դոլար ընդհանուր գումարով, իսկ բյուջեի ընդհանուր եկամուտներ և դրամաշնորհներ հոդվածում ներառված է Լիմպի հիմնադրամից 55,6 մլն ԱՄՆ դոլարի արտաքին դրամաշնորհների լրացուցիչ ներհոսքը:

Հավելված 2.7

Տնտեսության հատվածները բնութագրող ամփոփ ցուցանիշներ				
	1999	2000	2001	2002
Ազգային եկամուտ և ծեփ				
Իրական ՂԱՍ աճ, %	3.3	6.0	9.0	6.0
ՂԱՍ ընթացորդ, %	0.3	-1.3	3.5	3.1
Ապագայում գնքի հոնք, % (թանկանի միջին)	2.0	0.4	2.9	3.0
Ապագայում գնքի հոնք, % (թանկանի միջին)	0.8	-0.8	3.2	2.7
Արտաքին հաշվաճ				
Արտաքինների և ծառայությունների արտահանում (տես. կիցից ՂԱՍ-ում)	20.7	23.4	25.2	26.1
Արտաքինների և ծառայությունների ներմուծում (տես. կիցից ՂԱՍ-ում)	49.0	50.8	46.3	45.3
Զնաքայի հաշիվ (առանց ՂԵ տես. կիցից ՂԱՍ-ում)	-27.7	-19.9	-13.8	-13.5
Զնաքայի հաշիվ (ներառյալ ՂԵ տես. կիցից ՂԱՍ-ում)	-16.6	-14.5	-10.4	-10.0
Կրճատման ծանկոթ (ամսական)	4.0	3.9	4.1	4.1
Դրամավարկային հաշվաճ				
Ցուրի զանգված, % (ՂԱՍԱՄՀ միջին)	21.4	24.1	27.9	20.1
Ցուրի զանգվածի չորսապատյուրի արտադրում (ՄՀԶ միջին)	10.2	8.6	7.6	6.9
Ցուրի զանգվածի (ՄՀԶ)	2.0	2.2	2.2	2.3
Դրամային զանգված, % (ՂԱՍԱՄՀ միջին)	5.8	11.2	24.7	17.1
Դրամային զանգվածի չորսապատյուրի արտադրում (ՄՀ միջին)	18.0	17.8	18.1	15.0
Դրամային զանգվածի (ՄՀ)	1.00	1.00	1.00	1.07
Ցուրի շուկա, % (միջին)	-0.4	15.4	23.1	16.2
Դրամավարկային հաշվաճ				
Դրամային եկամուտ (տես. կիցից ՂԱՍ-ում)	21.0	19.8	20.1	22.6
Դրամային ծախս (տես. կիցից ՂԱՍ-ում)	27.9	24.9	23.4	27.9
Դրամային ամսական (տես. կիցից ՂԱՍ-ում)	-6.0	-5.1	-4.0	-5.3
Կապիտալ ներդրումներ և ծառայություններ (տես. կիցից ՂԱՍ-ում)	5.8	5.4	5.0	7.6

Տնտեսական ցուցանիշներ

Հավելված 2.7

	1999	2000	2001	2002
(տոկոսային փոփոխություն մարդկային համայնքում)				
Դրական ՉԱՆ	3.3	6.0	9.0	6.0
Ընդ (միլիոն, 1995 թ. = 100)	162.6	162.2	167.4	172.0
Նրան	2.0	0.4	2.9	3.9
Նրան (միլիոն)	0.6	-0.8	3.2	2.7
ԳԱՆ ղեկավարող	0.1	-1.3	3.5	3.1
Ապահովում ղեկավարող	-0.7	-2.3	3.2	2.9
Ապահովում	10.0	5.4	10.1	2.2
Մասնավոր	-2.0	-2.9	3.2	2.9
Կապիտալ ներդրումների ղեկավարող	3.6	0.5	2.8	2.8
Արտահանման ղեկավարող	4.7	5.3	3.9	4.4
Լիզինգման ղեկավարող	-0.4	0.3	1.0	3.3
Մուտք արտահանում	-2.7	-3.3	-2.3	2.0
(ԳԳ դրամ / ԱՄՆ դոլար)				
Փոխարժեք				
Մասնավոր փոփոխություն միլիոն	534.9	539.5	555.1	563.0
Մուտքային փոփոխություն	6.0	0.9	2.9	1.4

Համայնքային մեղրին արդյունքը՝ ըստ ժամանակի քաղաքականության

Հավելված 2.7

	1999	2000	2001	2002
(տոկոսային փոփոխություններ)				
Մեղրական ՉԱՆ	89744	1033325	1166673	1274700
Ապահովում	1089156	1109333	1209102	1308212
Ապահովում	117591	123512	122222	150109
Մասնավոր	95165	965321	1088876	1152103
Կապիտալ ներդրումներ	181219	197832	218080	267487
Ապահովում	45011	40874	44251	84442
Մասնավոր	136207	156958	173829	183046
Ապահովում և ժող. արտահանում	204648	241478	254558	320487
Ապահովում և ժող. ներմուծում	491641	524555	540263	576908
Վիճակագրական ղեկավարող	23862	9236	-14933	-44578
Մուտք արտահանում	29263	29757	33717	29272
Մուտք արտահանում	83146	101710	89848	99877
Մուտք արտահանում	29442	46261	50832	54617
Ապահովում	92204	15449	39017	45060
Համայնքային արդյունքի տեղեկություններ	110873	1163793	1290189	1403649
Մասնավոր հատվածի տեղեկություններ	993005	1037098	1147287	1249599
(տոկոսային փոփոխություններ)				
Մեղրական ՉԱՆ	3.26	4.85	12.90	9.26
Ապահովում	0.66	3.76	8.99	8.20
Ապահովում	11.57	6.04	1.04	27.72
Մասնավոր	-0.50	3.60	10.25	6.00
Կապիտալ ներդրումներ	-0.88	9.17	10.24	22.68
Ապահովում	-3.04	-9.19	8.26	80.82
Մասնավոր	-0.14	15.20	10.75	5.20
Ապահովում և ժող. արտահանում	12.89	17.88	21.98	8.80
Ապահովում և ժող. ներմուծում	-2.63	6.69	2.99	6.78
Վիճակագրական ղեկավարող	-30	-61	-261	200

100/

Համախառն ներքին պրոդուկտը՝ ըստ ծավալային բաղադրատարրերի

Հավելված 2.4

	1999 :	2000 :	2001 :	2002 :
Համախառն գնելով (1995 թ. = 100)				
Իրական ՋԱԼ	568376 :	602447 :	656564 :	696549 :
Ազատում	667705 :	698242 :	737677 :	769489 :
աճումներ	47229 :	49947 :	44087 :	55075 :
մատակարար	605536 :	649190 :	692590 :	714294 :
Կապիտալ ներդրումներ	92392 :	103508 :	111034 :	132431 :
աճումներ	23781 :	21323 :	22557 :	41816 :
մատակարար	71561 :	82185 :	88477 :	90622 :
Ազդանք, և ծառ. արտադրանք	155869 :	174486 :	204853 :	213518 :
Ազդանք, և ծառ. ներմուծում	356917 :	379678 :	387097 :	399967 :
Վիճակագրական չեղում	16397 :	5889 :	7952 :	-18902 :
(տոկոսային փոփոխություններ)				
Իրական ՋԱԼ	3.3 :	6.0 :	9.0 :	6.0 :
Ազատում	1.4 :	6.2 :	5.6 :	4.3 :
աճումներ	1.3 :	-0.3 :	-10.1 :	24.9 :
մատակարար	1.5 :	6.7 :	8.8 :	3.0 :
Կապիտալ ներդրումներ	4.4 :	6.7 :	7.3 :	19.3 :
աճումներ	-5.5 :	-10.0 :	-9.8 :	65.4 :
մատակարար	-3.9 :	14.8 :	7.7 :	2.4 :
Ազդանք, և ծառ. արտադրանք	7.8 :	11.9 :	17.4 :	4.2 :
Ազդանք, և ծառ. ներմուծում	-2.3 :	6.4 :	2.0 :	3.3 :

Ծավալային բաղադրատարրերի մասնակցությունը իրական ՋԱԼ աճին

Հավելված 2.5

	1999	2000	2001	2002
Իրական ՋԱԼ	3.3	6.0	9.0	6.0
Ազատում	1.8	7.1	6.5	4.8
աճումներ	0.1	0.0	-0.8	1.7
մատակարար	1.7	7.2	7.4	3.2
Կապիտալ ներդրումներ	-0.8	1.5	1.2	3.3
աճումներ	-0.3	-0.4	0.2	2.9
մատակարար	-0.5	1.9	1.0	0.3
Ազդանք, և ծառ. արտադրանք	2.1	3.3	5.0	1.3
Ազդանք, և ծառ. ներմուծում	-1.5	4.0	1.2	2.0
Վիճակագրական չեղում	-1.3	-1.8	-2.6	-1.4

Վնասային հաշվեկշիռ

Հաշվեկշիռ 2.6

	1999	2000	2001	2002
Ընթացիկ հաշիվ (ներառ. պաշտ. տրանզ.)	-306.9	-278.4	-219.6	-226.6
Ընթացիկ հաշիվ (առանց պաշտ. տրանզ.)	-400.7	-380.9	-289.6	-305.6
Նմադրային հաշվեկշիռ	-474.0	-453.5	-435.0	-433.0
Արտանմուշ	247.3	300.0	345.0	385.0
Ներմուծում	-727.3	-773.4	-778.0	-821.0
Փաստաթղթեր (զուտ)	-62.0	-55.8	-8.8	-22.6
Կրեդիտ	135.8	136.9	165.4	181.2
Ռեբա	-197.8	-192.7	-194.2	-203.8
Եկամուտներ	55.0	52.0	60.7	52.0
Մասնավոր տրանզիտներ	80.3	85.6	91.5	97.0
Պաշտոնական տրանզիտներ	93.8	102.5	70.0	80.0
Ապահով. և ֆինանսական հաշիվ	299.9	295.4	225.9	228.6
Ապահով. տրանզիտներ	12.6	28.3	39.6	64.1
Ուղղակի ներդրումներ	122.0	104.2	100.0	100.0
Պորտֆելային ներդրումներ	1.6	-18.9	0.3	0.0
Պետական հաշված	80.2	63.0	51.9	119.3
Նարկերի բաշխումներ	102.3	87.8	84.0	135.9
Անորոշ հաշիվ	-22.1	24.9	-32.1	-29.2
Սկ. կապիտալ	65.5	118.7	93.8	50.8
Մեղման ֆանդեր	15.5	11.3	12.8	0.0
Բանկերի զուտ պատկերն ակտիվներ	-23.2	-21.4	-28.4	-30.0
Սկ. կապիտալ (մասնավոր հաշված)	91.1	128.8	49.4	-20.8

Հաշվեկշիռ 2.6 (շարունակություն)

	1999	2000	2001	2002
Նախապես հաշվեկշիռ	-7.1	17.1	6.3	2.0
Նախա. պատկերն ակտիվների փոփոխ.	-20.6	-19.2	-19.7	-14.5
Նախա. պատկերն ակտիվությունում փոփոխ.	15.2	-14.0	7.3	12.5
Արտադր. միջազգային հիմնարկում (զուտ)	16.1	-16.4	3.5	7.7
Ներմուծ./բաշխումներ	29.2	0.0	13.0	25.1
Ներդրումներ/մարումներ	-13.1	-16.4	-9.5	-18.3
Սկ. (զուտ)	-0.9	1.5	3.8	4.8
Ֆինանսական պահանջ	-12.0	-17.8	-6.1	9.8
Միացն. և բաշխումներ	12.5	17.8	6.1	0.0
Ուղղակի պատկեր	6.0	0.0	0.0	0.0
Փոփոխություն (AMD/USD)				
Ժամանակաշրջանի փոփոխ.	534.0	539.5	555.1	563.0

Հավելված 2.7

Արտաքին ակտիվների և պարտավորությունների հոսքերի աղյուսակ (մլն ԱՄՆ դոլար)

	1999	2000	2001	2002
Տոկոսավճարներ Կառավարության վարկերի դիմաց	-14.0	-9.6	-9.9	-9.8
Տոկոսավճարներ Ռուսաստանի վարկերի դիմաց		-6.1	-7.3	0.0
Տոկոսավճարներ ԿԲ վարկերի դիմաց	-3.2	-3.0	-2.2	-2.0
ԱՄՆ	-3.2	-3.0	-2.2	-1.9
Վերականգնողական վարկերի բանկ (KfW)	0.0	0.0	0.0	-0.1
Եվամուտ արտաքին պահուստների կառավարումը	10.3	19.0	17.7	10.0
Տոկոսավճար Վրաստանի վարկերի դիմաց	0.8	0.8	0.4	0.8
Վրաստանի վարկերի մարում	0.0	0.0	0.0	0.0
Վարկեր Կառավարությանը	3.2	20.6	-6.4	32.2
Բազմակողմանի (առանց ԱՄՆ վարկի, զուտ)	16.1	17.8	6.4	45.9
Բաշխում	23.4	25.3	14.4	54.5
ԿԲ (SAC)	23.4	25.3	14.4	54.5
Ամորտիզացիա	-7.3	-7.6	-7.9	-8.6
Երկկողմանի	-12.9	2.8	-12.8	-13.7
Բաշխում	3.1	7.4	6.8	4.5
Լին-Քանթանի հիմնադրամ	3.1	7.4	6.8	4.5
Ամորտիզացիա	-16.0	-4.5	-1.8	-18.2
Ռուսաստանի վարկերի մարումներ		-12.7	-17.8	0.0
Վարկեր ԿԲ-ին	15.3	-14.8	7.3	12.5
ԱՄՆ վարկեր	16.1	-16.2	3.5	7.7
Բաշխում	29.2	0.0	13.0	26.1
Ամորտիզացիա	-13.1	-16.2	-9.5	-18.3
Վերականգնողական վարկերի բանկ (KfW)	-1.0	1.5	3.8	4.8
Բաշխում	1.5	1.5	3.8	4.8
Ամորտիզացիա	-2.5	0.0	0.0	0.0
Այլ	0.1	-0.2	0.0	0.0
Դրամաշնորհներ	16.9	18.3	23.3	83.0
Ծրվալարում սեփականաշնորհման միջոցներով		41.4	12.8	0.0
Այլ շարժեր*	-8.5	-5.9	-15.9	-112.2
Համախառն արտաքին պահուստների փոփոխություն	20.7	19.2	19.7	14.5
Համախառն արտաքին պարտավորություն, փոփոխ.	15.3	-14.8	7.3	12.5
Զուտ արտաքին ակտիվների փոփոխություն	5.5	34.0	12.4	2.0
Լրացուցիչ հոդվածներ				
Սեփականաշնորհման միջոցներ	27.7	16.4	3.6	3.6
Համախառն արտաքին պահուստներ	303.0	313.7	333.5	348.0
Համախառն արտաքին պարտավորություններ	202.8	178.3	185.6	198.1
Զուտ արտաքին ակտիվներ (ներառյալ KfW)	100.2	135.4	147.9	149.9

* Լեռնավան են միջազգային շուկայում 77 անդրդրամական բանկի կողմից իրականացվող ինտելեկտուալ հոսքերի, ինչպես նաև Կառավարության համար կատարվող փոխարկումները (անդամավճարներ և այլն):

Հավելված 2.8

Դրամավարկային հաշվառ

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001										2002																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
	1a	1b	1c	1d	1e	1f	1g	1h	1i	1j	1k	1l	1m	1n	1o	1p	1q	1r	1s	1t	1u	1v	1w	1x	1y	1z	2a	2b	2c	2d	2e	2f	2g	2h	2i	2j	2k	2l	2m	2n	2o	2p	2q	2r	2s	2t	2u	2v	2w	2x	2y	2z																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																
Drugi vnosni vrednotni (GDP)	10533	10778	10919	11060	11201	11342	11483	11624	11765	11906	12047	12188	12329	12470	12611	12752	12893	13034	13175	13316	13457	13598	13739	13880	14021	14162	14303	14444	14585	14726	14867	15008	15149	15290	15431	15572	15713	15854	15995	16136	16277	16418	16559	16700	16841	16982	17123	17264	17405	17546	17687	17828	17969	18110	18251	18392	18533	18674	18815	18956	19097	19238	19379	19520	19661	19802	19943	20084	20225	20366	20507	20648	20789	20930	21071	21212	21353	21494	21635	21776	21917	22058	22199	22340	22481	22622	22763	22904	23045	23186	23327	23468	23609	23750	23891	24032	24173	24314	24455	24596	24737	24878	25019	25160	25301	25442	25583	25724	25865	26006	26147	26288	26429	26570	26711	26852	26993	27134	27275	27416	27557	27698	27839	27980	28121	28262	28403	28544	28685	28826	28967	29108	29249	29390	29531	29672	29813	29954	30095	30236	30377	30518	30659	30800	30941	31082	31223	31364	31505	31646	31787	31928	32069	32210	32351	32492	32633	32774	32915	33056	33197	33338	33479	33620	33761	33902	34043	34184	34325	34466	34607	34748	34889	35030	35171	35312	35453	35594	35735	35876	36017	36158	36299	36440	36581	36722	36863	37004	37145	37286	37427	37568	37709	37850	37991	38132	38273	38414	38555	38696	38837	38978	39119	39260	39401	39542	39683	39824	39965	40106	40247	40388	40529	40670	40811	40952	41093	41234	41375	41516	41657	41798	41939	42080	42221	42362	42503	42644	42785	42926	43067	43208	43349	43490	43631	43772	43913	44054	44195	44336	44477	44618	44759	44900	45041	45182	45323	45464	45605	45746	45887	46028	46169	46310	46451	46592	46733	46874	47015	47156	47297	47438	47579	47720	47861	47999	48141	48282	48423	48564	48705	48846	48987	49128	49269	49410	49551	49692	49833	49974	50115	50256	50397	50538	50679	50820	50961	51102	51243	51384	51525	51666	51807	51948	52089	52230	52371	52512	52653	52794	52935	53076	53217	53358	53499	53640	53781	53922	54063	54204	54345	54486	54627	54768	54909	55050	55191	55332	55473	55614	55755	55896	56037	56178	56319	56460	56601	56742	56883	57024	57165	57306	57447	57588	57729	57870	58011	58152	58293	58434	58575	58716	58857	59000	59141	59282	59423	59564	59705	59846	59987	60128	60269	60410	60551	60692	60833	60974	61115	61256	61397	61538	61679	61820	61961	62102	62243	62384	62525	62666	62807	62948	63089	63230	63371	63512	63653	63794	63935	64076	64217	64358	64499	64640	64781	64922	65063	65204	65345	65486	65627	65768	65909	66050	66191	66332	66473	66614	66755	66896	67037	67178	67319	67460	67601	67742	67883	68024	68165	68306	68447	68588	68729	68870	69011	69152	69293	69434	69575	69716	69857	69998	70139	70280	70421	70562	70703	70844	70985	71126	71267	71408	71549	71690	71831	71972	72113	72254	72395	72536	72677	72818	72959	73100	73241	73382	73523	73664	73805	73946	74087	74228	74369	74510	74651	74792	74933	75074	75215	75356	75497	75638	75779	75920	76061	76202	76343	76484	76625	76766	76907	77048	77189	77330	77471	77612	77753	77894	78035	78176	78317	78458	78599	78740	78881	79022	79163	79304	79445	79586	79727	79868	80009	80150	80291	80432	80573	80714	80855	80996	81137	81278	81419	81560	81701	81842	81983	82124	82265	82406	82547	82688	82829	82970	83111	83252	83393	83534	83675	83816	83957	84098	84239	84380	84521	84662	84803	84944	85085	85226	85367	85508	85649	85790	85931	86072	86213	86354	86495	86636	86777	86918	87059	87200	87341	87482	87623	87764	87905	88046	88187	88328	88469	88610	88751	88892	89033	89174	89315	89456	89597	89738	89879	90020	90161	90302	90443	90584	90725	90866	91007	91148	91289	91430	91571	91712	91853	91994	92135	92276	92417	92558	92699	92840	92981	93122	93263	93404	93545	93686	93827	93968	94109	94250	94391	94532	94673	94814	94955	95096	95237	95378	95519	95660	95801	95942	96083	96224	96365	96506	96647	96788	96929	97070	97211	97352	97493	97634	97775	97916	98057	98198	98339	98480	98621	98762	98903	99044	99185	99326	99467	99608	99749	99890	100031	100172	100313	100454	100595	100736	100877	101018	101159	101300	101441	101582	101723	101864	102005	102146	102287	102428	102569	102710	102851	102992	103133	103274	103415	103556	103697	103838	103979	104120	104261	104402	104543	104684	104825	104966	105107	105248	105389	105530	105671	105812	105953	106094	106235	106376	106517	106658	106799	106940	107081	107222	107363	107504	107645	107786	107927	108068	108209	108350	108491	108632	108773	108914	109055	109196	109337	109478	109619	109760	109901	110042	110183	110324	110465	110606	110747	110888	111029	111170	111311	111452	111593	111734	111875	112016	112157	112298	112439	112580	112721	112862	113003	113144	113285	113426	113567	113708	113849	113990	114131	114272	114413	114554	114695	114836	114977	115118	115259	115400	115541	115682	115823	115964	116105	116246	116387	116528	116669	116810	116951	117092	117233	117374	117515	117656	117797	117938	118079	118220	118361	118502	118643	118784	118925	119066	119207	119348	119489	119630	119771	119912	120053	120194	120335	120476	120617	120758	120899	121040	121181	121322	121463	121604	121745	121886	122027	122168	122309	122450	122591	122732	122873	123014	123155	123296	123437	123578	123719	123860	124001	124142	124283	124424	124565	124706	124847	124988	125129	125270	125411	125552	125693	125834	125975	126116	126257	126398	126539	126680	126821	126962	127103	127244	127385	127526	127667	127808	127949	128090	128231	128372	128513	128654	128795	128936	129077	129218	129359	129500	129641	129782	129923	130064	130205	130346	130487	130628	130769	130910	131051	131192	131333	131474	131615	131756	131897	132038	132179	132320	132461	132602	132743	132884	133025	133166	133307	133448	133589	133730	133871	134012	134153	134294	134435	134576	134717	134858	135000	135141	135282	135423	135564	135705	135846	135987	136128	136269	136410	136551	136692	136833	136974	137115	137256	137397	137538	137679	137820	137961	138102	138243	138384	138525	138666	138807	138948	139089	139230	139371	139512	139653	139794	139935	140076	140217	140358	140499	140640	140781	140922	141063	141204	141345	141486	141627	141768	141909	142050	142191	142332	142473	142614	142755	142896	143037	143178	143319	143460	143601	143742	143883	144024	144165	144306	144447	144588	144729	144870	145011	145152	145293	145434	145575	145716	145857	146000	146141	146282	146423	146564	146705	146846	146987	147128	147269	147410	147551	147692	147833	147974	148115	148256	148397	148538	148679	148820	148961	149102	149243	149384	149525	149666	149807	149948	150089	150230	150371	150512	150653	150794	150935	151076	151217	151358	151499	151640	151781	151922	152063	152204	152345	152486	152627	152768	152909	153050	153191	153332	153473	153614	153755	153896	154037	154178	154319	154460	154601	154742	154883	155024	155165	155306	155447	155588	155729	155870	156011	156152	156293	156434	156575	156716	156857	156998	157139	157280	157421	157562	157703	157844	157985	158126	158267	158408	158549	158690	158831	158972	159113	159254	159395	159536	159677	159818	159959	160100	160241	160382	160523	160664	160805	160946	161087	161228	161369	161510	161651	161792	161933	162074	162215	162356	162497	162638	162779	162920	163061	163202	163343	163484	163625	163766	163907	164048	164189	164330	164471	164612	164753	164894	165035	165176	165317	165458	165599	165740	165881	166022	166163	166304	166445	166586	166727	166868	167009	167150	167291	167432	167573	167714	167855	167996	168137	168278	168419	168560	168701	168842	168983	169124	169265	169406	169547	169688	169829	169970	170111	170252	170393	170534	170675	170816	170957	171098	171239</

[illegible]

104

Հավելված 2.9 (շարունակություն)

Հավելված 2.10

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001				2002			
							առ. I	առ. II	առ. III	առ. IV	առ. I	առ. II	առ. III	առ. IV
Շուկայական արժեք	20.1	148.2	5.0	7.3	42.8	-10.6	2.5	7.2	13.6	11.7	7.9	1.7	4.2	5.8
Շուկայական արժեքի փոփոխություն	56.0	-45.6	20.1	-49.4	-1.025	72.5	-62	6.3	40.8	74.8	165	442	-17.9	-18.7
Շուկայական արժեքի փոփոխության արագություն	61.5	-32.6	7.6	-12.0	20.4	-34.1	24.8	25.1	1.5	4.3	3.3	4.7	5.7	4.1
Շուկայական արժեքի փոփոխության արագության արագություն	-11.3	-29.0	13.3	-30.0	146.4	-26.4	24.8	22.3	46.8	18.7	10.4	13.7	15.5	10.3
Շուկայական արժեքի փոփոխության արագության արագության արագություն	89.6	-34.7	-1.1	0.9	-0.2	37.3	10.7	27.8	13.1	-0.3	0.0	0.0	0.0	0.0
Շուկայական արժեքի փոփոխության արագության արագության արագության արագություն	238.4	-406.5	8.7	-33.0	-48.0	7.0	11.3	-20.3	-10.4	4.5	2.1	7.8	-2.3	-1.3
Շուկայական արժեքի փոփոխության արագության արագության արագության արագության արագություն	48.5	32.5	8.5	0.9	34.4	-15.1	8.6	7.0	13.3	11.8	4.5	4.3	4.8	6.5
Շուկայական արժեքի փոփոխության արագության արագության արագության արագության արագության արագություն	44.3	13.7	7.4	0.3	20.8	-20.8	10.3	17.5	7.8	-0.3	3.3	3.6	7.2	5.2
Շուկայական արժեքի փոփոխության արագության արագության արագության արագության արագության արագության արագություն	13.6	-102.7	1.8	-1.4	29.8	18.0	3.0	15.8	-7.8	30.0	2.4	8.3	8.4	3.5
Շուկայական արժեքի փոփոխության արագության արագության արագության արագության արագության արագության արագության արագություն	33.2	36.2	10.7	-0.4	15.4	1.8	-1.0	8.1	6.3	23.1	1.1	1.1	4.6	9.7

Ֆինանսական հոսքերի արդյունակ 1996 – 2002 թթ.

Տարեթիվ	Ներքին տնտեսություն	Արտաքին	Վերականգնողական	Հրդեհական
	Մասնավոր	Հաստատություն	Հանձնարար	Հանձնարար
	1	2	3	4
Համախառն տնտեսական արժեք				
1996	690270	86008		
1997	871308	89059		
1998	951912	123521		
1999	993025	118668		
2000	1037698	126095		
2001	1147287	142802		
2002	1245669	154090		
Ապագում				
1996	-664002	-74285		
1997	-932638	-90220		
1998	-956322	-105890		
1999	-951565	-117591		
2000	-885821	-123512		
2001	-1086876	-122225		
2002	-1152103	-156109		
Ապագում և արտաքին տնտեսական արժեք				
1996	-105489	-26794		
1997	-125411	-27940		
1998	-136400	-46424		
1999	-136207	-45011		
2000	-156958	-40874		
2001	-173829	-44251		
2002	-183046	-84442		
Ապագումների և արտաքին տնտեսական արժեքի արժեք				
1996		-152525		
1997		-162196		
1998		-181457		
1999		-204848		
2000		-241479		
2001		-294558		
2002		-320487		
Ապագումների և արտաքին տնտեսական արժեքի արժեքի արժեք				
1996		369088		
1997		467852		
1998		504900		
1999		491641		
2000		524555		
2001		540263		
2002		576908		
Չուստ գործունեություն				
1996		-18594		
1997		-48885		
1998		-30486		
1999		-29283		
2000		-28757		
2001		-33717		
2002		-29272		

	1	2	3	4	5	6
Չուտ տրամաշնչումներ						
1996				-76481		
1997				-107047		
1998				-89562		
1999				-93148		
2000				-101710		
2001				-89848		
2002				-99677		
1 Ոչ ֆինանսական հաշվեկշիռ*						
1996	-73215	-35950	121498	7205	0	
1997	-86741	-29101	149624	33702	0	
1998	-140809	-28493	203395	34092	0	
1999	-94788	-45734	164305	23803	0	
2000	-105081	-38291	152609	9237	0	
2001	-113418	-23575	122140	-14853	0	
2002	-85550	-86500	127473	44578	0	
2 Կառավարության կողմից զուտ վարկավորում						
1996	21687	-21687			0	
1997	11782	-11782			0	
1998	21301	-21301			0	
1999	7547	-7547			0	
2000	13296	-13296			0	
2001	15524	-15524			0	
2002	12408	-12408			0	
3 Կառավարության ենթյալ ոչ բանկային ֆինանսավորում						
1996	-1985	1985			0	
1997	-4323	4323			0	
1998	-15268	15268			0	
1999	-24551	24551			0	
2000	-21419	21419			0	
2001	-6199	6199			0	
2002	-2550	2550			0	
4 Կառավարության արտաքին ֆինանսավորում**						
1996	43103		-43103		0	
1997	50816		-50816		0	
1998	24571		-24571		0	
1999	42024		-42024		0	
2000	32299		-32299		0	
2001	37410		-37410		0	
2002	94539		-94539		0	
5 Մասնավոր հատվածի արտաքին ֆինանսավորում						
1996	68395		-68395		0	
1997	123184		-123184		0	
1998	165268		-165268		0	
1999	137149		-137149		0	
2000	151221		-151221		0	
2001	99488		-99488		0	
2002	53586		-53586		0	

	1	2	3	4	5	6
6 Բանկային համակարգի զուտ արտաքին ակտիվների փոփոխություն						
1996			9969	-9969		0
1997			-24376	24376		0
1998			13556	-13556		0
1999			14808	-14808		0
2000			30911	-30911		0
2001			14759	-14759		0
2002			20653	-20653		0
7 Բանկային համակարգի ենթյալ վարկավորում						
1996	-5387	20160	-13773			0
1997	5631	-2626	-3005			0
1998	17293	18161	-35454			0
1999	10702	-9228	-1474			0
2000	12719	149	-12868			0
2001	-4084	48	4036			0
2002	12454	2250	-14704			0
8 Փողի զանգվածի փոփոխություն						
1996	-14118		14118			0
1997	-15876		15876			0
1998	-25265		25265			0
1999	-13033		13033			0
2000	-42054		42054			0
2001	-18882		18882			0
2002	-30358		30358			0
9 Չուտ այլ միջոցների շարժում***						
1996	12590	-2276	-10314			0
1997	-12374	869	11505			0
1998	8217	-4850	-3367			0
1999	-577	-2672	3249			0
2000	-6958	5234	1724			0
2001	8159	0	-8159			0
2002	-4998	0	4998			0
10 Ուղղահայաց ստուգում****						
1996	-6235	6235	0			0
1997	-12499	12499	0			0
1998	-3356	3356	0			0
1999	-1394	1394	0			0
2000	-7513	7513	0			0
2001	-4558	4558	0			0
2002	-430	430	0			0

* Չուտ առանձին հատվածների խնայողությունների և ներդրումների տարբերությունն է, որոնց հանրագումարը կազմում է վնասային հաշվեկշիռի ընթացիկ հաշվի պակասությունը:

** Կառավարության զուտ պարտքային պարտավորությունների փոփոխություններն են, բանկային համակարգում զուտ այլ ակտիվների փոփոխությունները:

*** 2002 թ. կինոյի ինդուստրիայի միջոցները իսպանական են որպես կապիտալ տրանսֆերտներ և ներառված են պետական բյուջեի պակասուրդի արտաքին ֆինանսավորման աղբյուրներում:

**** Ուղղահայաց ստուգումից ինտու առաջացած չեղումները պայմանավորված են բանկային համակարգի հաշվեկշիռների և պարտքերի վիճակագրությամբ տրված բանկային համակարգի նորմից կառավարության վարկավորման ցուցանիշում եղած տարբերություններով:

906

Իրական մասնավոր սպառման ծախսերի կանխատեսման մեթոդը

Մասնավոր սպառման կանխատեսումը իրականացվել է՝ այն կախվածության մեջ դիտարկելով ՀՆԱ-ից: Կանխատեսումները կատարվել են ADL (Autoregressive Distributed Lags) ռեգրեսիոն մոդելի միջոցով (տե՛ս աղյուսակը):

Իրական ՀՆԱ-ի և իրական մասնավոր սպառման ծախսերի ռեգրեսիոն վերլուծության արդյունքներ*

Աղյուսակ 3.1

Կախյալ փոփոխական	անկախ փոփոխական	Շաղկապ	Իրական ՀՆԱ-ի տարբերություն	Իրական մասնավոր սպառման տարբերություն	Իրական ՀՆԱ-ի մաքուր եռամսյակի ցուցանիշ	Իրական մասնավոր սպառման մաքուր եռամսյակի ցուցանիշ	Պետությունների ցուցանիշ	Պարբերականության փոփոխություն
Իրական մասնավոր սպառման մաքուր եռամսյակի ցուցանիշ	Իրական մասնավոր սպառման մաքուր եռամսյակի ցուցանիշ	1.474 (2.31) **	0.698 (12.55)	-0.788 (-3.811)	0.569 (3.84)	0.88	1.95	

* Բոլոր փոփոխականներն ունեն լուսաբանական արտադրություն:

** Փախուղներում նշվածը T վերականգնողի արժեքն է:

Իրական մասնավոր կապիտալ ներդրումների կանխատեսման մեթոդը

Իրական մասնավոր կապիտալ ներդրումների և իրական ՀՆԱ-ի միջև ռեգրեսիոն կախվածության գնահատման նպատակով նույնպես կիրառվել է ADL (Autoregressive Distributed Lags) ռեգրեսիոն մոդելը (տե՛ս աղյուսակը):

Իրական ՀՆԱ-ի և իրական մասնավոր կապիտալ ներդրումների ռեգրեսիոն վերլուծության արդյունքներ*

Աղյուսակ 3.2

Կախյալ փոփոխական	անկախ փոփոխական	C ազդեցություն	Իրական ապագի տարբերություն	Իրական կապիտալ ներդրումների տարբերակի ցուցանիշ	Իրական մասնավոր կապիտալ ներդրումների ցուցանիշ	Պետությունների ցուցանիշ (R2)	Պարբերականության փոփոխություն
Իրական մասնավոր կապիտալ ներդրումների տարբերություն	Իրական մասնավոր կապիտալ ներդրումների տարբերություն	-0.972 (-0.64) **	1.094 (7.44)	-0.470 (-2.64)	0.472 (2.788)	0.86	2.03

* Բոլոր փոփոխականներն ունեն լուսաբանական արտադրություն:

** Փախուղներում նշվածը T վերականգնողի արժեքն է:

Ֆինանսական ծրագրավորման աշխատանքներում հարկաբյուջետային ցուցանիշների ծրագրավորման մեթոդիկան

2001 թ. համախմբված բյուջեի պաշտոնական ցուցանիշների բացակայության պատճառով դրամավարկային քաղաքականության ծրագրում օգտագործվել են համախմբված բյուջեի՝ 33 և 46 գնահատումները, որի համար հիմք են հանդիսացել 33 ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության պետական բյուջեի փաստացի կատարողական ցուցանիշները, ինչպես նաև տեղական և տեղափոխական ապահովագրության պետական հիմնադրամի բյուջեների վերաբերյալ տեղեկատվությունը: Նշենք, որ 2001 թ. համախմբված բյուջեի առաջին եռամսյակի ցուցանիշներում ներառված են 33 պետական բյուջեի 2000 թ. փաստացի ցուցանիշներում արտացոլված այն ֆինանսական հոսքերը, որոնք ստացվել են 2001 թվականին (մասնավորապես 2371 մլն դրամ դրամաշնորհի գումարը և բյուջեով դրա շարժը): Վերջինս պայմանավորված է նրանով, որ ֆինանսական ծրագրավորումն իրենից ներկայացնում է տվյալ տարվա ֆինանսական հոսքերի աղյուսակ, իսկ 2001 թ. ստացված և 2000 թ. պետական բյուջեի փաստացի ցուցանիշներում արտացոլված հոսքերն իրենց ազդեցությունն են թողնում 2001 թ. ֆինանսական հոսքերի վրա:

2002 թ. համախմբված բյուջեի ցուցանիշների համար հիմք է հանդիսացել «Հաշվառմանի Հանրապետության 2002 թվականի պետական բյուջեի մասին» 33 օրենքի նախագիծը: Հարկաբյուջետային ցուցանիշների եռամսյակային համամասնությունների բաշխման համար հիմք է ընդունվել 2000 - 2001 թվականների բյուջեների եռամսյակային բաշխվածությունը:

Հարկաբյուջետային ազդակի ցուցանիշ

Հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունն ամբողջական պահանջարկի, հետևաբար նաև տնտեսությունում ձևավորվող գների մակարդակի վրա գնահատելու համար օգտագործվել են հարկաբյուջետային ազդակների ցուցանիշները: Վերջիններիս հաշվարկման մեթոդիկային մանրակրկիտ նկարագրությունը տրված է 2000 թ. դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի հավելվածներում: Նույն հարկաբյուջետային ազդակների նախաձեռն ցուցանիշների՝ 2001 և 2002 թվականների համար ստացվել են ներդրումային արդյունքները:

	Եկամուտների ազդակ	Ծախսերի ազդակ	Հարկաբյուջետային ազդակ
2001			
I եռ. (գնահատված)	-3.151	3.906	-0.145
II եռ. (գնահատված)	-1.307	2.666	1.359
III եռ. (գնահատված)	3.852	-4.199	-0.347
IV եռ. (գնահատված)	0.580	-4.418	-3.838
Տարեկան	0.177	-1.152	-0.975
2002			
I եռ. (ծրագրային)	2.895	1.170	4.065
II եռ. (ծրագրային)	1.249	-0.395	0.853
III եռ. (ծրագրային)	-4.023	9.234	5.211
IV եռ. (ծրագրային)	-1.916	1.403	-0.513
Տարեկան	-0.57	2.96	2.384

Շաղկված 5.1

Նշենք, որ ազդակների ցուցանիշները հաշվարկելիս կատարվել են հետևյալ ճշգրտումները՝

- 2001 թ. բյուջեի եկամուտներն ու պաշտոնական դրամաշնորհները ճշգրտվել են մոտ 3.4 մլրդ քերականությամբ:
- 2001 թ. բյուջեի ծախսերը նվազեցվել են Համաշխարհային բանկի ԿԲՎ-ի 14.5 և 20 մլն ԱՄՆ դոլար գումարների և եկամուտների թերի հավաքագրման վերջ ներկայացված ընդհանուր գումարի չափով: Միևնույն ժամանակ, ծախսերի գումարը ավելացվել է ՌԴ պարտքի 17 մլն ԱՄՆ դոլար չվճարումից առաջացած լրացուցիչ միջոցների հաշվին:
- 2002 թ. բյուջեի ծախսերում, բացի բյուջեի մասին օրենքով նախատեսված գումարներից, ավելացվել է 2001 թ. չստացված՝ Համաշխարհային բանկի ԿԲՎ-ի 14.5 և 20 մլն ԱՄՆ դոլար գումարները, Լիմպի հիմնադրամի 55.6 մլն ԱՄՆ դոլար սպասվող միջոցները: Բացի այդ, ըստ 2002 թ. բյուջեի, ՌԴ պարտքի մարման համար նախատեսված միջոցները ազդակների հաշվարկներում ճշգրտվել են որպես ՌԴ պարտքի վերաձևակերպում և նշված միջոցների չափով ավելացվել են ծախսերը:

Աղյուսակի ցուցանիշները վկայում են, որ 2002 թ. պետբյուջեի մնացորդային կատարման պայմաններում ամբողջական պահանջարկի նախատեսված 9% աճը հարկաբյուջետային հատվածի կողմից կընդլայնվի 2.4 %-ով՝

	Ներմուծման միավոր արժեք				1998 - 1999 Կշիռներ
	2001 Կշռված	2001 Չկշռված	2002 Կշռված	2002 Չկշռված	
ԱՄՆ	1.3		2.1		
Գործ. փոխարժեք*	-7.1		-2.7		
Ռուսաստան	-0.6	-3.8	-1.1	-7.1	17%
Թուրքիա	-5.5	-45.4	-2.6	-24.6	11%
Իրան	0.0	0.3	0.0	-0.1	13%
Եվրո	-0.5	-2.9	0.6	3.6	19%
Գործ. ՆԱԿ**	9.1		5.0		
Ռուսաստան	2.9	21.3	1.8	12.9	17%
Թուրքիա	4.0	51.9	2.7	32.7	11%
Իրան	1.6	16.0	1.4	13.0	13%
Նավթամթերք	-0.9	-5.0	-1.5	-8.6	20%
Լրացում, Եվրո		2.3		1.7	19%

	Արտահանման միավոր արժեք				1998 - 1999 Կշիռներ
	2001 Կշռված	2001 Չկշռված	2002 Կշռված	2002 Չկշռված	
ԱՄՆ	5.8		4.3		
Գործ. փոխարժեք*	-3.0		-1.3		
Ռուսաստան	-0.8	-3.8	-1.49	-7.10	33%
Թուրքիա	-0.7	-45.4	-0.3	-24.6	2%
Իրան	0.1	0.3	0.0	-0.1	29%
Եվրո	-0.3	-2.9	0.3	3.6	13%
Գործ. ՆԱԿ**	9.1		5.6		
Ռուսաստան	4.1	21.3	2.5	12.9	33%
Թուրքիա	0.5	51.9	0.3	32.7	2%
Իրան	2.7	16.0	2.3	13.0	29%
Լրացում, Եվրո		2.3		1.7	13%

* Արժեզրկումը ԱՄՆ դոլարի նկատմամբ արտահայտված է «» նշանով:

** Ձևերի նվազումը արտահայտված է «» նշանով:

* Աղյուսակում բերված ազդակների ցուցանիշները հաշվարկված են՝ տոկոս ԴՆԱ-ում:

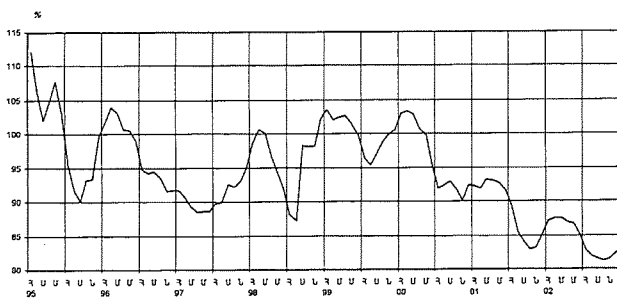
Հավելված 5.2

	1999	2000	2001	2002	2000 / 1999	2001 / 2000	2002 / 2001
Արտահանում, մլն ԱՄՆ դոլար							
1 Կենդանի կենդանիներ և կենդանական ծագման արտադրանք	0.6	0.7	1.8	2.2	21.5%	161.9%	21.9%
2 Բուսական ծագման արտադրանք	1.2	1.7	1.1	1.3	42.0%	-34.8%	16.9%
3 Կենդանական և բուսական ծագման յուղեր և ճարպեր	0.0	0.1	0.1	0.1	231.8%	20.8%	64.4%
4 Պատրաստի սննդի արտադրանք	15.9	27.3	49.8	79.0	72.1%	82.1%	40.6%
5 Պարզախումբային մթերքներ	38.0	37.2	43.3	45.7	-2.0%	16.5%	5.5%
6 Զինիայի և դրա հետ կապված արդյունաբերության ճյուղերի արտադրանք	1.9	3.4	2.5	3.0	79.9%	-25.2%	18.9%
7 Պլաստմասսա և դրանցից իրեր	9.0	9.0	15.0	20.0	0.6%	65.7%	33.4%
8 Կաշվե հումք, կաշի, մորթի և դրանցից իրեր	1.0	1.4	2.0	2.5	46.2%	39.5%	26.1%
9 Ժայռ և փայտյա իրեր	0.3	0.9	0.8	0.8	218.6%	-6.9%	-1.9%
10 Ձուռք և բոլբոջ իրեր	1.0	0.4	1.4	1.5	-59.4%	227.4%	9.4%
11 Մանածագործական իրեր	13.6	13.2	20.5	21.0	-2.4%	54.8%	2.5%
12 Կոշիկներ, գլխարկներ, հովանոցներ	1.1	1.0	0.6	1.0	-18.4%	-35.4%	62.7%
13 Իրեր քաղից, գիսակից, ցեմենտից	0.7	2.0	2.1	2.3	182.0%	5.0%	7.8%
14 Զանգարծեք և կիսաքանկարծեք ջարեր, մետաղներ և դրանցից իրեր	99.9	121.5	111.7	119.3	21.6%	-8.1%	6.9%
15 Ոչ քանկարծեք մետաղներ և դրանցից իրեր	25.0	44.2	47.2	49.3	77.1%	6.8%	4.4%
16 Մեքենաներ, սարքավորումներ և մեխանիզմներ	17.8	31.0	26.0	28.0	73.8%	-16.1%	7.5%
17 Վերանորոգ, օդային և ջրային տրանսպորտի միջոցներ	2.6	1.8	1.9	2.2	-30.2%	6.5%	13.7%
18 Սարքեր և ապարատներ	1.6	2.3	4.4	4.5	42.9%	95.1%	2.3%
19 Տարբեր արդյունաբերական ապրանքներ	0.3	1.2	0.7	1.0	301.4%	-40.4%	40.9%
20 Արվեստի ստեղծագործություններ	0.3	0.3	0.3	0.4	-12.3%	9.7%	33.2%
Ընդամուտ (FOB)	231.7	300.5	333.3	376.1	29.7%	10.9%	12.9%
Ընդամուտը (Կրեդիտ)	247.3	309.9	345.0	388.0			

Հավելված 5.2 (շարունակություն)

	1999	2000	2001	2002	2000 / 1999	2001 / 2000	2002 / 2001
Ներմուծում, մլն ԱՄՆ դոլար							
1 Կենդանի կենդանիներ և կենդանական ծագման արտադրանք	42.3	33.9	33.9	32.5	-19.9%	0.0%	-4.0%
2 Բուսական ծագման արտադրանք	75.1	99.3	86.7	87.0	32.3%	-12.7%	0.4%
3 Կենդանական և բուսական ծագման յուղեր և ճարպեր	17.9	17.4	19.2	18.0	-3.1%	10.8%	-6.4%
4 Պատրաստի սննդի արտադրանք	76.9	69.5	77.1	75.0	-9.6%	10.8%	-2.7%
5 Պարզախումբային մթերքներ	175.9	178.0	190.8	209.5	1.2%	7.2%	9.8%
6 Զինիայի և դրա հետ կապված արդյունաբերության ճյուղերի արտադրանք	71.5	82.4	64.8	72.0	15.2%	-21.4%	11.1%
7 Պլաստմասսա և դրանցից իրեր	23.4	24.1	25.9	25.5	3.0%	7.6%	-1.6%
8 Կաշվե հումք, կաշի, մորթի և դրանցից իրեր	1.2	1.6	5.8	4.0	31.6%	265.6%	-31.2%
9 Ժայռ և փայտյա իրեր	4.1	4.8	6.2	6.0	18.4%	27.5%	-2.9%
10 Ձուռք և բոլբոջ իրեր	18.3	23.1	25.2	22.0	26.3%	9.3%	-12.7%
11 Մանածագործական իրեր	28.7	32.5	38.4	40.2	13.0%	18.4%	4.6%
12 Կոշիկներ, գլխարկներ, հովանոցներ	5.1	5.4	6.3	7.5	5.9%	17.3%	18.4%
13 Իրեր քաղից, գիսակից, ցեմենտից	12.4	11.3	16.3	16.5	-8.7%	43.8%	1.5%
14 Զանգարծեք և կիսաքանկարծեք ջարեր, մետաղներ և դրանցից իրեր	86.7	113.2	105.9	119.2	30.6%	-6.5%	12.6%
15 Ոչ քանկարծեք մետաղներ և դրանցից իրեր	23.8	24.3	35.0	37.0	2.3%	43.8%	5.7%
16 Մեքենաներ, սարքավորումներ և մեխանիզմներ	86.5	117.4	88.7	110.0	35.7%	-24.5%	24.1%
17 Վերանորոգ, օդային և ջրային տրանսպորտի միջոցներ	35.9	22.5	26.2	27.0	-37.2%	16.1%	3.2%
18 Սարքեր և ապարատներ	13.0	12.3	29.6	25.0	-5.1%	140.2%	-15.7%
19 Տարբեր արդյունաբերական ապրանքներ	12.4	11.6	12.0	13.0	-6.4%	3.2%	8.7%
20 Արվեստի ստեղծագործություններ	0.0	0.0	0.0	0.0	28.7%	-71.8%	55.8%
Ընդամուտ (FOB)	811.2	884.7	893.9	946.9	9.1%	1.0%	5.9%
Ընդամուտը (Կրեդիտ)	721.3	773.4	778.0	821.0			

7.3 ճշմարիտ իրական արդյունավետ փոխադրված (ամբ նշանակում է արժեքավորում)

2001 թ. սղանի ծրագրից շեղումների գնահատումն ու 2002 թ. կանխատեսումների մեթոդաբանությունը (ըստ առաջարկի գործոնների)

Այսին հավելվածում ներկայացվում է առաջարկի գործոններով պայմանավորված սղանի ծնավորման գործընթացի մեթոդաբանությունը: Այսուհետև 1-ում ներկայացվում են փաստացի ցուցանիշների շեղումները 2001 թվականի սղանի ծրագրից, իսկ աղյուսակ 2-ում՝ առաջարկի համապատասխան գործոններով պայմանավորված՝ 2002 թվականի սղանի կանխատեսումները:

2001 թվականի սղանի գնահատումն առաջարկի գործոնների միջոցով

Ցուցանիշներ	Աղյուսակ 6.1			
	2000	2001	2001 թ. ծրագրից շեղումներ	2001 թ. ծրագրից շեղումներ
a. միջին իրական աշխատավարձի տոկոսային փոփոխությունը նախորդ տարվա նկատմամբ	6.4	8.6	13.1	-4.5
b. 1 աշխատողի ավելացած իրական արժեքի տոկոսային փոփոխությունը նախորդ տարվա նկատմամբ	7.3	5.3	7.9	-2.6
c. աշխատողի վրա ծախսերը, $= a - b$	-0.9	3.3	5.2	-1.9
d. զի հավելանք, $= c(t) - c(t-1)$	-2.1	5.7	6.1	-0.4
e. աշխատավարձի տեսակարար կշիռն արտադրության բնորոշում	0.4	0.4	0.3	0.1
f. ազդեցությունը սղանի վրա, $= d \times e$	-0.9	2.5	2.1	0.4
g. անուղղակի հարկեր՝ համաժողովրդականացումներ ՉՆԱ-ում	9.1	10.8	9.8	1.1
h. ազդեցությունը սղանի վրա, $= g(t) - g(t-1)$	0.7	1.5	0.6	1.0
i. երկրորդական զանգվածի տոկոսային փոփոխություն	0.3	4.4	1.3	3.1
j. երկրորդական զանգվածի տոկոսային փոփոխության հավելում, $[i(t) - i(t-1)]$	0.7	-0.1	1.0	-1.1
k. ՉՆԱ-ում ապահովման և ծախսերի մեղմումները երկրորդական տեսակարար կշիռը	0.4	0.4	0.4	0.0
l. ազդեցությունը սղանի վրա, $= j \times k$	0.3	0.0	0.4	-0.4
m. կարգավորվող զանգվածի միջին տարածման խմբի ամբ	2.1	2.1	2.1	0.0
n. ազդեցությունը սղանի վրա, կամ $m \times l$ հավելանք, $= m(t) - m(t-1)$	-0.9	0.0	0.0	0.0
o. տարվա միջին սղան	-0.8	3.4	3.2	0.2
ժանյակի ազդեցությունը				
Աշխատավարձի ազդեցություն, f	-0.9	2.5	2.1	0.4
Անուղղակի հարկերի ազդեցություն, h	0.7	1.5	0.6	1.0
Երկրորդական զանգվածի ազդեցություն, i	0.3	0.0	0.4	-0.4
Կարգավորվող զանգվածի ազդեցություն, $= l$	-0.9	0.0	0.0	0.0
զ. ընդամենը, մեթոդաբան կարգավորվող զն. ազդեցությունը $= f + h + i + l$	-0.8	4.1	3.1	0.9
Գնահատված սղան				
$= o(t-1) + [i(t) + h(t) + (l(t) + n(t))]$, կամ $= o(t-1) + q$	-0.2	3.4	2.3	1.0

2000 - 2001 թթ. փաստացի ցուցանիշների համար հիմք են հանդիսացել ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կողմից հրապարակված ազգային հաշիվները, պետական բյուջեի կատարման վերաբերյալ հաշվետվությունները և որոշ փաստացի ցուցանիշների բացակայության դեպքում ՀՀ ԿԲ գնահատումները:

2002 թ. ծրագրային տվյալների համար հիմք են հանդիսացել «ՀՀ 2002 թ. պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքը, ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության ազգային հաշիվներում տրված գնահատումները և ՀՀ ԿԲ 2002 թ. դրամավարկային քաղաքականության և ֆինանսական ծրագրի կանխատեսումները:

2002 թվականի տվյալի կանխատեսումն առաջարկի գործոնների միջոցով

Աղյուսակ 6.2			
	2000	2001	2002
a. միջին իրական աշխատավարձի տոկոսային փոփոխություն մարտից տարվա վերջին ամիսին	8.4	13.1	5.8
ա. 1 աշխատողի ավելացած իրական արժեքի տոկոսային փոփոխություն տարվա վերջին ամիսին	7.3	7.9	5.7
բ. աշխատողի վրա ծախսերը, = a - b	-0.9	5.2	0.1
գ. ծ. հիմնված, = d(1) - d(1 - 1)	-2.1	6.1	-5.1
դ. աշխատավարձի տեսակարար կշիռն արտադրության ընդհանուր ծախսերում	0.4	0.3	0.3
ե. ազդեցությունը տվյալի վրա, = d x e	-0.9	2.1	-1.7
զ. գյուղատնտեսական հավելված	9.1	9.8	10.4
զ. ազդեցությունը տվյալի վրա, g(1) - g(1 - 1)	0.7	0.6	0.7
ի. ներմուծման գների տոկոսային փոփոխություն	0.3	1.3	4.4
ի. ներմուծման գների տոկոսային փոփոխության հավելված, (1) - (1 - 1)	0.7	1.0	3.1
կ. ՉԱՀ-ում ապրանքների ներմուծման տեսակարար կշիռը	0.4	0.4	0.4
կ. ազդեցությունը տվյալի վրա, = j x k	0.3	0.4	1.2
լ. կարգավորվող գների միջին տատանումները	2.1	2.1	2.1
լ. ազդեցությունը տվյալի վրա, կամ m-ի հավելված, = m(1) - m(1 - 1)	-0.9	0.0	0.0
ն. տարվա միջին տարեկան	-0.8	3.2	2.7
ն. ազդեցությունը տվյալի վրա, = n	-0.9	2.1	-1.7
ն. աշխատավարձի ազդեցություն, h	0.7	0.6	0.7
ն. ներմուծման գների ազդեցություն, l	0.3	0.4	1.2
ն. կարգավորվող գների ազդեցություն, = n	-0.9	0.0	0.0
ն. ընդամենը, մեծադիմ կարգավորվող գն. ազդեցությունը = f + h + l + n	-0.8	3.1	0.2
գնահատված տարբերություն = g(1) - g(1 - 1) + h(1) + n(1), կամ = g(1 - 1) + q	-0.2	2.3	3.3

2002 թ. ծրագրային ցուցանիշների համար հիմք են հանդիսացել «ՀՀ 2002 թ. պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքը, ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կողմից ներկայացված ազգային հաշիվներում տրված գնահատումները:

Փողի բազայի կառավարման Մակ-Քելամի կանոնի կիրառությունը ՀՀ տնտեսությունում

20-րդ դարի երկրորդ կեսերից տնտեսագիտական գրականության մեջ լայն ընդարձակումների առարկա են դարձել դիսկրեցիոն, թե՛ կանոնով դրամավարկային քաղաքականություն իրականացնելու վերաբերյալ բանավեճերը: Դիսկրեցիոն դրամավարկային քաղաքականության նկատմամբ կանոնով դրամավարկային քաղաքականություն ունի մի շարք առավելություններ, որոնցից են՝ մակրոտնտեսական ցուցանիշների վրա դրամավարկային քաղաքականության լայն ազդեցությունը, հասարակության համար ԿԲ գործողությունների թափանցիկությունը և դրանց արդյունքում՝ գների կայունությունը ուղղությամբ երկարաժամկետ սպասումների ապահովումը: Դրամավարկային քաղաքականության ռազմավարություններից կախված՝ պատմականորեն ձևավորվել են դրամավարկային քաղաքականության ռազմաքաղաքական կանոններ, որոնք վերաբերել են տոկոսադրույքների կառավարմանը, փողի բազայի կառավարմանը ուղղությամբ առաջարկված հայտնի կանոն է անգլիացի տնտեսագետ Մակ-Քելամի կանոնը:

Մակ-Քելամի առաջարկված՝ փողի բազայի կառավարման կանոնն ունի հետևյալ բանաձևային տեսքը՝

$$b_t - b_{t-1} = \alpha - \frac{1}{16} * (Y_{t-1} - b_{t-1} - Y_{t-17} + b_{t-17}) + \lambda * (Y^* - Y)_{t-1}$$

որտեղ՝ b-ն փողի բազայի մակարդակի լոգարիթմն է, Y և Y*-ը, համապատասխանաբար՝ փաստացի և պոտենցիալ ՀՆԱ-ների մակարդակների լոգարիթմներն են: Բոլոր ցուցանիշները բերված են եռամսյակային կտրվածքով:

Ինչպես երևում է կանոնից, փողի բազայի աճը կախվածություն ունի հետևյալ երեք փոփոխականներից՝

1. α -ն հաստատուն է, որը հավասար է անվանական ՀՆԱ-ի պոտենցիալ աճին: Օրինակ՝ Անգլիայի բանկի համար այն կազմում է 0.01 (կամ եռամսյակում 1%), որին համապատասխանում է տարեկան անվանական ՀՆԱ-ի 4% աճ, որից 2.25-2.5%-ը միջին հաշվով բաժին է ընկնում իրական ՀՆԱ-ի աճին, իսկ 1.75-1.5%-ը՝ տրամադրվում է իրական աճից:
2. երկրորդ բաղադրատարրը ճշգրտում է փողի բազայի աճը՝ հարթեցված փողի շրջապատյալ արագության չափով: Մակ-Քելամի առաջարկում է յուրաքանչյուր եռամսյակի համար այն հաշվարկել մարտի 4 տարիների ընթացքում դրսևորված վարքագծի միջին փոփոխության չափով: Միջինացման պարբերությունը ժամկետով պայմանավորված է նրանով, որ հարթեցումը պետք է արտացոլի ոչ թե

¹ Տե՛ս Andrew G. Haldane, Bennett T. McCallum, Chris Salmon "Base Money Rules in the United Kingdom", Issued by the Monetary Analysis Division, Bank of England, 1996:

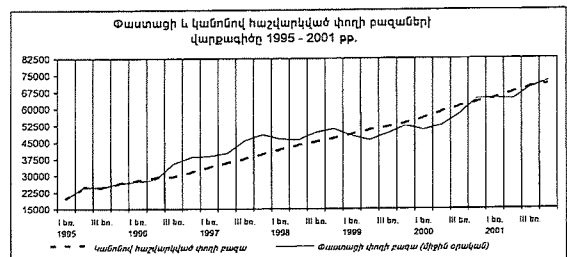
3.

Հայվի առնելով այն համաձայնաձեռնը, որ ՀՀ ԿԲ-ն ներկայումս վարում է տնտեսության կայունացման փողի ազդեցատների կառավարման ռազմավարություն, փողի բազայի կառավարման Մակ-Քելամի կանոնը լիովին կիրառելի է մեր հանրապետությունում:

$$Y_t = 0.2 \cdot Y_{t-1} + 0.8 \cdot Y_{t-1} + 0.0284$$

Հայկականերուն ընդգրկել է նաև եռամսյակի համար հայրենցավան փողի շրջապտուկով տարադրուները, որը հետագայում միջինհամար է ըստ հայտնող տարիների համապատասխան եռամսյակների: Ընդ որում, 1997 թվականի համար միջինհամարը հաշվարկներում, ժամանակակից շաբեղի կարգ լինելու պատճառով, ընդգրկվել են 1996 և 1997 թվականների տվյալները, 1998 թվականի համար միջինհամարն հաշվարկներում 1996, 1997 և 1998 թվականների տվյալները, իսկ 1999-2001 թվականների համար միջինհամարն հաշվարկներում տվյալ և հաշտող երեք տարիների տվյալները:

Վերոնշյալ կանոնի միջոցով հաշվարկված փողի բազայի և փաստացի փողի բազայի գրաֆիկը ներկայացված է ստորև.

Գրախիվը ցույց է տալիս, որ 1986 - 1988 թթ. ժամանակահատվածում փողի բազայի փոխառուցի ցուցանիշը նշտաբան գերազանցել է կամոնիվ հաշվարկված ցուցանիշը: 1986 և 1997 թվականներին կհ փողից վարած ընդլայնողական քաղաքականության հետևանքով փողի բազայի մակարդակը զգալիորեն գերազանցել է կամոնիվ հաշվարկված մակարդակը: Սա պայմաններում նույնիսկ 1998 թ. վարած զգուշական քաղաքականության պայմաններում փողի բազայի մակարդակը գերազանցել կամոնիվ հաշվարկված մակարդակը:

Հուլիսատամար Ֆինանսական ճգնաժամից հետո (1998 թ. երկրորդ կիսամյակ) ՀՀ ԿԳ կողմից վարվող զարգացման դրամավարկային (բնաշխատանքային) պայմանավորված և 1999 թ. սկզբին, թվաքիսիսկալ հատվածում (շեղանկային) արվա խնդիրների հետևանքով, տեղի ունեցավ փողի բազայի ցուցանիշի կտրուկ անկում: Արդյունքում փողի շրջատարվողի արագությունը (դրամամիջ զանգվածի համար հաշվարկված) շեղվեց իր նվազող վարքագծից և 1998 թվականին արժանապատիվ վերջինի աճ: Երկարաժամկետ հաշվապահական տվյալներում մակարդակից փողի շրջատարվողի արագության այդպիսի բնույթով վերանայմանը համար պահանջվեց որոշակի ժամանակահատված, որի ընթացքում ամեն փողի նկատմամբ տնտեսության պահանջարկը: Այն ժամ արտադասականորեն ստացավ հատկապես 2000 թվականի վերջին, երբ գրգռվեց շրջանառությունում կանխիկ դրամի կտրուկ աճ: Արդյունքում 2001 թվականին տնտեսությունում փողի քանակը վերադարձավ երկարաժամկետ հավասարակշռվածության մակարդակին՝ տարվա վերջին հասնելով կանխիկ հաշվարկված ցուցանիշին: Դրա մասին է վկայում նաև այն համագնացները, որ ի տարբերություն նախորդ տարիների, 2001 թվականի ընթացքում բանկային համակարգի ավելցուկի իրացվելությունը ղոկոտնե հանձնատարան հարթ վարքագծի:

172

Փաստացի և կանոնով հաշվարկված փողի բազաների ու որոշ մակրոտնտեսական ցուցանիշների վարքագիծը 1996 - 2001 թթ.

Աղյուսակ 7.1

Տարեթիվ	Մեկնական ՋՆԱՄ (կիսատասցի)	Գնաձեռքի արժեք	Հավելված արժեք	Փողի բազայի աճ (կիսատասցի)	Փողի բազայի աճ (կանոնով)	Հավելված արժեք (կանոնով)	Մեկնական ՋՆԱՄ (կանոնով)
1996	26.6	5.8	19.6	34.8	23.1	20.4	26.2
1997	21.6	3.3	17.8	33.9	24.6	12.5	15.7
1998	18.5	7.3	10.7	11.4	20.8	9.8	17.0
1999	3.3	3.3	0.1	1.1	15.1	11.4	14.7
2000	4.7	6.0	-1.4	15.2	16.4	4.7	10.7
2001	11.0	7.5	3.3	20.3	14.4	4.8	12.3

Ինչպես երևում է աղյուսակից, ի տարբերություն փաստացի փողի բազայի, դրամավարկային կանոնով հաշվարկված փողի բազայի միջին տարեկան աճի տեմպերը համեմատաբար կայուն են: Մեր կարծիքով, այդպիսի կայուն տեմպերով փողի բազայի աճը կարող էր հարթել իրական ՀՆԱ-ն և, հատկապես, սղաճի և դեֆլյացիայի կտրուկ տատանումները:

Բնական է, որ ՀՀ ԿԲ կողմից փողի բազայի կանոնով կառավարման պայմաններում անվանական ՀՆԱ-ն կունենար այլ վարքագիծ, որը գնահատելու համար կառուցվել է անվանական փողի բազայից (դրամավարկային ջաղաքականության գործոն) և առանց արտաքին պարտքի տոկոսավճարների պետական քույրեթի ծախսերից (հարկաբյուջետային ջաղաքականության գործոն) անվանական ՀՆԱ-ի կախվածությունը արտացոլող հետևյալ ռեգրեսիոն հավասարումը.

$$D(LNGDP) = 0.001 + 0.337 * D(LNMB(-3)) + 0.285 * D(LNMB(-4)) + 0.0567 * D(LNGOV)$$

s.e	(0.022)	(0.118)	(0.112)	(0.022)
t-stat	(0.098)	(2.85)	(2.54)	(2.546)

R-squared = 0.67

DW = 2.63

S.E. of regression = 0.023

որտեղ՝
D(LNGDP)-ն սեզոնային հարթեցված անվանական ՀՆԱ-ի լոգարիթմական մակարդակների առաջին տարբերությունն է,

D(LNGOV)-ը՝ պետական քույրեթի ծախսերի (առանց արտաքին պարտքի տոկոսավճարների) լոգարիթմական մակարդակների առաջին տարբերությունը,

D(LNMB)-ը՝ փողի բազայի փաստացի ցուցանիշների լոգարիթմական մակարդակները:

Հավասարման մեջ տեղադրելով կանոնով հաշվարկված փողի բազայի ցուցանիշները՝ գնահատվել է անվանական ՀՆԱ-ի այն մակարդակը, որը կծնավորվեր ԿԲ կողմից կանոնով դրամավարկային ջաղաքականության իրականացման պայմաններում:

Փաստացի և կանոնով հաշվարկված փողի բազաների ու անվանական ՀՆԱ վարքագիծը 1996 - 2001 թթ.

Աղյուսակ 7.2

Տարեթիվ	Մեկնական ՋՆԱՄ (կիսատասցի)	Փողի բազա (կիսատասցի)	Մեկնական ՋՆԱՄ (կանոնով)	Փողի բազա (կանոնով)
1996	522256	23982	522256	23982
1996	661209	32335	657239	29523
1997	804335	43285	759902	36785
1998	955385	48230	889289	44449
1999	987117	48783	1019878	51160
2000	1033325	56194	1129320	59533
2001	1146949	68093	1270180	66208

Սույն հավելվածում նկարագրվում են ՀՀ տնտեսության համար կատարված սեն-
յորաժի հաշվարկը և հաշվարկի ընթացքում օգտագործված ցուցանիշները:
Սենյորաժը ներկայացնում է իրական փողի պաշարների փոփոխության (զուտ
սենյորաժի ցուցանիշ) և ինֆլյացիոն հարկի ու իրական փողի պաշարների արտադրյա-
լի հանրագումարը (ինֆլյացիոն հարկի ցուցանիշ):

$$S = \Delta m + \pi \cdot m,$$

որտեղ՝

S-ը՝ սենյորաժի ցուցանիշն է,

Δm -ը՝ զուտ սենյորաժի ցուցանիշը ($\Delta (M_1 / P_1)$),

M-ը՝ փողի բազայի ցուցանիշն է,

P-ը՝ գների ինդեքսը:

$\pi \cdot m$ -ը՝ ինֆլյացիոն հարկի ցուցանիշն է ($M_{11} \cdot \pi_1 / P_1$)

π -ն՝ սղաժի ցուցանիշը:

- Ջուտ սենյորաժի ցուցանիշն արտահայտում է փողի իրական պաշարների փոփո-
խությունը: Վերջինս առաջանում է իրական տնտեսական աճի հետևանքով փողի
նկատմամբ իրական պահանջարկի աճի արդյունքում:
- Ինֆլյացիոն հարկի ցուցանիշն, ըստ էության, ներկայացնում է փողի իրական պա-
շարների նվազման այն մասը, որը տեղի է ունենում սղաժի հետևանքով:

Տարեթիվ	Միլիարդ մլրդ դրամ	M միլիարդ	ΔM	Սենյորաժ	Ջուտ սենյորաժ	Ինֆլյացիոն հարկ	MPI 1995=100	Սենյորաժի աճի ընդամենը	Ջուտ սենյորաժի աճի ընդամենը	Ինֆլյացիոն հարկի աճի ընդամենը
1994	100	15002								
1995	275.5	24385	9383	3405	-6152.4	9557.5	522256	0.65	-1.18	1.83
1996	118.7	32438	8051	6784	2947.9	3836.4	661209	1.03	0.45	0.58
1997	113.8	43950	11515	10120	6192.2	3927.9	804335	1.26	0.77	0.49
1998	108.7	48279	4329	3984	484	3500	955385	0.42	0.05	0.37
1999	100.6	48684	405	402	125.4	277	987444	0.04	0.01	0.03
2000	99.2	55948	7265	7325	7726.8	-402	1033325	0.71	0.75	-0.04
2001	103.1	68062	12114	11745	10043.1	1702.4	1166808	1.0	0.86	0.15

Ինֆլյացիոն հարկի ցուցանիշը 1995 - 2000 թթ. որոշ նվորական.

բալթյան և ԱՊՀ երկրների համար

(Կշիռը ՀՆԱ-ում)

Երկրներ	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Հայաստան	1.83	0.58	0.49	0.37	0.03	-0.04
Բելառուս	2.7	21.5	7.5	0.5	0.8	0.8
Չեխականիա	0.9	1.3	1.4	0.3	0.4	0.4
Հունգարիա	2.9	1.8	1.3	0.9	0.9	0.9
Լեհաստան	1.2	1.3	0.9	0.8	0.6	0.6
Ռումինիա	0.9	2.0	3.5	1.3	0.9	1.0
Սլովակիա	0.8	0.6	0.7	1.6	0.9	0.9
Սլովենիա	0.3	0.3	0.3	0.3	0.4	0.4
Լատվիա	2.9	1.4	1.1	0.4	0.6	0.6
Լատվիա	2.3	1.1	0.6	0.4	0.2	0.2
Լիտվա	2.4	0.9	0.5	-	0.1	0.1
Սերբիա	2.4	0.4	-	-	-	0.1
Բելառուս	3.0	1.3	1.8	3.5	1.6	2.2
Ուկրաինա	-	0.5	0.3	0.4	0.2	0.2
Ուկրաինա	1.6	1.2	0.5	0.7	0.5	0.5
Սլովակիա	1.9	1.4	1.0	3.5	1.6	1.7
Ռուսաստան	3.8	1.0	0.5	1.6	0.9	1.0
Ուկրաինա	-	1.6	0.5	1.2	1.6	1.7

Աղբյուր՝ ՄԱԿ-ի «Եվրոպայի տնտեսական հետազոտություն» ծննդարկ, 2001 N1:

Փողի ազդակների և անվանական ՀՆԱ աճի տեմպերի համեմատական վերլուծություն

Աղյուսակ 9.2

	Փողի ազդակ	Անվանական ՀՆԱ աճի տեմպ
I եռամսյակ	20.80	16.0
I-II եռամսյակներ	18.14	10.8
I-III եռամսյակներ	17.80	14.0
2001	15.77	12.9
I եռամսյակ	11.62	13.6
I-II եռամսյակներ	12.16	14.4
I-III եռամսյակներ	10.37	9.6
2002	9.23	9.5

Ինչպես երևում է աղյուսակից, 2001 թ. ընթացքում փողի ազդակների ցուցանիշը մշտապես գերազանցել է անվանական ՀՆԱ աճի տեմպերը, որը վկայում է այդ տարվա ընթացքում դրամավարկային քաղաքականության ընդլայնողական բնույթի մասին: Վերջինս մասամբ պայմանավորված էր նաև համախառն պահանջարկի վրա իարկա-բյուջետային քաղաքականության զսպողական ազդեցությունը չեզոքացնելու հիմնարկներով:

2002 թ. դրամավարկային քաղաքականությունը համահունչ է լինելու տնտեսու-թյան իրական հատվածի զարգացումներին: Այսպես, 2002 թ. նախատեսվում է փողի ազդակների 9.23% ցուցանիշի ապահովում, որը համադրելի է անվանական ՀՆԱ 9.5% ծրագրային աճի հետ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ
ՀԱՐԱՄԱՐԱՎՈՒԹՅՈՒՆ

●

ՀՀ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ
ԲԱՆԿ
Երևան 10,
Վ. Սարգսյան փող. 6
<http://www.CBA.am>

●

Չափսը՝ 60 x 84 մ:
9.3 փայմ. տպ. մամուլ:
Տպաքանակ՝ 140:

●

ՀՀ ԿԲ
Խրատարական բաժին: